

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
INTERNAUKA

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свидетельство
о государственной регистрации
печатного средства массовой информации
КВ № 22444-12344ПР*

Сборник научных трудов

№ 13 (35)

Киев 2017

ББК 1
УДК 001
М-43

В журнале опубликованы научные статьи по актуальным проблемам современной науки.
Материалы публикуются на языке оригинала в авторской редакции.
Редакция не всегда разделяет мнения и взгляды авторов. Ответственность за достоверность фактов, имен, географических названий, цитат, цифр и других сведений несут авторы публикаций.
При использовании научных идей и материалов этого сборника, ссылки на авторов и издания являются обязательными.

© Авторы статей, 2017
© Международный научный журнал «Интернаука», 2017

Полное библиографическое описание всех статей Международного научного журнала «Интернаука» представлено в: НЭБ elibrary.ru, Polish Scholarly Bibliography.

Журнал зарегистрирован в международных каталогах научных изданий и наукометрических базах данных: РИНЦ; Open Academic Journals Index; ResearchBib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; RePEc; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; CiteFactor; Open J-Gate, Cosmos Impact Factor.

Редакция:

Главный редактор: **Коваленко Дмитрий Иванович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)
Заместитель главного редактора: **Золковер Андрей Александрович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)
Секретарь: **Колодич Юлия Игоревна**

Редакционная коллегия:

Глава редакционной коллегии: **Каминская Татьяна Григорьевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Заместитель главы редакционной коллегии: **Курило Владимир Иванович** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)
Заместитель главы редакционной коллегии: **Тарасенко Ирина Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Раздел «Экономические науки»:

Член редакционной коллегии: **Баланюк Иван Федорович** — доктор экономических наук, профессор (Ивано-Франковск, Украина)
Член редакционной коллегии: **Бардаш Сергей Владимирович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Бондарь Николай Иванович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Вдовенко Наталия Михайловна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гоблик Владимир Васильевич** — доктор экономических наук, кандидат философских наук, доцент, Заслуженный экономист Украины (Мукачево, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гринько Алла Павловна** — доктор экономических наук, профессор (Харьков, Украина)
Член редакционной коллегии: **Гуцаленко Любовь Васильевна** — доктор экономических наук, профессор (Винница, Украина)
Член редакционной коллегии: **Дерий Василий Антонович** — доктор экономических наук, профессор (Тернополь, Украина)
Член редакционной коллегии: **Денисенко Николай Павлович** — доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Международной академии инвестиций и экономики строительства, академик Академии строительства Украины и Украинской технологической академии (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Дмитренко Ирина Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Драган Елена Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Ефименко Надежда Анатольевна** — доктор экономических наук, профессор (Черкассы, Украина)
Член редакционной коллегии: **Заруцкая Елена Павловна** — доктор экономических наук, профессор (Днепр, Украина)
Член редакционной коллегии: **Захарин Сергей Владимирович** — доктор экономических наук, старший научный сотрудник, профессор (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Зелиско Инна Михайловна** — доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины (Киев, Украина)
Член редакционной коллегии: **Зось-Киор Николай Валерьевич** — доктор экономических наук, профессор (Полтава, Украина)
Член редакционной коллегии: **Ильчук Павел Григорьевич** — доктор экономических наук, доцент (Львов, Украина)
Член редакционной коллегии: **Клочан Вячеслав Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Николаев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Копилюк Оксана Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Кравченко Ольга Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Курило Людмила Изодоровна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Кухленко Олег Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Лойко Валерия Викторовна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Лоханова Наталья Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Малик Николай Иосифович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мигус Ирина Петровна** — доктор экономических наук, профессор (Черкассы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мухсинова Лейла Хасановна** — доктор экономических наук, доцент (Оренбург, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Ниценко Виталий Сергеевич** — доктор экономических наук, доцент (Одесса, Украина)

Член редакционной коллегии: **Олейник Александр Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Осмятченко Владимир Александрович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Охрименко Игорь Витальевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Паска Игорь Николаевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Разумова Екатерина Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Рамский Андрей Юрьевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Селиверстова Людмила Сергеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Скрипник Маргарита Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Смолин Игорь Валентинович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сунцова Алеся Александровна** — доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Танклевская Наталья Станиславовна** — доктор экономических наук, профессор (Херсон, Украина)

Член редакционной коллегии: **Токарь Владимир Владимирович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Тульчинская Светлана Александровна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Хахонова Наталья Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Чижевская Людмила Витальевна** — доктор экономических наук, профессор (Житомир, Украина)

Член редакционной коллегии: **Чубукова Ольга Юрьевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Шевчук Ярослав Васильевич** — доктор экономических наук, старший научный сотрудник, доцент (Нововолыньск, Волынская обл., Украина)

Член редакционной коллегии: **Шинкарук Лидия Васильевна** — доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Шпак Валентин Аркадьевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Белялов Талат Энверович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Скрыньковский Руслан Николаевич** — кандидат экономических наук, член-корреспондент Украинской академии наук (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацкая Республика)

Член редакционной коллегии: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чешская Республика)

Член редакционной коллегии: **József Káposzta** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Венгрия)

Член редакционной коллегии: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польша)

Член редакционной коллегии: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польша)

Член редакционной коллегии: **Эмине Лейла Кыят** — доктор экономических наук, доцент (Турция)

Раздел «Юридические науки»:

Член редакционной коллегии: **Аристова Ирина Васильевна** — доктор юридических наук, профессор (Сумы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Бондаренко Игорь Иванович** — доктор юридических наук, профессор (Братислава, Словацкая Республика)

Член редакционной коллегии: **Галушко Валентин Васильевич** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Гиренко Инна Владимировна** — доктор юридических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Глушков Валерий Александрович** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Головко Александр Николаевич** — доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Грохольский Владимир Львович** — доктор юридических наук, профессор (Одесса, Украина)

Член редакционной коллегии: **Калужный Ростислав Андреевич** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Клемпарский Николай Николаевич** — доктор юридических наук, профессор (Кривой Рог, Украина)

Член редакционной коллегии: **Лоредана Джани Агуире** — доктор права, профессор (Итальянская Республика)

Член редакционной коллегии: **Лоренцмайер Штефан** — доктор юридических наук, профессор (Аугсбург, Федеративная Республика Германия)

Член редакционной коллегии: **Макарова Тамара Ивановна** — доктор юридических наук, профессор (Минск, Республика Беларусь)

Член редакционной коллегии: **Мельничук Ольга Федоровна** — доктор юридических наук, доцент (Винница, Украина)

Член редакционной коллегии: **Овчарук Сергей Станиславович** — доктор юридических наук (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Омельчук Василий Андреевич** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Остапенко Алексей Иванович** — доктор юридических наук, профессор (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Пивовар Юрий Игоревич** — доктор философии в сфере права, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридических наук, доцент (Ирпень, Украина)

Член редакционной коллегии: **Светличный Александр Петрович** — доктор юридических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сидор Виктор Дмитриевич** — доктор юридических наук, профессор (Черновцы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Таранова Татьяна Сергеевна** — доктор юридических наук, профессор (Минск, Республика Беларусь)

Член редакционной коллегии: **Мушенок Виктор Васильевич** — кандидат юридических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Олейник Анатолий Ефимович** — кандидат юридических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Фунта Растислав** — кандидат юридических наук, доцент (Сладковичово, Словацкая Республика)

Член редакционной коллегии: **Химич Ольга Николаевна** — кандидат юридических наук (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Легенький Николай Иванович** — кандидат педагогических наук, доцент (Киев, Украина)

Раздел «Технические науки»:

Член редакционной коллегии: **Беликов Анатолий Серафимович** — доктор технических наук, профессор (Днепр, Украина)

Член редакционной коллегии: **Луценко Игорь Анатольевич** — доктор технических наук, профессор (Кременчуг, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мельник Виктория Николаевна** — доктор технических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Наумов Владимир Аркадьевич** — доктор технических наук, профессор (Калининград, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Румянцев Анатолий Александрович** — доктор технических наук, профессор (Краматорск, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сергейчук Олег Васильевич** — доктор технических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Чабан Виталий Васильевич** — доктор технических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Аль-Абббнех Хасан Али Касем** — кандидат технических наук (Амман, Иордания)

Член редакционной коллегии: **Артюхов Артем Евгеньевич** — кандидат технических наук, доцент (Сумы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Баширбейли Адалат Исмаил** — кандидат технических наук, главный научный специалист (Баку, Республика Азербайджан)

Член редакционной коллегии: **Коньков Георгий Игоревич** — кандидат технических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Саньков Петр Николаевич** — кандидат технических наук, доцент (Днепр, Украина)

Раздел «Политические науки»:

Член редакционной коллегии: **Пахрутдинов Шукриддин Илесович** — доктор политических наук, профессор (Республика Узбекистан)

Член редакционной коллегии: **Шамраева Валентина Михайловна** — доктор политических наук, доцент (Харьков, Украина)

Раздел «Государственное управление»:

Член редакционной коллегии: **Дегтярь Андрей Олегович** — доктор наук по государственному управлению, профессор, Заслуженный деятель науки и техники Украины (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Дегтярь Олег Андреевич** — доктор наук по государственному управлению, доцент (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Колтун Виктория Семеновна** — доктор наук по государственному управлению, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мироненко Марк Юрьевич** — доктор наук по государственному управлению, профессор (Винница, Украина)

Член редакционной коллегии: **Степанов Виктор Юрьевич** — доктор наук по государственному управлению, профессор (Харьков, Украина)

Раздел «Психологические науки»:

Член редакционной коллегии: **Филева-Русева Красимира Георгиева** — кандидат психологических наук, доцент (Пловдив, Республика Болгария)

Член редакционной коллегии: **Цахаева Анжелика Амировна** — доктор психологических наук, профессор (Махачкала, Республика Дагестан, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Щербан Татьяна Дмитриевна** — доктор психологических наук, профессор, Заслуженный работник образования Украины, ректор Мукачевского государственного университета (Мукачево, Украина)

Раздел «Физико-математические науки»:

Член редакционной коллегии: **Задерей Петр Васильевич** — доктор физико-математических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Ковальчук Александр Васильевич** — доктор физико-математических наук, старший научный сотрудник (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Вицентий Александр Владимирович** — кандидат математических наук, доцент (Апатиты, Мурманская обл., Российская Федерация)

Раздел «Философские науки»:

Член редакционной коллегии: **Байчоров Александр Мухтарович** — доктор философских наук, профессор (Минск, Республика Беларусь)

Член редакционной коллегии: **Ильина Антонина Анатольевна** — доктор философских наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сутужко Валерий Валериевич** — доктор философских наук, доцент (Саратов, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Фархитдинова Ольга Михайловна** — кандидат философских наук (Украина)

Раздел «Медицинские науки»:

Член редакционной коллегии: **Стеблюк Всеволод Владимирович** — доктор медицинских наук, профессор криминалистики и судебной медицины, Народный Герой Украины, Заслуженный врач Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Свиридов Николай Васильевич** — доктор медицинских наук, главный научный сотрудник отдела эндокринологической хирургии, руководитель Центра диабетической стопы (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Щуров Владимир Алексеевич** — доктор медицинских наук, профессор, главный научный сотрудник лаборатории коррекции деформаций и удлинения конечностей (Курган, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Куприянова Лариса Сергеевна** — кандидат медицинских наук, доцент криминалистики и судебной экспертизы (Харьков, Украина)

Раздел «Химические науки»:

Член редакционной коллегии: **Иоелович Михаил Яковлевич** — доктор химических наук, профессор (Реховот, Израиль)

Член редакционной коллегии: **Баула Ольга Петровна** — кандидат химических наук, доцент (Киев, Украина)

Раздел «Исторические науки»:

Член редакционной коллегии: **Билан Сергей Алексеевич** — доктор исторических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Добржанский Александр Владимирович** — доктор исторических наук, профессор (Черновцы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сопов Александр Валентинович** — доктор исторических наук, профессор (Майкоп, Республика Адыгея, Российская Федерация)

Раздел «Географические науки»:

Член редакционной коллегии: **Набиев Алпаша Алибек** — доктор наук по геоинформатике, старший преподаватель (Баку, Азербайджанская Республика)

Член редакционной коллегии: **Свинухов Владимир Геннадьевич** — доктор географических наук, профессор (Москва, Российская Федерация)

Раздел «Биологические науки»:

Член редакционной коллегии: **Сенотрусова Светлана Валентиновна** — доктор биологических наук, доцент (Москва, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Федоненко Елена Викторовна** — доктор биологических наук, профессор (Днепр, Украина)

Член редакционной коллегии: **Маренков Олег Николаевич** — кандидат биологических наук, доцент (Днепр, Украина)

Раздел «Ветеринарные науки»:

Член редакционной коллегии: **Ватников Юрий Анатольевич** — доктор ветеринарных наук, профессор, Директор департамента ветеринарной медицины аграрно-технологического института ФГАОУ ВО «Российский университет дружбы народов» (Москва, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Концевая Светлана Юрьевна** — доктор ветеринарных наук, профессор, проректор по инновационному развитию ФГБОУ ДПО «Российская академия кадрового обеспечения АПК» МСХ РФ (Москва, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Уша Борис Вениаминович** — Академик РАН, доктор ветеринарных наук, профессор, директор Института ветеринарно-санитарной экспертизы, биологической и пищевой безопасности Московского государственного университета пищевых производств (Москва, Российская Федерация)

Раздел «Педагогические науки»:

Член редакционной коллегии: **Кузава Ирина Борисовна** — доктор педагогических наук, доцент (Луцк, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мулик Катерина Витальевна** — доктор педагогических наук, доцент (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Рыбалко Лина Николаевна** — доктор педагогических наук, профессор (Полтава, Украина)

Раздел «Сельскохозяйственные науки»:

Член редакционной коллегии: **Вавилова Елена Васильевна** — кандидат сельскохозяйственных наук, доцент (Москва, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Шарамок Татьяна Сергеевна** — кандидат сельскохозяйственных наук, доцент (Днепр, Украина)

Член редакционной коллегии: **Katalin Posta** — Prof. Dr. (Венгрия)

Раздел «Физическое воспитание и спорт»:

Член редакционной коллегии: **Мулик Вячеслав Владимирович** — доктор наук по физическому воспитанию и спорту, профессор (Харьков, Украина)

Раздел «Искусствоведение»:

Член редакционной коллегии: **Симак Анна Ивановна** — кандидат искусствоведческих наук, доцент (Кишинев, Республика Молдова)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

- Низомова Махсуда Усмонкуловна**
ВЫРАЩИВАНИЕ ТОМАТА МЕТОДОМ ГИДРОПОНИКИ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА..... 11

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

- Vovk Svetlana**
NEGATIVE CHANGES IN THE HEALTH OF UKRAINE'S POPULATION AS A PERSPECTIVE OF SYSTEMIC SOCIAL CHANGES 14
- Войтюк Максим Миколайович**
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ 21
- Дегтяр Олег Андрійович**
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ 28
- Набока Катерина Олександрівна**
КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ 35

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

- Huseynov Akbar**
EVALUATION OF TAX SYSTEM IN GERMANY 40
- Зоріна Олена Іванівна, Мкртчян Олена Миколаївна**
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОДІЯЛЬНИХ ДІЛЯНОК ЗАЛІЗНИЦЬ УКРАЇНИ 43

Мухсинова Лейла Хасановна, Криволапов Василий Сергеевич
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ФАВОРИТИЗМУ КАК ФАКТОРУ ТОРМОЖЕНИЯ СОВРЕМЕННОЙ
РОССИЙСКОЙ ЭКОНОМИКИ..... 46

Чорнобай Артур Володимирович
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПЛАТИ ПРАЦІ..... 56

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Друздев Олег Володимирович
SLAVIA UNITA CONTRA SLAVIA ORTODOXA: ПРИКЛАД ЛЬВІВСЬКОГО УСПЕНСЬКОГО
БРАТСТВА У XVIII СТ..... 60

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Вакуленко Юлія Віталіївна
ПЕРЕВАГИ ТА ТРУДНОЩІ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ РОЗЛАДІВ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ 65

Сергеєнкова Оксана Павлівна
РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧА
ВИЩОЇ ШКОЛИ 67

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Дончевська Раїса Степанівна, Двірна Юлія Олександрівна
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗЕРНА КУКУРУДЗИ РІЗНИХ СОРТІВ,
ЩО ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ 71

Низомова Махсуда Усмонкуловна

Ассистент кафедры лекарственных растений и ботаники

Ташкентский государственный аграрный университет

Министерство сельского и водного хозяйства Республики Узбекистан

Nizomova Mahsuda

Assistant Department of Medicinal Plants and Botany

Tashkent state agrarian university

Ministry of agriculture and water resources of the Republic of Uzbekistan

ВЫРАЩИВАНИЕ ТОМАТА МЕТОДОМ ГИДРОПОНИКИ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА

GROWING OF TOMATOES BY HYDROPONICS UNDER THE CONDITIONS OF UZBEKISTAN

Аннотация. В статье приводятся результаты научно-исследовательских работ по выращиванию томата в специальных теплицах, методом гидропоники в условиях Узбекистана. На опытном участке были изучены следующие материалы для гидропоники – кокос (контрольный вариант) гравий, перлитовая вата, перлитовая гранула, вермикулит, опилки+навоз. Полученные научные материалы показывают, что из выше указанных вариантов наибольший урожай томата получен на варианте перлитовая вата и опилки+навоз в среднем 18кг/м².

Ключевые слова: гидропоника, томат, маточный и рабочий раствор, кокос, перлитовая вата, вермикулит, опилки, навоз, схема посева, урожайность.

Summary. The outcomes of the scientific research on the growing tomato in special greenhouses by hydroponics system design in the natural conditions of Uzbekistan were given and resulted. On a test site the following materials for hydroponics were studied: coconut (test), gravel, perlite wool, mineral granule, vermiculite, sawdust and manure. The obtained scientific results show that of the above mentioned options the highest yield of tomato in the average of 18 kg/m² resulted in perlite wool and sawdust+manure materials.

Key words: hydroponics, tomato, stock he and spray liquid, coconut, perlite wool, vermiculite, sawdust, manure, the sowing chart, crop yield.

В настоящее время в мире площадь томата составляет более 3,0 мил/гектар, а урожайность на открытом поле составляет 90–100 т/га, в теплицах 180–200 т/га, а в условиях гидропоники 250–350 т/га [1, с. 350].

Узбекистан имеет большие возможности по выращиванию всех видов овощей и зелени в условиях специальных теплиц методом гидропоники, так как в Узбекистане продолжительность солнечных дней составляют в среднем 300 дней в году. Отопительный сезон 90–110 дней, поступающая солнечная энергия на 1см² в среднем составляет 150 килокалорий. Кроме того, в Узбекистане производятся все виды минеральных удобрений, стимуляторов, средств и препаратов защиты растений от вредителей и болезней, а также системы капельного орошения [2, с. 122; 3, с. 134–146].

В настоящее время в условиях Узбекистана выращивание овощных культур методом гидропоники является актуальным вопросом. Для решения этого вопроса в 2013–2015 гг. на территории опытной станции Ташкентского государственного аграрного университета были проведены научные эксперименты в теплице по выращиванию томата методом гидропоники.

Основные элементы гидропоники: насос с фильтром, бочка под воду (1000 л), капельная система (размер трубы 16 мм, капельные отверстия через каждый 33 см), стеллаж высотой 50 см (от земли). На опытном участке изучили следующие материалы: 1. Кокос (контроль), 2. Гравий, 3. Вермикулит, 4. Перлитовая вата, 5. Перлитовая гранула, 6. Опилки +навоз (50+50%). Все материалы помещены в полиэтиленовые мешочки,

длиной 100 см, шириной 25 см, габаритами 1 2 см. Для маточного раствора использованы следующие макро-минеральные удобрения, произведённые в Узбекистане CaNO_3 , KSO_4 , $\text{Co}(\text{NH}_2)$, $\text{NH}_4\text{H}_2\text{PO}_4$, MgSO_4 , HNO_3 , и микроэлементы бор, цинк, медь, марганец.

На основании маточного раствора подготовили концентрацию рабочего раствора, с учетом фазы роста и развития томата.

На опытном участке выращивали гибриды томата «Potito» (F_1), продолжительность вегетационного периода 300–320 дней (VIII–IX, X, XI, XII, I, II, III, IV, V, VI). Для подготовки рассады томата использовались специальные полипропиленовые кассеты, с ячейками 240 шт., в каждой ячейке находятся пробки из перлитового волокна. Семена высаживаются по одному в ямочку перлитового волокна, сверху семени насыпается порошок вермикулита как мульча, а затем ежедневно 2 раза опрыскивается специальным рабочим раствором. Через 4–5 дней появились дружные всходы семян томата. Для нормального роста и развития рассады большое значение имеет концентрация рабочего раствора. В течение вегетационного периода рассады томата, концентрация рабочего раствора по ES составила 1,50–1,60 dm/mpH -6,0. Продолжительность выращивания рассады томата в кассетах составляет 13–14 дней, за указанный период высота рассады достигает в среднем 20 см. Готовые рассады с пробок пересаживаются в кубики. Кубики сделаны из перлитовой ваты размер 10×10 см. Схемы посадки растений в кубиках составляет 33×1, то есть на каждый полиэтиленовый мешок с гидропоническим материалом (кокос, гравий, вермикулит, перлитовая вата, перлитовая гранула, апилка+навоз) по 3 шт рассады. После размещения кубиков с рассадой в полиэтиленовые мешки с гидропоническим материалом, для каждого кубика подаётся рабочий раствор методом капельного полива.

Режим капельного полива (количество, сроки и нормы полива) устанавливается по влажности гидропонических материалов. Влажность материалов определяется влагомером WET (производство Корея).

Данные режима капельного полива томата определяются в зависимости от сезона и гидропонических материалов и приведены в таблице 1.

Материалы Таблицы 1 показывают, что режим капельного полива меняется в зависимости от гидропонических материалов и от сроков сезона. На опытном участке наиболее высокой предполивной влажностью материала отмечен кокос, (перлитовая вата и апилка+навоз) 80–85% от массы, наименьшей влажностью отмечен варианты 3 и 5 (вермикулит и перлитовая гранула) 72–75%, минимальная влажность наблюдалась во 2 варианте (гравий) — 34%. На опытном участке, варианты, где влагоёмкость материала высокая, число и нормы полива наоборот меньше.

Так, на вариантах 1, 4 и 6 число поливов в летний период составил соответственно 4, осенне-зимний период — 2 раза, а суточная норма полива соответственно 700, 400 $\text{мл}/\text{сут}$.

На варианте 3 и 5 число из нормы полива по сравнению с вариантами 1, 4 и 6 — в 2–3 раза и 50–100 $\text{мл}/\text{сут}$ больше. Концентрации подаваемой воды (рабочего раствора) определимы с прибором электрокондуктометр маркой HI9811 (ES и pH). На опытном участке концентрация воды до цветения томата поддерживалась по ES 1,70–1,80 dm/m ; в фазе цветения, плодоношения и созревание — 2,60–2,85 dm/m , а pH 6,0–6,5.

На основании полученного научно-исследовательского материала можно сделать следующие выводы.

В условиях Узбекистана для выращивания томата методом гидропоники наилучшим материалом является перлитовая вата и апилка+навоза (50×50).

Таблица 1

Режим капельного полива томата при выращивание методом гидропоники

№ вариантов	Материалы	Средняя предполивная влажность, %	Среднее количество полива		Средняя суточная норма, $\text{мл}/\text{сут}$		Урожай $\text{кг}/\text{м}^2$
			Летний период (VIII–IX; IV–V)	Осенне-зимний период (X–XII; I–III)	Летний период	Осенне-зимний период	
1	Кокос (контроль)	80	4	2	700	400	18,3
2	Гравий	34	8	4	800	600	9,3
3	Вермикулит	72	6	3	750	500	10,5
4	Перлитовая вата	85	4	2	700	400	18,8
5	Перлитовая гранула	75	7	4	750	500	11,3
6	Апилка+навоз	83	4	2	700	400	18,3

Норма рабочего раствора в зависимости от сезона года: летний период 600–700 мг/куст, а зимний, весенний период 400–500 мг/куст. Концентрация рабочего раствора по ЕС до цветения томата должна быть 1,70–1,80 ds/m, а в фазе цветения, плодоношения и созревания – 2,60–2,85 ds/m, а показатель pH – 6,0–6,5.

Наибольший урожай томата получен в 4 варианте (перлитовое волокно) – 18,8 кг/м²; в 6 варианте (опилки+навоз), который, соответственно, составил 18,3 кг/м².

Литература

1. Зуев В. И., Атаходжаев А. К., Асагов Ш. И. Овощеводство защищенного грунта / Ташкент, 2014 г. – 350 р.
2. Israels Agriculture / Israel, 2012. – 122 р.
3. Ренетьев А. В. Капельное орошение томата в условиях Волго-Донского междуречья / Москва, 2004 г. – С. 134–146.

Vovk Svetlana

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of production and non-production management
Donetsk state University of management*

Вовк Светлана Михайловна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента производственной и непроизводственной сферы
Донецкий государственный университет управления*

NEGATIVE CHANGES IN THE HEALTH OF UKRAINE'S POPULATION AS A PERSPECTIVE OF SYSTEMIC SOCIAL CHANGES

НЕГАТИВНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ СОСТОЯНИЯ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ – ПРЕДПОСЫЛКА СИСТЕМНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Summary. The purpose of the study is the analysis of changes in the health status of the population of Ukraine for a certain period of time. Disclosure of the most significant negative indicators of medical care affect people's health, which cause dramatic increase of depopulation and the critical health situation in society. They cause the necessity of seeking the modernization of social systems, including health. The basis of the research **methodology** is the analysis of the demographic change of the population of the country; The dynamics of the general fertility rates, mortality, morbidity and natural increase / loss of population in 1991–2016. The data used in the open literary access and the materials of the State Statistics Committee of Ukraine were used. **Results.** The main results obtained in the process of solving the problem allowed us to state that depopulation in Ukraine, which began in the 1990s, has a long and stable character. Unlike previous demographic pits, namely in the nineties, population decline occurs not because of physical destruction of people, but because of poor health. It was established that the concretization of the whole set of interrelated indicators that are inherent in such a complex multilevel system as health care is a prerequisite for social changes in the country and the organization of mechanisms of state governance of the industry, with available resources at its disposal, for each system level, each Component or subject of health protection activity. The **practical value** lies in the formation of an effective health-care activities with minimal financial cost. **Value / originality.** With the systemic social changes that take place in our state, the implementation of legal rights and social programs of medical care, which involves the creation and transition to market relations, should be an important task. In addition, it is necessary to improve the system of public administration and control over the activities of hospitals at all levels and all types of property.

Key words: public administration, health care, demographic indicators, social change.

Аннотация. Цель исследования анализ изменения состояния здоровья населения Украины за определенный период времени. Раскрытие наиболее весомых негативных показателей медицинской помощи воздействующих на здоровье людей. В основу **методологии исследования** положен анализ демографического изменения количества населения страны; динамика общих коэффициентов рождаемости, смертности, заболеваемости и естественного увеличения/убыли населения в 1991–2016 гг. Использовались данные, которые находятся в открытом литературном доступе, так и материалы Государственного комитета статистики Украины. **Установлено,** что конкретизирование всей совокупности взаимосвязанных показателей, которые присущи такой сложной многоуровневой системе, как здравоохранение, является предпосылкой социальных изменений страны и организации механизмов государственного управления отраслью, при имеющихся в ее распоряжении ресурсах, в отношении каждого системного уровня, каждого компонента или здоровья субъекта охранной деятельности. **Практическими последствиями** должна стать эффективная деятельность медицинских учреждений, при минимальных финансовых затратах. **Значение / оригинальность.** При системных социальных изменениях, которые происходят в нашем государстве, важной задачей должно выступать реализация установленных законом прав и социальных программ медицинской помощи, что предусматривает создание и переход к рыночным отношениям. Кроме того, необходимо совершенствовать системы государственного управления и контроля за деятельностью больничных заведений на всех уровнях и всех видов собственности.

Ключевые слова: государственное управление, здравоохранение, демографические показатели, социальные изменения.

JEL Classification: H38, J11, I18, O35

1. Introduction

The state of health of the population is an integral indicator of the social orientation of the state, which reflects the degree of its responsibility to its citizens. The preservation and development of the national human capital are recognized as one of the priority tasks of Ukraine’s domestic policy for the coming years [Lekhan, 2016].

The ultimate goal of supporting public health is to improve its balance, which manifests itself as a state of physical, mental and social well-being of every person. For a society, a better state of health of the population is characterized by a low level of negative consequences associated with illnesses, life welfare, an increase in the expected life expectancy [Shutov, 2014]. Therefore, the medical system is a special field of activity that is involved in ensuring the right of citizens to life and health. In this regard, it at all times should be the priority direction of political, economic and social life of the state and society.

2. Determination of the human potential of health

According to the who regional office for Europe of 2016, for the first time since the Second World War, the average life expectancy of the 870-millionth population of the European region, which is attributed to Ukraine (diagram 1), has declined for the first time since the Second World War.

In almost all countries, the gap in health between socio-economic groups of population has increased – those that are more profitable and those who are in a less fa-

vorable financial and economic situation [Demographics, 2015]. This is primarily due to the deterioration of health in the newly independent states and in some countries of Central and Eastern Europe [Statistic, 2013].

Under such conditions, the states of the European region, including Ukraine, have a serious responsibility to take measures to stop and overcome the trends of deterioration of the health of the population, using the latest opportunities.

3. Description of the main indicators of health care

The dynamics of the main indicators of health care in Ukraine shows an annual increase in budget allocations directed to the industry, but at the same time, changes in the basic medical-demographic indicators and indicators of the state of health of the population are unlikely to be expected.

The unsatisfactory state of health and population of Ukraine’s population was finally at the end of the status of the issue of national security. For many decades, anxiety has caused such problems as the “perpetuation” of men of working age, high rates of general mortality, leading to aging of the population and a decrease in the working population, namely, worsening of demographic load, the growth of social diseases such as drug addiction, AIDS, tuberculosis, which acquire an epidemic nature. In our country – especially a high gap in the life expectancy of men and women, low average life expectancy compared to EU countries [State Statistics Service of Ukraine, 2015].

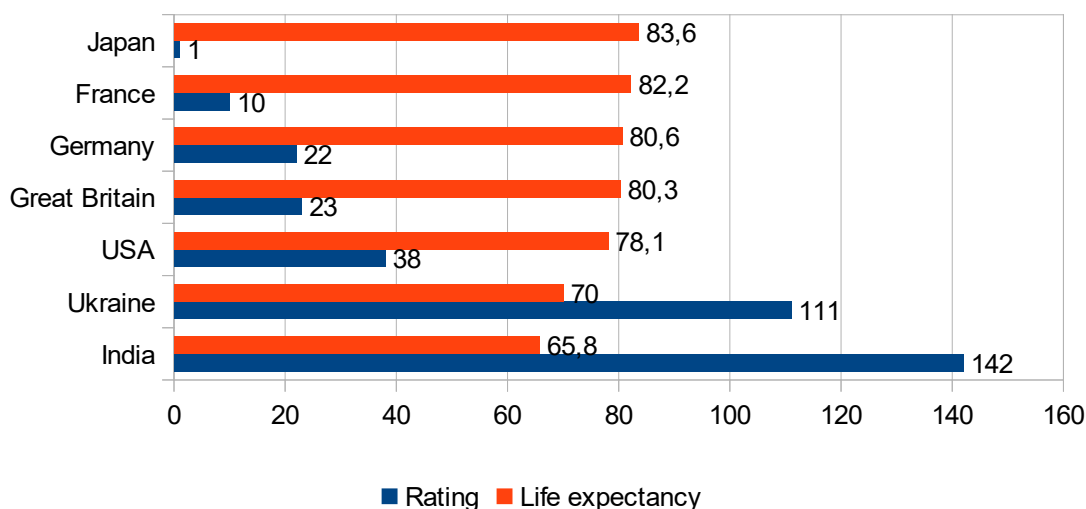

Diagram 1. Comparative evaluation of the average life expectancy

According to the State Statistics Service of Ukraine, the population of the country as of 01.01.2016 is 42584.5 thousand people [State Statistics Service of Ukraine, 2016]. During the years of Ukraine's independence, the population continued to decrease, resulting in a decrease of 9183884 million people (17.68%) from 1991 to 2016 and by 2665733 million people during the period of 2014–2016 or by 5.87% (table 1). Thus, the population of modern Ukraine, by its number, approximately corresponds to the population of Ukraine in the mid-sixties. The decline in the population of Ukraine was mainly due to a steady natural decrease, that is, exceeding the number of deaths over a number of births, but from 2014 to 2016, negative geopolitical changes were joined.

Reducing the population in Ukraine was observed in the years of the First World War and civil wars, the famine and repression of the 1930s, the Second World War, but the population's loss, which began in the 1990s, has a long-lasting and sustained character. Unlike previous demographic holes, in the nineties population decline is due to physical destruction of people, and due to the deterioration of health.

The reduction of the natural loss of the population of Ukraine in the last 25 years is a phenomenon most likely temporary, due to transition factors. Among them — a significant increase in the number of women of fertile age changes in age-related fertility rates [Starinnia naselenia v Ukraini, 2015].

But after several years of changing the structure of the age will act in the opposite direction, weakening the effect of negative demographic. According to all available estimates, rising birth rates and mortality rates, expected even by the most optimistic forecasts, are not able to neutralize the impact of adverse structural changes, resulting in an

increase in the natural loss of the population. This growth may be larger or smaller, depending on how much mortality and fertility can be reduced in the coming years, but such changes in mortality and fertility that would completely exclude an increase in the natural loss of the population of Ukraine, or one demographic forecast is not expected.

Recently, the factor of the loss of the population of Ukraine is the migration factor: according to the State Statistics Service, during 2014–2016. From Ukraine, 77.7 thousand people have fallen beyond its limits than arrived. However, some positive levels of the positive balance of migration cannot significantly affect the depopulation trend of the population dynamics of Ukraine.

During the years of independence, significant changes have taken place in the dynamics of the urban and rural population of Ukraine. If earlier the number of inhabitants of urban settlements quickly increased absolutely and relatively, and the number of rural residents declined, then in the last two decades, the urban population also declined.

For the sex-age pyramid of the Ukrainian population typical deformed, asymmetry of the male and female parts of the pyramid (diagram 2). This is precisely the effect of the social upheavals of the first half of the last century.

The main and most vivid sign of changes in the age structure of the Ukrainian population is the aging of the population, which manifests itself in the growth of the proportion of older people and a decrease in the proportion of young people. On the whole, the aging process in Ukraine is roughly the same as in other developed countries, with the only difference being that, due to the deformity of the Ukrainian age pyramid, the dynamics of age groups, especially the middle ones, from 20 to 60 years, has a wave-like character, which almost is not observed in the countries of Western Europe. In this case,

Table 1

The main indicators of the population of Ukraine and its changes in 1991–2016^{1,2}

Рік	Number of available population, million people			Changes in the population, 1991 = 100%		
	Total people	Urban settlements	Rural settlements	Total people in % to the previous year	The share of urban population in the general population, %	The share of rural population in total population, %
1991	51944400	35085200	16859200	100	67,5	32,4
2001	48923200	32951700	15971500	99	67,3	32,6
2002 ¹	48457102	32574371	15882731	99	67,2	32,7
2011	45778534	31441649	14336885	98,1	98,9	31,3
2014 ²	45426249	31336623	14089626	99,7	68,9	31
2015 ²	42929298	29673113	13256185	99,7	69,12	30,8
2016 ²	42760516	29584952	13175564	99,6	69,19	30,8

Note: 1. According to the All-Ukrainian Population Census data on December 5, 2001; 2 Excluding temporarily occupied territories of Ukraine.

the peculiarity of the evolution of the age structure of the population in Ukraine is that, in conditions of high mortality of adults, its pyramid only ages only “from the bottom” – as a result of declining fertility, in contrast to developed countries, where there is also aging “from above”, due to lower mortality.

The current demographic situation in Ukraine is extremely complicated. It is accompanied by a rapid reduction in the population due to a significant predominance of mortality, especially for able-bodied people (human capital). These losses significantly affect the economic, military and intellectual potential of the country and threaten the progressive social development and reproduction of the population.

The current medical and social problem and the strategic direction of national health policy in most countries of the world are the reduction of the prevalence of chronic non-communicable diseases, among which the greatest problem is the diseases of the circulatory system. Due to diseases of the circulatory system, Ukraine annually loses 500 thousand people. During 1991–2011, the mortality rate for these diseases in Ukraine increased from 488.0 to 965.9 per 100 thousand, that is, twice. Diseases of the circulatory system cause almost 7% of cases of temporary disability of the population, which is 4.3 cases and 72.1 calendar days of disability per 100 employees. Cardiovascular disease occupies the first place in the structure of primary disability of the adult population, whose share exceeds 26%. Every year in Ukraine, about 14–15 people

out of every 10 thousand adults become disabled due to circulatory system diseases.

Mortality from diseases of the circulatory system in Ukraine exceeds the average European index in 2, and in individual countries – in 3,5 times. In the structure of mortality from circulatory system diseases, ischemic heart disease (66.6%) and cerebrovascular pathology (21.5%) are the leading causes. Compared with 90 years, the incidence of cardiovascular disease and mortality from circulatory system diseases in Ukraine has increased several times. The highest levels of morbidity and mortality were observed in 2008, which exceeded the relevant indicators in 1990 by more than 1.5 times. Since 2009, the tendency towards a decrease in the morbidity and mortality rates of the population from circulatory system diseases is observed, however, the accumulation of diseases of the circulatory system among the population is increasing. In the regional aspect, there is a significant differentiation between mortality rates, overall mortality rates for CHD, and the specific gravity of the age group over 65.

A comparative analysis of premature mortality rates for the main classes of illnesses in Ukraine and the EU and the analysis of regional peculiarities shows that there are significant reserves of their reduction in our country and outlined the values of the criteria that should be sought.

The general approach to solving the problem of premature mortality, taking into account the current socio-economic, political and medical features, should consist of two components:

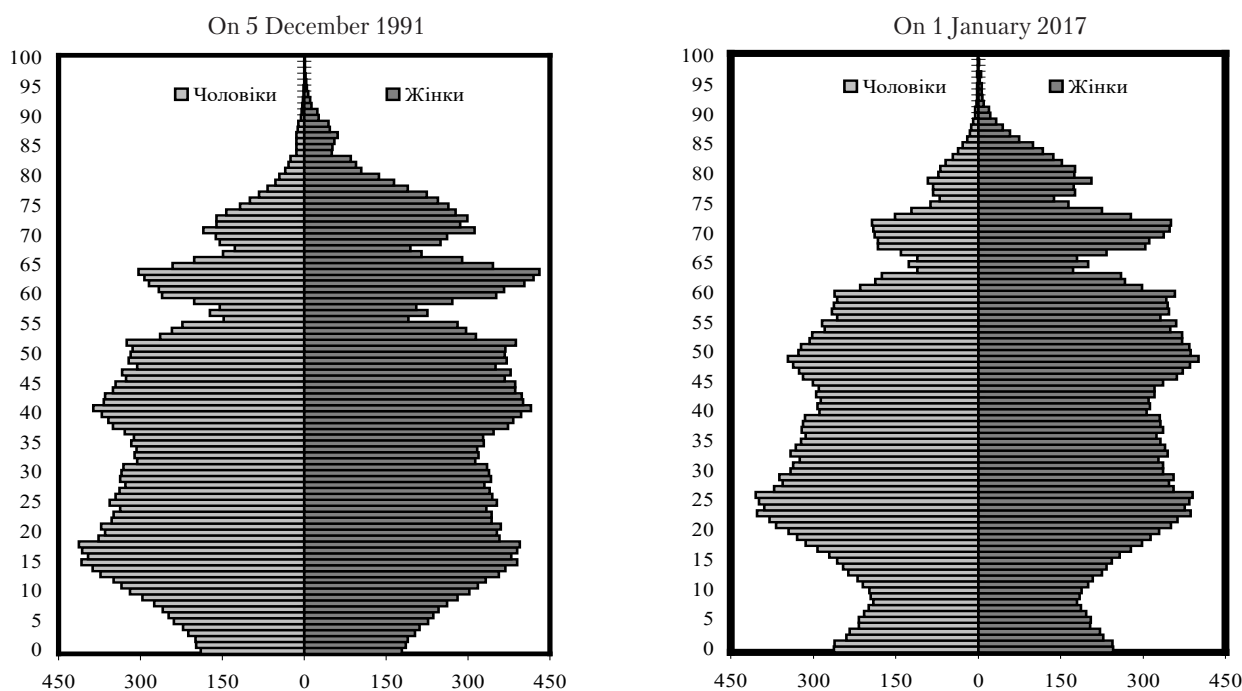

Diagram 2. The age pyramid of the population of Ukraine in 1991 and at the beginning of 2017 (thousand)
[State of world population, 2016]

1. Pay special attention to targeted prevention programs with the support of government, communities, businesses, and especially the Ukrainian public.

2. Reorientation of the health care system to identify risk groups, timely detection of chronic diseases and conditions, and control of their development.

To implement the first component, development of a general strategy for the prevention and control of chronic diseases is required. It should identify the priority areas and the role of different sectors and government levels for a comprehensive approach to the problem. This work should be multisectoral, as only one public sector, health care, without the involvement of the government, the private sector and non-governmental organizations, is unable to resolve the first component of the program. To solve the second component, it is necessary that in the treatment of chronic diseases, prevention of their development should be actively involved both health authorities and patients themselves.

The World Bank (2015) studies show that Ukraine's current health care system is not yet able to cope with the crisis, requiring the organization to bypass the model of treatment for periodic diseases and to introduce a model that provides for prevention and meets the needs of patients with chronic conditions.

As of today's health, all age groups of the country's population can be classified as risk groups because statistics for both acute and chronic diseases are rapidly increasing [Heiets, 2016].

For example, the level of general morbidity of children (according to the data of the primary treatment of the population in health care institutions) has a tendency to increase and is – 1829.8 cases per year, among adolescents – 1511.4 and adults – 1188.2 cases per 1000 population of the corresponding Age In the last 5 years, the level of primary morbidity has increased by 12% (total incidence of the population by 15%) [Heiets, 2016].

The sharp increase in depopulation and the criticality of the health situation in society caused the need for modernization of social systems.

Different types and types of systems are distinguished (ecological, social, open, closed, etc.), but each of them is characterized by common, system-forming features: structural, a set of elements (components, subsystems), each of which performs its function. Their number determines the scale of the system, its characteristics and properties, which determine its functional significance in society; Availability of frames, boundaries, remote systems from the external environment.

From the point of view of the general theory of systems, each system acts as part of a larger system. In turn, each system consists of subsystems that have their own properties and features, namely:

1. Structural, set of elements (components, subsystems), each of which performs its function. Their number determines the scale of the system, its characteristics and properties, which determine its functional significance in society.

2. Presence of frames, boundaries, distancing system from the external environment. From the point of view of the general theory of systems, each system acts as part of a larger system.

3. "Synergy" (from the Greek – working together) or "principle of the emergence", "the integrity of the system". This concept is used to describe the properties of a system that is not reduced to the sum of its constituent elements and cannot be deduced from the properties of the whole; The dependence of each element, the properties and the relation of the system to its place, functions within the whole.

4. Hierarchy, coordination, or other type of interconnections between the internal components of the system. These are network connections and system relationships; the conditionality of its behavior by the behavior of its individual elements and the properties of its structure.

5. Interdependence of the system and the environment. The system forms and manifests its properties in the process of interaction with the environment, while being the leading active component of the interaction. Since any system is a subsystem of a larger order system, therefore, the external environment for this system can be considered as a super system environment, and any external component of the subsystem can provide any subsystem component. The dependence of each element, its functions and relations within the whole system.

6. The change (development) of each component of the system leads to the fact that any system has a cycle of life: the emergence-establishment – functioning – the crisis – the collapse [Heiets, 2016].

These characteristics are important as criteria for determining systemic healthcare reform.

The health care system can be considered as a subsystem of society. Its self-organizing characteristics are manifested through the processes of management.

In the framework of the theory of public administration and law, its systemic characteristics have attracted much attention as this activity involves millions of officials, who take and perform management decisions. In this area involves enormous organizational, human and financial resources. While in law management often separates the content of activities of the justice and law [Shutov, Vovk, 2009].

It include special Executive institutions and the government as Executive authority of the single state authorities (and other bodies of Executive power and bodies of local self-government implementing in full the functions of government (what the government delegates them the necessary powers).

However, the concept of “governance” and “government” differ in their functions. The main function of the government performs the tasks of political leadership. The task of public administration is the direct management of the operation of different administrative sectors, the implementation of legislation, decrees and orders and other administrative decisions in this area [Libanova, Vlasenko, & Shevchuk, 2006].

From the standpoint of system approach, public administration is characterized by a duality. On the one hand, it can be considered as a complex hierarchic dynamic system, where each component produces, passes, perceives, converts regulative effects to organize and maintain order in the society. That is the system properties of public administration determine the effectiveness and quality of implementation of all major regulatory functions, combining direct and inverse relationships of subjects and objects of management.

On the other hand, governance can be thought of as a process of conscious, purposeful systemic impact on society in the implementation of goals, objectives and functions of the government. This influence is carried out by state agencies — state agencies, which are authorized to engage in this professional Executive and administrative activities. The Constitution mentions among the Executive authorities, local self-government. However, in theory and in practice they have an important place in the system of state authorities.

The Constitution Ukraine governance is multilevel and includes legislative, Executive and judicial branches. In a broad sense, the actors organize the totality of social relations. In other words, this power operacowboy influence of subjects of management (in the person of the state, its special bodies, officials) facilities management (society, citizens, etc.). In a narrow sense, is the totality of administrative activities of Executive and administrative public bodies at the Federal level and at the level of subjects of the state, based on the laws and regulations in all spheres of society. This fully applies to the health sector.

System methodology of analysis involves the allocation of governance functions. The term “function” (lat. *functio* — implementation) indicates the direction and content of the activities of an individual system, a social institution, group, or person. Consequently, the functions of determining substantial management activities in accordance with its objectives. Despite the diversity of these activities, it can be formally reduced to three functions — management decisions, their implementation and control. However, some relatively independent types of public administration involve the creation of specific entities that are designed to perform specific purpose, special functions and ways to implement them.

If you drill down into meaningful functions in relation to health, among them are the general and special. The first (General) functions include developing strategy and funding for health development, the formation of government programs, resolving personnel issues, monitoring implementation, diagnostics of efficiency of activity of all subjects and objects of various levels of management. Full list of features the actual state of regulation in the health sector is large enough. These include the definition of rules and actions as officers and staff by the regulatory legal act; the establishment of specific management procedures (certification, licensing, taxation, registration, etc.) providing medical services; the implementation of control and coordination of activities of various internal and external structures, the implementation of departmental powers; the wording of the task; strategies and stages of management activity, etc.

Special functions of public health is organization of preventive and curative care to the population, sanitary and epidemiological surveillance, the development of a network of medical institutions, and their population drugs, supplies, equipment, conducting medical examinations, the development of medical science.

These functions are focused mainly on treatment of patients in the prevention of diseases. Depending on features of object level control, along with the functions of health overall, there are control functions of the individual units. For example, you can allocate the management of production activities, i.e. preventive and curative health process of medical institutions, their technical support, commercial, financial, insurance and accounting activities. However, nowhere are not even mentioned functions the formation of the population’s needs in health maintain the activities in a healthy lifestyle.

The fact that health care management is a state structure, reflected in the fact that in the course of implementation of its functions provided for in the first place the public interests of the state while respecting the rights of citizens). In addition, all management functions are implemented by a specially created government bodies, which, as the subjects of management, it has delegated some of its powers. This allows data subjects to manage health for and on behalf of the state. However, the established government, laws and other legal acts provide a framework of competencies for all the subjects of public health management.

4. Conclusions

Thus, the healthcare system in our country is regarded as one of subsystems of the state management of society, its social sphere. It is inherent in the main system characteristics such as the presence of internal a certain way of organized and interrelated structures, communication with other subsystems of society, relative autonomy, hierarchy and the ability to change and development.

References

1. Lekhan, V. M., Slabkyi, H. O., & Shevchenko, M. V. (2015) Analiz rezultativ reformuvannia systemy okhorony zdorov'ia v pilotnykh rehionakh: pozytyvni naslidky, problemy ta mozhlivi shliakhy yikh vyrishennia. *Zdorov'ia natsii Journal*, 3: 67–86. [in Ukrainian]
2. Shutov, M. M., Blynova, N. S. (2005) *Optymyzatsiia upravleniia resursamy zdavookhraneniia*. Donetsk: VYK. [in Ukrainian]
3. State Statistics Service of Ukraine (1991–2016). *Demographics 1991–2016*. [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Heiets, V.M. (2011) Naslidky demografichnykh vyklykiv dlia ekonomichnoho zrostantia v Ukraini. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika Journal*, 1(15): 3–23. [in Ukrainian]
5. State of world population 2016. [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.unfpa.org.ua>
6. Shutov, M.M., Vovk, S.M. (2009) *Reheneratsiia naseleniia Ukraine, stsenaryi budushcheho: Monohrafiia*. Donetsk: VYK. [in Ukrainian]
7. *Starinnia naseleння v Ukraini: deiaki sotsialno-ekonomichni, demografichni ta medychni osoblyvosti (2005)*. UNFPA, State Statistics Committee of Ukraine, Institute of Gerontology AMS of Ukraine. [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.unfpa.org.ua>
8. Libanova, E. M. Vlasenko, N.S.& Shevchuk, P.I. (2006) *Kompleksnyi demografichniy prohnoz Ukrainy na period do 2050 r.* Kiev: Ukrainskyi tsentr sotsialnykh reform. [in Ukrainian]

Войтюк Максим Миколайович

аспірант

Національної академії державного управління при Президентові України

Войтюк Максим Николаевич

аспирант

Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

Voytuk Maxim

graduate student of the

National academy of public administration at the President of Ukraine

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ

INSTITUTIONALIZATION OF SOCIAL POLICY IN UKRAINE: STATE, TRENDS, PERSPECTIVES

Анотація. У статті розглядаються напрямками активізації інституціоналізації соціальної політики в Україні. Розглянуті перспективи інституціоналізації для українського суспільства, та становлення соціальної політики, що відображає процес становлення в Україні громадянського суспільства, яке посилено розвивається та є основою інституціоналізації соціальної політики. Визначено особливості та тенденції інституціоналізації соціальної політики в Україні, а також проаналізовано фактори впливу формування свідомої суспільної думки за регіональним критерієм. Розкритий стан та тенденції розвитку інституціоналізації соціальної політики в Україні.

Ключові слова: соціальна політика, інституціоналізм, інституціоналізація, громадянське суспільство, громадянська ініціатива, неприбуткова організація.

Аннотация. В статье рассматриваются направления активизации институционализации социальной политики в Украине. Рассмотрены перспективы институционализации для украинского общества, и становления социальной политики, отражает процесс становления в Украине гражданского общества, усиленно развивается и является основой институционализации социальной политики. Определены особенности и тенденции институционализации социальной политики в Украине, а также проанализированы факторы влияния на формирование сознательной общественной мнения по региональному критерию. Раскрыт состояние и тенденции развития институционализации социальной политики в Украине.

Ключевые слова: социальная политика, институционализм, институционализация, гражданское общество, гражданская инициатива, неприбыльная организация.

Summary. The article deals with the directions of intensification of the institutionalization of social policy in Ukraine. The prospects of institutionalization for the Ukrainian society and the formation of social policy that reflects the process of the formation of a civil society in Ukraine that is developing rapidly and forms the basis of the institutionalization of social policy is considered. The features and tendencies of institutionalization of social policy in Ukraine are determined, as well as factors influencing the formation of conscious public opinion according to the regional criterion are analyzed. The state and trends of the institutionalization of social policy in Ukraine are revealed.

Key words: social policy, institutionalism, institutionalization, civil society, civic initiative, non-profit organization.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток демократії і становлення демократичної, соціальної, правової держави та громадянського суспільства в Україні потребують ретельного наукового аналізу поточного розвитку та визначення перспектив інституалізації соціальної політики в Україні. Для стабільного зростання рівня життя населення України необхідний безперервний інституційний контроль за реалізацією соціальної політики держави. На самперед, формування інститутів контролю дозволить подолати недоліки в реалізації даного виду державної політики, сконцентрувати громадські ініціативи, що в кінцевому випадку дозволить підвищити індекс людського розвитку та сприятиме зростанню рівня життя населення, відповідності до високих європейських стандартів. Це також сприятиме розширенню поля точок збігу владних інтересів з інтересами інститутів громадянського суспільства через розробку засобів профілактики та ефективного подолання суперечностей, що виникають при їх збалансуванні. Аналіз досліджень особливостей інституалізації соціальної політики в Україні свідчить про відсутність перманентного інтересу до даного предмету дослідження на науково-практичному рівні як особливого роду відносин, що останнім часом активізуються на публічному та, більшою мірою, на приватному рівнях з допомогою залучення іноземних джерел фінансування. Проте, варто зауважити, що дана проблематика досліджується в аспектах вивчення особливостей становлення та функціонування правової держави, а також громадянського суспільства (О. Білий, В. Геєць, О. Задоянчук, Л. Кудіна, К. Лотюк, В. Куценко, В. Литвин, В. Медведчук, І. Підлуска, М. Рябчук, С. Сидоренко, О. Скрипнюк, В. Шаповал та ін.).

Мета дослідження. Визначити особливості та тенденції інституалізації соціальної політики в Україні, а також проаналізувати фактори впливу формування свідомої суспільної думки за регіональним критерієм.

Основні результати дослідження. На певному етапі цивілізаційного розвитку людська спільнота почала свій прогресивний поступ до нового типу власної організації — громадянського суспільства. Класики політичної науки зводять цей феномен до трактування його як сфери спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій, що захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави і в якій пріоритетними є громадянські цінності [4, с. 10].

Вже із середини XVI століття особливу увагу філософів та науковців було сконцентровано на розробці концепції громадянського суспільства. Варто зауважити, що протягом останніх десятиліть дослідження

проблем громадянського суспільства здійснювалося представниками різних шкіл та напрямів, як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Серед них американські вчені — Дж. Александер, А. Лейпхарт, англійські — Р. Дарендорф, Є. Джессі, німецькі — М. Кляйнеберг, П. Козловські, польські — Є. Вятр, Е. Шацький, російські — К. Гаджиєв, Ю. Сунгуров та українські — В. Бебик, Г. Зеленько, М. Михальченко, Ф. Рудич, Г. Щедрова та інші.

Концепції громадянського суспільства охоплюють проблеми визначення його антропогенних характеристик, структурних елементів та їхніх функцій, особливостей процесу його інституціоналізації та взаємодії з інститутами держави. Завдання нашого дослідження проаналізувати сучасні чинники розвитку громадянського суспільства в Україні — громадянських ініціатив, їхніх політичних, економічних, духовно-інформаційних та адміністративно-правових вимірів через призму інституціоналізації.

Сучасний стан громадянського суспільства в Україні, якого поступово набуває соціум України в XXI столітті, вимагає формування нового типу громадянина держави — відповідального, адаптивного, політично освіченого, ініціативного, свідомо мислячого. Саме громадянська ініціатива як мотив локальної спонтанної чи попередньо ініційованої колективної самоорганізації громадян на сьогодні є рушійною силою процесу інституціоналізації соціальної політики в Україні як інструменту захисту соціальних інтересів від утисків влади, непрофесійних дій її органів, механізмом гуманізації суспільно-політичних відносин, процесу збалансування інтересів публічного та приватного сектору [3, с. 45].

Глобальний світовий простір і тенденції його розвитку керуються більшою мірою зростанням ролі громадянського суспільства й світової громадськості у прийнятті важливих державних та міжнародних рішень. Водночас особливістю становлення та реалізації сучасної міжнародної політики і політики національно-державних утворень є суттєве зростання невизначеності та нестабільності у світі, що спричиняє дедалі більший вплив глобалізації, зокрема, на й на формування внутрішньо-державних цінностей соціуму [2, с. 12].

У сучасному контексті категорія «соціальна політика» як комплекс заходів державного та недержавного характеру, що спрямовуються на виявлення, задоволення, а також узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад, сприймається як складне явище, оскільки є багатфакторним поєднанням численних аспектів, а саме: конституційно-правових, інституціональних, глобальних, національних, державних, наддержавних, громадських, гуманістичних, ціннісних, комунікативних та інших. Зазначені характеристики зумовлюють

багатоаспектність засад соціальної політики як суспільного явища.

Варто зауважити, що якість соціальної політики прямо корелює з рівнем добробуту населення та впливає на формування індексу людського розвитку. Дослідження динаміки загальновідомого індексу людського розвитку (англ. Human Development Index, HDI), який є предметом моніторингу в рамках практики ООН, свідчить про визначальну значущість наступних показників у становленні соціально свідомого та «розумного» суспільства, оскільки характеризують основу формування людського потенціалу:

- рівень життя, який оцінюється через розмір валового національного доходу на душу населення за паритетом купівельної спроможності в доларах США;
- рівень грамотності, що визначається як середня кількість років, витрачених на навчання та очікувана тривалість навчання;
- довголіття як основа соціального добробуту населення, що оцінюється через очікувану тривалість життя.

Відповідно до даних таблиці 1 бачимо, що Україна займає останнє місце в рейтингу дослідження індексу людського розвитку. На наше глибоке переконання, саме послідовна стратегія реалізації соціальної політики є базою формування добробуту населення та передумовою сталого економічного зростання.

До ключових завдань соціальної політики, що сприяють розвитку громадянина, особистості, слід віднести:

- створення належних сприятливих умов для реалізації соціального потенціалу людини;
- сприяння сталому розвитку соціальних відносин в державі;
- розвиток соціально-трудова відносин в контексті руху до реалізації директив Міжнародної організації праці;

- реформування системи соціального захисту, зокрема, через запровадження недержавної системи соціального страхування;
- удосконалення системи соціального державного страхування;
- реформування ринку праці та зайнятості;
- посилення комунікації громадянина з державою через інституціональний контроль діяльності публічного сектору членами суспільства.

Необхідність встановлення балансу між інтересами держави та громадянами, а також необхідність контролю функціонування державних органів з метою ефективного використання бюджетних коштів, вимагає функціонування особливих інститутів, що зможуть в особі посадових осіб за підтримки громадськості, формувати вектор розвитку соціальної політики держави.

Інституціоналізм (з лат. *institutio* — «звичай, повчання») — напрям соціально економічної думки, який було сформовано у 20–30-ті роки ХХ ст. для дослідження розвитку сукупності соціально-економічних чинників (інститутів) у часі, а також для запровадження соціального контролю суспільства над економікою [6]. Причина виникнення інституціоналізму полягає, насамперед, у переході капіталізму в монополістичну стадію, який супроводжувався значною централізацією виробництва і капіталу, що й поглибило соціальні суперечності між державним та приватним сектором окремих економік, що визначали напрям руху економіки глобальної.

Ключовою умовою ефективної реалізації соціальної політики в будь-якій державі є соціальний моніторинг, який передбачає систематичний аналіз процесів соціальної сфери, соціального буття, що реалізується в динаміці і зумовлює зміст соціального регулювання, суб'єктивної діяльності суспільства в цілому та індивіда, зокрема. Суттєвим у соціальній політиці

Таблиця 1

Аналіз динаміки рівня індексу людського розвитку України та країн-сусідів 2005–2014 роки

№	Країна	2005	2014	Місце країни в рейтингу станом на 2014 рік	Абсолютне зростання 2005–2014, в.п.	Порівняння з еталонним значенням у 2014, в.п.
1	Польща	0,803	0,834	35	0,031	-0,110
2	Угорщина	0,805	0,818	43	0,013	-0,126
3	Білорусь	0,725	0,786	53	0,061	-0,158
4	Росія	0,750	0,778	57	0,028	-0,166
5	Туреччина	0,687	0,759	69	0,072	-0,185
6	Грузія	0,710	0,744	79	0,034	-0,200
7	Україна	0,713	0,734	83	0,021	-0,210

Джерело: складено та розраховано автором за даними [5].

є своєчасне внесення коректив у зміст і форми соціального регулювання процесів розвитку соціального життя, від яких безпосередньо чи опосередковано залежить задоволення соціальних потреб індивіда та соціуму, соціальна безпека особистості. Інституціоналізація соціальної політики відбувається в рамках процесу поступального глобального розвитку, тобто комплексу соціальних, економічних, політичних, культурних, інтелектуальних трансформацій, які на відміну від традиційного, ведуть до формування свідомого, регульованого суспільства.

Важливими умовами ефективної реалізації соціальної політики є такі:

- утвердження динамічності механізму регулятивної діяльності, спрямованої на збагачення соціального потенціалу суспільства;
- пошук її ефективних способів і форм, усунення невиправданих і малоєфективних, насамперед консервативних методів регулювання, що гальмують процес утвердження цінностей соціального буття;
- відмова від форм і методів управління, що породжують соціальне відчуження людини.

Розвиток соціально-економічної активності населення в Україні визначається через динамічний розвиток недержавного (приватного) інституціоналізму соціальної політики. Ключову роль у її становленні слід віднести неприбутковим організаціям. Термін «неприбуткова організація» введено в обіг фіскальними органами з метою необхідності формування й розвитку відомчої системи обліку й контролю за їх діяльністю. Потреба структурування організацій за ознакою прибутковості зумовлена прийняття Законів України «Про об'єднання громадян», та «Про оподаткування прибутку підприємств», Податкового кодексу України й актуалізувалася зі зростанням їх кількості та видового різноманіття. Саму класифікацію неприбуткових організацій було визначено Законом України «Про об'єднання громадян» і деталізовано в Наказі Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій. Згідно з Наказом в системі податкових органів України виділяють 12 видів неприбуткових організацій. Це — органи державної влади України; установи, організації, створені органами державної влади України, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів; органи місцевого самоврядування; установи, організації, створені органами місцевого самоврядування, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів; благодійні фонди (організації), створені в порядку, визначеному законом для проведення благодійної діяльності; громадські організації, створені з метою здійснення екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, культурної, освітньої та наукової діяльності; творчі спілки; політичні

партії; науково-дослідні установи і вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації, внесені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави; пенсійні фонди, кредитні спілки; юридичні особи, діяльність яких не передбачає одержання прибутку відповідно до норм відповідних законів; спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, створені для представлення інтересів засновників, що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників і які не проводять господарської діяльності, за винятком одержання пасивних доходів; релігійні організації, зареєстровані в порядку, передбаченому законом; житлово-будівельні кооперативи, об'єднання власників багатоквартирних будинків, створені в порядку, визначеному законом, Національна академія наук України та створені нею установи та організації, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів, організації роботодавців та їх об'єднання, утворені в порядку, визначеному законом [1]. Неприбуткові організації мають доволі різні пріоритети й можливості в реалізації функцій соціального розвитку, часто соціальні цілі є інструментом досягнення мети. Так, мета політичних партій — прийти до влади, мета громадських організацій — лобіювання інтересів членів організації, тощо.

Діяльність неприбуткових організацій (державні, політичні та громадські об'єднання громадян) регулюється відповідним законодавством, а фінансовою базою функціонування є внески, кошти або майно, що надходять на безоплатній основі або у вигляді безповоротної фінансової допомоги, добровільних пожертв для забезпечення потреб їх основної діяльності. Неприбуткові організації іноді тлумачать як «третій сектор» і відносять до нього державні установи, благодійні організації, релігійні організації і об'єднання громадян громадського й політичного характеру, інші організації.

Неприбуткові організації, реалізуючи основну свою статутну діяльність, володіють значним кадровим, організаційним, фінансовим потенціалом, необхідним для активізації інституціоналізації соціальної політики в Україні. Вони виконують різні (не завжди узгоджені з пріоритетами, темпами, характером державної соціальної політики) соціальні ролі в організації та регулюванні життя територіальних громад та суспільства в цілому. Так, впливаючи на основні соціальні інститути суспільства — сім'ю, владу, власність — ці організації спричиняють трансформації в соціальній структурі населення, до зміни в мотивації праці та зайнятості, у функціонуванні системи соціального захисту, у формуванні в населення уяви про якісну структуру добробуту.

У територіальному аспекті збільшення кількості та різновидів неприбуткових організацій України має

свої особливості. В умовах росту конкуренції за свого споживача (клієнта) формування структур, що взаємодіють та взаємодоповнюють, або ж заперечують одна одну, відбувається доволі диференційовано. Виникає потреба в моніторингу цього процесу, в оцінці тенденцій та особливостей інституціонального соціального розвитку, в обґрунтуванні нових підходів до розвитку й організації соціального життя громадянського суспільства. Адже, локалізуючись в певних територіальних осередках, неприбуткові організації стають своєрідними «продуцентами» й споживачами так званого «соціального капіталу», основою якого є взаємодія, довіра, надійність і прозорість в стосунках між суб'єктами господарювання на окремій території [3, с. 128].

Цікавою для дослідження є інформація про територіальну диференціацію рівня довіри населення до діяльності громадських організацій в Україні. Виникає питання причин такої ситуації. Відповідь на нього слід шукати в політичній, фінансово-економічній, соціальній площинах. Звичайно, значну роль відіграє ідеологічний чинник, а саме курс на побудову в Україні громадянського суспільства, реалізація якого супроводжується міжнародною підтримкою (інформаційною, організаційною, фінансовою) громадських рухів як основи подальшого їх переростання в громадські структури. Зазначимо, що динаміка розвитку громадських об'єднань в Україні не є задовільною, піддається критиці як така, що не відповідає міжнародним критеріям демократизації суспільства, забезпечення правової й соціальної стійкості умов людського розвитку.

Зазвичай дослідження сфери громадянського суспільства торкається лише громадських ініціатив територіальних громад або місцевих ініціатив, які переважно мотивовані на отримання міжнародних грантів і користуються їхньою підтримкою. Проте, водночас помітна активізується локальний (муніципальний) інтерес власне громадянської ініціативності (іноді приватної), що має за мету реалізацію прагнень пересічних громадян України для поліпшення благоустрою, суспільно-політичного клімату та якості ціннісних орієнтирів розвитку держави.

Поєднавши власні прагнення до самоорганізації та існуючі в державі інституціональні умови, саме громадянські ініціативи до інституціоналізму охопили своєю діяльністю всю суспільну інфраструктуру: політику, економіку, адміністративно-правову та духовно-інформаційну сфери.

Ініціативи громадян на сьогодні часто набувають форм суспільних організацій, рухів та добровільної співпраці людей, поліпшуючи стан правової свідомості, комфорт життя та пересування, рівень культури

та освіченості, поліпшуючи рівень життя в цілому, підвищуючи рівень індексу економічного розвитку та сприяючи якості співпраці між громадськістю та державою.

Особливості реалізації інституалізації соціальної політики в Україні полягають в наступному:

1. Напрями реалізації формуються під впливом європейського напрямку руху випереджаючими темпами в умовах дефіциту національних фінансових ресурсів за рахунок міжнародного фінансування.

2. «Грантовий парадокс» — інституціоналізація контролюється іноземними структурами, які здійснюють фінансування вітчизняних громадських ініціатив. Проте, часто напрями та ключові параметри визначаються на міжнародному рівні, диктуються умови, що можуть частково суперечити або не враховувати локального рівня розвитку. Тим самим поскладнюють досягнення кінцевого позитивного результату.

3. Інституалізація соціальної політики як напряму контролю за її реалізацією відбувається саме на рівні недержавних установ, що визначає недосконалість функціонування органів державної влади, які відповідають за здійснення соціальної політики в Україні.

4. Асиметрія територіальної концентрації осередків громадських ініціатив. Здебільшого дана концентрація зосереджена в м. Києві та обласних центрах України, проте сучасний стан економічних відносин в Україні потребує розвитку більш широкої мережі даних інститутів.

Відповідно до визначених напрямів діяльності проаналізуємо функціональні можливості інституалізації соціальної політики в Україні, що започатковані або набули розповсюдження на території держави, відносно їхньої участі у формуванні свідомого громадянського суспільства.

Адміністративно-правова сфера достатньо охоплена увагою громадянських ініціатив, які є як тимчасовими та ситуативними (громадська організація «Майдан»), так і стабільно діючими (суспільний проєкт «Діти Чорнобиля», громадська ініціатива «Спілка ветеранів Афганістану» тощо). Більшість адміністративно-правових громадянських ініціатив користуються увагою та є предметом необхідності для громадян України саме через відчуття правової та соціальної незахищеності.

Духовно-інформаційна сфера громадянського суспільства часто характеризувалася як найбільш вразлива та недостатньо пріоритетна відносно реалізації політичної та економічної сфер держави. Відтак її саморозвиток, який залежить винятково від суспільної свідомості та стану її ціннісних орієнтирів, є пріоритетним для сучасної України.

Економічна сфера громадянського суспільства та формування інститутів реалізації соціальної політики — це переважно площина реалізації інтересів малого та середнього бізнесу, формування середнього класу тощо. Але, визначивши ключову ознаку громадянського стану як здатність до самоорганізації, варто зауважити, що в економічній сфері — це спроможність «самодопомогати», не апелюючи до держави, через інституціональну організацію.

Проаналізувавши фактори формування соціальних інститутів в Україні, маємо змогу класифікувати інститути громадянських ініціатив соціальної політики в Україні за критерієм сфери їхнього впровадження, а саме — на політичні, економічні, духовно-інформаційні та адміністративно-правові. Відзначимо також, що в Україні частково створені інституціональні умови для розвитку такого виду громадської діяльності. Нормативно її підтримують Конституція України, Закони України «Про політичні партії в Україні», «Про громадські об'єднання», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» тощо. Натомість потребує доопрацювання та подальшого ухвалення Закон України «Про громадський контроль», який би дозволив еволюціонувати громадянським ініціативам у форму соціальних інститутів [3, с. 128].

У сучасних умовах несприятливі тенденції й труднощі в соціальній сфері виникають через застосування форм і методів директивного управління, спробу наповнити нові форми соціальної політики старим змістом, абсолютизацію її малоефективних засобів, недооцінку гнучких та ефективних форм соціального регулювання, неповноцінну самореалізацію особистістю власного соціального потенціалу, недостатній розвиток активних складових соціальної політики, переважання в ній пасивних форм.

Висновки

Подальшими напрямками активізації інституціоналізації соціальної політики в Україні через призму розвитку громадянських ініціатив можуть бути:

- забезпечення реальної участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики;
- формування та посилення мережі профільних громадських ініціатив при відомствах сфери освіти, охорони здоров'я, правоохоронних структур, податкового та митного відомств тощо;
- розвиток міжнародної співпраці із залучення позитивного досвіду зарубіжних країн у галузі самоорганізації населення та реалізації ним права на участь у формуванні державної політики.

Таким чином, інституціоналізація соціальної політики в Україні є фактичним виявом здатності суспільства вирішувати власні проблеми, адекватно та миттєво реагувати на діяльність органів влади, формувати систему цінностей у контексті розвитку європейської цивілізації. Незважаючи на періодичну критику деяких дій громадських ініціативних груп, їхня загальна мета значною мірою заповнює прогалини державної політики у галузі формування та реалізації соціальної політики в Україні через гуманізацію суспільно-політичних відносин.

Неприбуткові громадські організації на сучасному етапі розвитку та становлення соціальної політики в Україні є визначальними, та відображають процес становлення в Україні громадянського суспільства, вони посилено розвиваються та є основою інституціоналізації соціальної політики. Різноманітною є їх видова структура, існує також низка територіальних особливостей нарощування їхньої мережі.

Література

1. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій» від 24.01.2013 № 37 [Електронний ресурс]/Верховна Рада України. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0267-13>
2. Афонін Е. А., Бельська Т. В. Глобальне громадянське суспільство як феномен сучасного глобального світу / Е. А. Афонін // Соціальна і гуманітарна політика, Вісник НАДУ. — 2013, № 4, С. 8–16.
3. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник / В. М. Шаповал. — К.: Арткес; Вища шк., 2013. — С. 128.
4. Кармазіна М. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять / Марія Кармазіна, Олена Шурбована // Політичний менеджмент. — 2006. — № 4 (19). — С. 10–19.
5. Мельниченко В. І. Інституційний розвиток на рівні регіону: навчально методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. К.: НАДУ, 2009. — 88 с.
6. Шевченко А. Є., Старостюк А. В. До питання формування громадянського суспільства та розбудови правової держави в Україні / А. Є. Шевченко, Юридичний вісник. 2014. — № 4 (33), С. 41–46.

7. Human Development Reports [Electronic resource]. Mode of access: <http://hdr.undp.org/en/data>
8. Wikipedia [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
9. Державна політика в соціогуманітарній сфері: Навч. посіб./В.П.Троцинський, П.К.Ситнік, В.А.Скуратівський та ін.; За заг. ред. О.Ю.Оболенського, С.В.Сьоміна, А.О.Чемериса, В.П.Троцинського, С.В.Загороднюка, О.Л.Приходько, Л.О.Воронько. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — 96 с.
10. Троцинський В. П. Соціогуманітарні пріоритети суспільного розвитку України / В. П. Троцинський, В. А. Скуратівський // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. — 2013. — № 3. — С. 106–113.
11. Політологічний енциклопедичний словник / [упоряд. В. П. Горбатенко]. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.
12. Титаренко Л. Соціально-політичний простір сучасності: проблеми та перспективи розвитку. — ДРІДУ НАДУ при Президентіві України. — 6 — та регіональна науково-практична конференція за міжнародною від 23 листопада 2012 року. — с. 435.

Дегтяр Олег Андрійович

доцент кафедри менеджменту і адміністрування, доцент

Харківський Національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Дегтяр Олег Андреевич

доцент кафедри менеджмента и администрирования, доцент

Харьковский Национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова

Diegtyar Oleg

Associate Professor of the Department of management and administration,

Associate Professor, Ph.D

Kharkiv National University of urban economy named after A. N. Beketov

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВОГО МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНА

THE ORETICAL PRINCIPLES OF FORMING MARKET MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF REGION DEVELOPMENT

Анотація. В статті проаналізовано основні теоретичні засади державного управління регіональним розвитком на принципах маркетингу та розробка практичних рекомендацій щодо формування та вдосконалення маркетингового механізму державного управління регіоном.

Ключові слова: маркетинг, маркетингова діяльність, маркетинговий механізм.

Аннотация. В статье проанализированы основные теоретические основы государственного управления региональным развитием на принципах маркетинга и разработка практических рекомендаций по формированию и совершенствованию маркетингового механизма государственного управления регионом.

Ключевые слова: маркетинг, маркетинговая деятельность, маркетинговый механизм.

Summary. The article analyzes the basic theoretical foundations of state management of regional development on the principles of marketing and development of practical recommendations for the formation and improvement of the marketing mechanism of state governance in the region.

Key words: marketing, marketing activities, marketing mechanism.

I. Постановка проблеми

Євроінтеграційні прагнення України стали невід'ємними реаліями сьогодення, адекватною відповіддю нашої держави на розгортання глобалізаційних процесів та еволюцію взаємовідносин країн-членів Європейського Союзу. У цих умовах запорукою досягнення збалансованого розвитку регіонів є застосування новітніх підходів не лише у сфері регіонального виробництва, впровадження новітніх технологій і способів використання ресурсів регіону, а й, передусім, у царині державного управління регіональ-

ними соціально-економічними процесами та явищами. Однак в реальному економічному житті сьогодні посилюються процеси, пов'язані з неузгодженістю управлінських дій на регіональному рівні, відсутністю методології управління в нових умовах, що вкрай негативно позначається на функціонуванні регіонів. Так, спостерігається розшарування регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, у багатьох із них тривають спад виробництва, зростання безробіття, падіння рівня та якості життя.

II. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Державне управління регіональним розвитком є предметом досліджень багатьох вчених, серед яких З. Варналій [1], Г. Гутман, А. Міроєдов і С. Федін [3], А. Єпіфанов [4], В. Жаворонков [5–6], О. Коротич [8], А. Лавров і В. Сурнін [110], В. Маліков [11], В. Мамонова [12], Ю. Шаров [13], С. Романюк [15] та ін.

III. Формулювання цілей статті

Ціллю даної статті є визначення теоретико-методологічних основ формування розвитку маркетингового механізму державного управління розвитком регіону, та надання пропозицій з удосконалення даного процесу.

IV. Виклад основного матеріалу дослідження

На нинішньому етапі розбудови незалежної Української держави дієвим підґрунтям ефективного господарювання є забезпечення стабільного розвитку регіонів шляхом упровадження ефективної регіональної політики. Невід'ємною складовою цього процесу виступає реформування системи державного управління регіональним розвитком.

У сучасних умовах регіони починають перетворюватись на реальні суб'єкти економічних відносин і відіграють все більш помітну роль у соціально-економічному розвитку суспільства. Саме на рівні регіонів виникають і накопичуються проблеми, які в межах кожного з них мають свій специфічний характер. Тому ігнорування особливостей територій і недооцінка їх значення в економічному просторі, на думку багатьох фахівців, відносяться до числа найбільш істотних причин низьких темпів ринкової трансформації в Україні.

Диференціація регіонів за показниками валового продукту, доходів населення, розвитку соціальної сфери, їх дотаційність значною мірою обумовлені зниженням і недовикористанням їх потенціалу, що пов'язано, в першу чергу, зі станом державного управління на регіональному рівні, яке наразі переживає складну трансформацію, зумовлену низкою обставин, серед яких:

- посиленням господарської самостійності регіонів та зміщенням економічних реформ на регіональний рівень, що передбачає необхідність урахування специфіки кожного регіону;
- переважанням приватного капіталу в провідних галузях, які змушують шукати нові непрямі методи державного регулювання регіональної економіки;
- переходом до побудови в Україні соціальної держави, що передбачає створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток особистості;
- відставанням у розвитку теорії регіонального управління від практики реформування соціаль-

но-економічної системи регіону. Спроби оновлення системи управління регіоном здійснюються без необхідного теоретичного опрацювання, більшість вжитих заходів носить спонтанний і кон'юнктурний характер. Мають місце ознаки командного, авторитарного управління, суб'єктивізму і спрощеного підходу до складних соціально-економічних процесів, що відбуваються в регіоні.

Сьогодні у розвитку регіонів в Україні спостерігаються дві різноспрямовані тенденції:

1. Глобалізація економіки, яка виражається в концентрації й підвищенні ступеня рухливості капіталу, інтернаціоналізації виробництва та уніфікації економічних відносин, лібералізації та дерегулюванні ринків товарів і капіталу.

2. Регіоналізація економіки, що виявляється в прагненні територій до раціонального поділу і кооперації праці в глобальних і національних економічних системах, а також до встановлення регіонального самозабезпечення і самодостатності.

Глобалізація економіки висуває незрівнянно більш жорсткі, ніж раніше, вимоги до регіонів. Успішна інтеграція того чи іншого регіону в світову економіку більше не може виходити з історично сформованої чи сформованої в умовах попередніх етапів економічного розвитку системи факторів виробництва. Регіональні траєкторії входження у глобальну економіку сьогодні повинні базуватися на пропозиції потенційному інвесторові не стільки наявних об'єктів господарювання, скільки окремих факторів виробництва, ефективного використання яких саме в даному регіоні може забезпечити вагомий переваги у глобальній економіці.

В умовах нової регіоналізації регіони, з одного боку, є складовими частинами єдиної держави, тобто здійснюють свою господарську діяльність в єдиному економічному просторі, а з іншого — це відносно самостійні державні утворення, які повинні забезпечувати свій розвиток на основі самоврядності та самофінансування. У свою чергу, це вимагає підвищення ефективності управління всередині регіональних утворень і поширення конкуренції з внутрішньо-регіонального середовища у зовнішнє. Тобто в умовах нової регіоналізації об'єктивно виникають і утверджуються особливі аспекти конкуренції, де головними рушійними силами виступають регіони.

На сьогоднішній день у багатьох регіонах спостерігається незадоволення громадян якістю роботи регіональної влади, яка не здатна виконувати свої обов'язки щодо задоволення потреб населення. Однією з причин цього можна вважати протиріччя між зовнішнім середовищем регіону, яке за останні роки зазнало величезних змін, і рівнем управління територією, який практично не змінився з часів командно-адміністративної системи.

Тому однією з найважливіших причин кризи регіонів є протиріччя між традиційними владними повноваженнями держави і новими методами управління суспільством. Регіональні владні структури, як і центральна влада, виявилися більш здатними до відтворення старої командно-адміністративної системи, ніж до впровадження інноваційних методів і форм державного управління. Конфліктна ситуація багато в чому визначається протиріччям між новим станом суспільства і старим набором політичних й управлінських інструментів як на центральному, так і регіональному рівнях.

У сучасних умовах управління регіонами не може зводитися тільки до якоїсь функції державних та регіональних органів управління, а є складною груповою дією, в якій беруть участь як представники владних державних структур, так і певні цільові групи. Проте, як правило, регіональні органи управління, прагнучи здійснити перехід до ринкової економіки, продовжують використовувати при прийнятті управлінських рішень технології, вироблені в індустріальну епоху (управління податками, реєстраційні порядки, централизовані інвестиції та ін.) Сьогодні на регіональному рівні практично відсутні нові механізми управління. У кращому випадку їх недолік заповнюється копіюванням західних зразків і механічним перенесенням їх на вітчизняний ґрунт у вигляді різного роду «реформ».

Таким чином, стан економіки регіонів в останні роки свідчить про слабкість регіонального управління, а гострота проблем, що накопичилися, вимагає принципового нового підходу до їх вирішення. Основним завданням сьогодні є створення абсолютно нової управлінської концепції розвитку регіонів, яка відображала б проблеми глобально орієнтованої економіки й сприяла створенню механізмів саморегулювання і саморозвитку регіонів, які змогли б забезпечити максимальне використання їх внутрішніх можливостей. Тому в сучасних умовах виникає гостра необхідність вдосконалення теоретичних засад формування нових, сучасних механізмів регіонального управління.

Дослідження регіону як об'єкта державного управління вимагає уточнення понятійного апарату. Так, під терміном «region» (від лат. *región* (*regionis*) — область (округ)) розуміють територію країни із специфічними природно-кліматичними й економічними умовами та характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил з урахуванням демографічних, історичних, соціальних особливостей, розвиток якої здійснюється на основі законів національної економіки і регіональних, у результаті чого формуються регіональні економічні відносини [3].

З. Варналій виділяє чотири парадигми визначення регіону:

- регіон сприймається як квазідержава, що є відносно відокремленою підсистемою держави і національної економіки;
- регіон є квазікорпорацією, великим суб'єктом власності та економічної діяльності. У цій ролі регіони стають учасниками конкуренції на ринках товарів, послуг, капіталу. Розширення економічної самостійності регіонів (шляхом передання економічних прав від центру) є одним із головних напрямів ринкових реформ;
- регіон як ринок, що має визначені кордони (ареал) і акцентує увагу на загальних умовах економічної діяльності та особливостях регіональних ринків різних товарів і послуг, праці, кредитно-фінансових послуг, цінних паперів, інформації, знань тощо;
- регіон — це соціум, спільнота людей, які живуть на певній території. Це висуває на перший план відтворення соціального життя і розвиток системи розселення [1, с. 144].

На думку З. Варналія, саме в останньому контексті й потрібно розглядати регіон, оскільки ця парадигма найповніше враховує особливості, специфіку розвитку та єдності регіонів України.

Г. Гутман із співавторами вважають, що при характеристиці регіону необхідно враховувати три обставини:

- 1) регіон — це територіальне явище;
- 2) регіон — це частина цілісної соціально-адміністративної системи;
- 3) регіон повинен мати замкнутий відтворювальний цикл [3].

Деякі автори, визначаючи зміст поняття «region», наголошують, що він являє собою складну систему. Таке визначення дозволяє застосувати до регіону системний підхід, що полягає в дослідженні кількісних і якісних параметрів протікання ймовірнісних процесів у складних соціально-економічних системах з різних позицій [16]. Віднесення регіону до системи передбачає наявність у неї таких загальносистемних властивостей: цілісності, ієрархічності та інтегративності.

Цілісність системи полягає в тому, що зміна будь-якого компонента системи впливає на інші її компоненти і призводить до зміни системи в цілому, і, навпаки, будь-яка зміна самої системи відгукується на її компонентах [16]. Цілісність регіону виявляється в тому, що зміна поведінки та зв'язків будь-якого економічного суб'єкта впливає на всі інші економічні суб'єкти. Вірно і зворотне: будь-яка зміна в економіці регіону викликає перетворення в поведінці економічних суб'єктів.

Ієрархічність системи можна також віднести до регіону. Суть її полягає в тому, що регіон може бути розглянутий як елемент системи вищого порядку,

а кожен його елемент, у свою чергу, також є системою. Ієрархічність регіону означає, що він є підсистемою в системі більш високого порядку — держави, а кожен його компонент (наприклад, господарюючі суб'єкти) також виступає у вигляді системи.

Важливою властивістю системи, характерною для регіону, є його інтегративність, коли система має властивості, відсутні в її елементів (вірно і зворотно — елементи можуть володіти властивостями, не властивими системі). Звідси випливає, що регіон може володіти специфічними властивостями, які можуть відрізнити його від інших господарюючих суб'єктів.

Загальна теорія систем визнає основною ідеєю взаємозв'язку і взаємозалежності елементів підсистем і всієї системи в цілому із зовнішнім середовищем. Відповідно до цих теоретичних положень регіон може розглядатися в єдності його складових частин, які нерозривно пов'язані із зовнішнім світом. Взаємодія регіону із зовнішнім середовищем робить його відкритою системою. Тому дослідження регіону як відкритої системи передбачає вивчення зовнішнього середовища, оскільки саме вона в умовах ринкової економіки визначає ключові фактори успіху.

Належність регіону до відкритої системи зумовлює його суперництво і змагальність із іншими регіонами як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку. У цьому суперництві перемагає той регіон, який матиме найбільш надійні конкурентні позиції. У зв'язку з цим регіон починає набувати переважне становище в ринковому просторі, що дає йому можливість витягати максимум вигоди для розвитку власної економіки. Таким чином, в умовах ринкової економіки виникають і затверджуються особливі аспекти конкуренції, де головними діючими силами стають регіони.

Регіони можуть конкурувати між собою за залучення інвестиційних і фінансових ресурсів, розміщення нових підприємств, державні замовлення, трансферти, програми, залучення високо кваліфікованих трудових ресурсів, туристичних потоків та ін.

Конкуренція між регіонами має позитивні моменти. По-перше, вона змушує здійснювати постійний моніторинг економічного стану регіону, його стосунків з існуючими партнерами і конкурентами. По-друге, на основі постійного аналізу регіональна влада більш чітко може визначити основні цільові групи споживачів, за які необхідно вступати в конкурентну боротьбу з іншими регіонами. По-третє, конкуренція сприяє позиціонуванню регіону в зовнішньому середовищі, що дозволяє побачити, за якими напрямками діяльності, на яких ринках даному регіону слід бути лідером, на яких діяти в режимі партнерства, а з яких слід піти. Тобто оволодіння механізмами конкурентної боротьби стає об'єктивною необхідністю і може послужити

каталізатором активізації внутрішнього потенціалу регіону та стати додатковим фактором його розвитку.

Таким чином, регіон необхідно розглядати у двох аспектах — територіальному та економічному. З точки зору територіального підходу, регіон — це таксономічна одиниця виробничо-територіального устрою країни з відмінними геополітичними, виробничо-господарськими, культурно-етнічними характеристиками.

З точки зору економічного підходу, регіон є підсистемою соціально-економічного комплексу країни й одночасно виступає як відносно самостійна його частина зі своєю структурою, функціями, внутрішніми і зовнішніми зв'язками, власними фінансовими джерелами, де формується своя політика, реалізація якої і визначає його функціонування і розвиток.

Дані висновки дозволили сформулювати авторське визначення поняття «регіон», в яке крім територіальних та економічних ознак були включені цільові установки, заради досягнення яких функціонує і розвивається територія. Регіон — це територіальне утворення в рамках політико-адміністративних кордонів країни, що є відкритою соціально-економічною підсистемою національної економіки, в якому здійснюється відтворювальний процес з метою задоволення потреб населення даної території.

Авторське визначення «регіонального управління» полягає в наступному: це сукупність управляючих впливів з боку регіональних органів влади на господарюючі об'єкти, процеси, що протікають у регіоні, та людей, які здійснюються з метою отримання бажаного, наміченого результату. Необхідно звернути увагу на окремі найважливіші аспекти в даному визначенні. По-перше, управління регіоном — це усвідомлений процес, тобто керуючий орган заздалегідь намічає, продумує види використовуваних їм керуючих впливів. По-друге, у визначенні міститься головне, заради чого і здійснюється управління, — це наявність цілей, на досягнення яких воно спрямоване; управління, власне, і виникає тому, що люди бажають досягти певних цілей, отримати потрібний результат і задовольнити якісь потреби. Тому, чим точніше результат відповідає поставленим цілям, тим вище якість управління.

Питання про те, що є основною метою регіонального управління, особливо дискусійне в науковій літературі. За визначенням низки авторів, мету можна представити як варіант задоволення вихідної потреби, вибраної з деякої безлічі альтернатив, а результат — як міру досягнення конкретної мети. Виходячи з даного визначення, можна вибудувати причинно-наслідковий ланцюжок:

Потреба ► Мета ► Функціонування
керуваної системи ► Результат.

Пошук потреби та її задоволення сприяють функціонуванню системи й отриманню відповідного результату. Тому, на наш погляд, метою управління регіоном буде задоволення потреби, а підвищення добробуту країни, регіону, господарюючих суб'єктів і населення — результатом (мірою задоволення потреби).

Таким чином, основна мета регіону як господарюючого суб'єкта — максимальне задоволення існуючих і майбутніх потреб, досить різноманітних з точки зору їх якості та невідкладності. Ці потреби можуть стосуватися або індивідуальних цілей, пов'язаних з життєдіяльністю, або суспільних цілей економічного і неекономічного характеру (освіта, охорона здоров'я, оборона, громадська безпека тощо), причому, для задоволення даних потреб можуть бути використані тільки наявні, однак вкрай недостатні порівняно з потребами, фактори виробництва [9].

Однією з найскладніших завдань сучасного етапу є виявлення потреб, які може задовольняти регіон. Механізм виявлення даних потреб ґрунтується, головним чином, на інформаційних потоках від суб'єктів регіону, які відчують потребу, до суб'єктів, що займаються організацією процесу задоволення потреб. Регіональна соціально-економічна система повинна максимально задовольняти потреби як громадян, що проживають у регіоні, так і всіх осіб, організацій та інститутів, з якими даний регіон підтримує або має намір підтримувати контакти, тобто з тими, хто виступає як так звані цільові групи. Цільові групи регіону — це фізичні особи, що проживають на даній території і поза нею, інститути та організації, які пред'являють попит на регіон як на «продукт» [14].

У науковій літературі немає чіткої класифікації покупців регіону як «продукту». Згадка про них зустрічається в роботі А. Панкрухіна, де виділено чотири великих цільових ринки покупців регіону:

- приїжджі;
- жителі та працюючі за наймом;
- галузі економіки та інвестори;
- зовнішні ринки [14].

Ринок приїжджих складається з ділових (бізнесмени, відряджені особи) та приватних відвідувачів (туристи, мандрівники, друзі чи родичі). Чим більше число відвідувачів (або довше їх перебування), тим більше доходи території. Тому території спрямовують свої зусилля на залучення тих відвідувачів, чий витрати найбільш високі, а перебування найбільш тривале.

Жителі й працюючі за наймом — це другий важливий цільовий ринок для регіону. Території прагнуть або завести додатково некваліфіковану робочу силу, або стимулювати народжуваність, або залучити окремі категорії працівників та спеціалістів.

Галузі й інвестори — третя категорія цільових ринків регіону. Як правило, всі населені пункти намагаються посилити свій економічний базис, щоб зберегти для своїх жителів робочі місця та отримати додаткові бюджетні доходи. Передумовою виступає відповідність території критеріям розміщення продуктивних сил: інвестиційного клімату, якості життя і т.д.

Вітчизняні регіональні та міжнародні ринки — це четверта група цільових ринків. Активність регіону на цих ринках демонструє здатність регіону виробляти товари та послуги, необхідні іншим територіям, фізичним і юридичним особам. До того ж, імідж самого регіону може чинити як позитивний, так і негативний вплив на обсяг продажів на зовнішніх ринках.

Класифікація цільових покупців регіону зустрічається в І. Балдерьяна, до яких він відносить [2]:

- національні та інтернаціональні підприємства і концерни, які базуються на даній території і підшуковують собі нову територію;
- національні та інтернаціональні організації та спілки, які базуються на даній території й підшуковують собі нову територію;
- комівояжери;
- громадяни;
- туристи.

Ці цільові групи утворюють відповідні ринки, за їх прихильність території ведуть між собою конкурентну боротьбу.

Перспективною концепцією управління в конкурентних умовах як для соціально-економічної системи в цілому, всього регіону, так і для окремих галузей і сфер діяльності, на наш погляд, є концепція маркетингу. Використання концепції маркетингу, як показує досвід країн з розвинутою ринковою економікою, забезпечує найбільший ступінь задоволення населення і відповідно — підвищення його життєвого рівня.

Варто підкреслити такі характеристики маркетингу територій:

1) маркетинг покликаний поширювати й розширювати вплив території (міста, регіону, населеного пункту) зовні для досягнення своїх цілей, служити інструментом підвищення її конкурентоспроможності на найрізноманітніших аренах;

2) маркетинг — це нестандартний, але досить ефективний інструмент розв'язання тих територіальних проблем, з якими органи влади адміністративно-територіальної одиниці не в змозі справитися традиційними управлінськими способами;

3) маркетинг — не просто інструмент управління, а ідеологія, яка, коли взята на озброєння, видозмінює всі сфери життєдіяльності й примушує їх працювати на розвиток адміністративно-територіальної одиниці;

4) органи місцевої влади, покликані створювати сприятливі умови для життєдіяльності у своїх адміністративно-територіальних одиницях, — далеко не єдиний суб'єкт маркетингу і повинні враховувати інтереси своїх ринкових партнерів;

5) маркетинг території — це тривалий процес кооперації та координації, поєднання всіх територіальних інтересів у комунікативну, креативну та інноваційну культуру співробітництва;

6) спосіб розв'язання завдань розвитку території шляхом розширення його впливу і створення позитивної репутації, поліпшення іміджу, створення бренду [7, с. 105].

Територіальний маркетинг — це особливий вид публічної управлінської діяльності, що здійснюється з метою виявлення і просування інтересів населення території для розв'язання конкретних завдань розвитку, створення, підтримки і/або зміни відносин та поведінки резидентів і нерезидентів в особі приватних осіб і компаній стосовно конкретної території [7, с. 103].

Проблеми дослідження ролі маркетингу в регіональному управлінні полягають у відсутності загальноновизнаного системного підходу, який більшістю авторів лише декларується і який особливо важливий у дослідженні такої складної соціально-економічної системи як регіон.

Визнаючи маркетинг як нову парадигму управління регіоном, вважаємо, що саме він повинен забезпечити різноманітне поєднання елементів регіональної системи для досягнення поставлених цілей. При формуванні моделі регіональної маркетингової системи необхідно визначити її сутність і роль у регіональній системі. Говорячи про маркетингову систему, можна

виходити з визначення, згідно з яким система є будь-яка організація спеціалізованих елементів, об'єднаних в єдине ціле для вирішення конкретних завдань. У зв'язку з цим під маркетинговою регіональною системою будемо розуміти сукупність елементів, які включають суб'єкти та об'єкти маркетингу, а також характеристики їх станів, що знаходяться в закономірно універсальних зв'язках між собою та призначені для вирішення конкретних регіональних завдань.

V. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок

У сучасних умовах регіони перетворюються на реальні суб'єкти економічних відносин, яким притаманні такі характерні риси: відносна самостійність у системі загальної державної структури управління, відкритість соціально-економічної системи, наявність усіх фаз відтворювального процесу; участь у конкуренції на зовнішньому і внутрішньому ринках; наявність власних фінансових джерел, спрямованість на максимальне задоволення потреб населення регіону.

Застосування маркетингового механізму державного управління регіоном дасть можливість органам регіонального управління враховувати зміни і тенденції розвитку регіону в зовнішньому середовищі; координувати процес прийняття рішень з урахуванням потреб різних цільових груп; забезпечувати узгодження комплексу пропонованих послуг з потребами їхніх споживачів; ефективно використовувати наявний соціально-економічний та інноваційний потенціал регіону з метою поліпшення іміджу території; забезпечувати зміцнення позицій регіону на ринках; сприяти залученню громадськості до прийняття важливих рішень щодо регіонального розвитку.

Література

1. Варналій З. Регіональна політика України: нові умови, нові вимоги / З. Варналій // Стратегічні пріоритети. — 2007. — № 1 (2). — С. 141–149.
2. Балдерьян И. Маркетинг территории: [учеб. пособие] / И. Балдерьян. — СПб.: Питер, 2002. — 144 с.
3. Гутман Г. В. Управление региональной экономикой / Г. В. Гутман, А. П. Мироедов, С. В. Федин. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 176 с.
4. Єпіфанов А. О. Управління регіоном: [навч. посіб.] / А. О. Єпіфанов, М. В. Мінченко, Б. А. Дадашев; за заг. ред. А. О. Єпіфанова. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. — 361 с.
5. Жаворонкова Г. В. Стратегічне управління розвитком регіону / Г. В. Жаворонкова, В. О. Жаворонков // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: Економіка, право, політологія, туризм: зб. наук. ст. — К.: Вид-во нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. — Вип. 1. — С. 25–31.
6. Жаворонков В. О. Досвід стратегічного планування на місцевому рівні / В. О. Жаворонков // Економіка України: соціальні аспекти інноваційної моделі розвитку: кол. монографія / за ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченка. — К.: НДЕІ, 2007. — С. 350–355.
7. Інструменти регіонального розвитку в Україні: [навч. посіб.] / О. В. Берданова та ін.; за ред. В. М. Вакуленка, О. В. Берданової. — К.: НАДУ, 2013. — 286 с.

8. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України: [монографія] / О. Б. Коротич. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. — 220 с.
9. Кутьков В. П. Використання системного підходу у маркетинговому управлінні регіоном / В. П. Кутьков // Публічне управління XXI століття: від соціального діалогу до суспільного консенсусу: зб. тез до XIV Міжнарод. наук. конгресу. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. — С. 122–124.
10. Лавров А. М. Реформування економіки: регіональні аспекти / А. М. Лавров, В. С. Сурнін // Економіка України. — 2006. — № 8. — С. 45–51.
11. Маліков В. В. Самостійність місцевих бюджетів України: проблеми реалізації та шляхи їх вирішення / В. В. Маліков, О. А. Дегтяр // Культура народів Причорномор'я. — 2012. — № 234. — С. 76–80.
12. Мамонова В. В. Методологія управління територіальним розвитком: [монографія] / В. В. Мамонова. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. — 196 с.
13. Муніципальний менеджмент: [навч. посіб.] / Ю. П. Шаров, І. А. Чикаренко, О. Ю. Бобровська [та ін.]; за наук. та заг. ред. Ю. П. Шарова. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. — 350 с.
14. Панкрухин А. П. Маркетинг територій / А. П. Панкрухин. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 2006. — 416 с.
15. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості / С. А. Романюк. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — С. 3.
16. Черепанов В. Р. Основи системного підходу до розгляду складних соціально-економічних систем / В. Р. Черепанов, О. С. Конотопцев. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2003. — С. 123–134.

Набока Катерина Олександрівна

аспірант

Класичного приватного університету

Набока Екатерина Александровна

аспирант

Классического частного университета

Naboka Kateryna

Graduate student of the

Classic private University

КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

КОНТРОЛЬНО-НАДЗОРНЫЕ ФУНКЦИИ ГОСУДАРСТВА В СФЕРЕ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

CONTROL AND SUPERVISORY FUNCTIONS OF THE STATE IN THE FIELD OF THE LAND RELATIONS IN UKRAINE

Анотація. В статті визначено суб'єктів державного контролю в сфері земельних відносин, розглянуто сутність їх повноважень з огляду доцільності й раціональності, виявлено підходи до визначення видів контролю в чинному земельному законодавстві, визначено та охарактеризовано контрольні повноваження органів загальної та спеціальної компетенції. Визначено, що здійснення державного контролю в сфері земельних відносин потребує розробки заходів розмежування й узгодження повноважень державних органів та законодавчого закріплення завдань самоврядного й громадського контролю.

Ключові слова: державний контроль, сфера земельних відносин, самоврядний контроль, громадський контроль, повноваження органів загальної та спеціальної компетенції.

Аннотация. В статье определены субъекты государственного контроля в сфере земельных отношений, рассмотрена сущность их полномочий с точки зрения целесообразности и рациональности, охарактеризованы подходы к определению видов контроля в действующем земельном законодательстве, определены и охарактеризованы контрольные полномочия органов общей и специальной компетенции. Выяснено, что осуществление государственного контроля в сфере земельных отношений нуждается в разработке мер по разграничению и согласованию полномочий государственных органов, а также законодательного закрепления заданий общественного контроля и контроля со стороны органов местного самоуправления.

Ключевые слова: государственный контроль, сфера земельных отношений, самоуправляющийся контроль, общественный контроль, полномочия органов общей и специальной компетенции.

Summary. The article defines subjects of state control in the field of the land relations, the essence of their plenary powers from the point of view of expediency and rationality is considered, the ways of determination of types of control in the current land legislation is described, the control plenary powers of organs of general and special competence are certain and described. It is found out that realization of state control in the field of the landed relations needs development of measures on differentiation and concordance of plenary powers of public organs, and also legislative fixing of tasks of public inspection and control from the side of organs of local self-government.

Key words: state control, sphere of the landed relations, self-governing control, public inspection, plenary powers of organs of general and special competence.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку ринку земельних ресурсів сприяє зростанню ділової активності суб'єктів господарської діяльності, що, в свою чергу, впливає на рівень життя в країні. Сталий розвиток ринку неможливий без державного регулювання, одним з основних завдань якого є здійснення державного контролю за відповідністю операцій з земельними ділянками чинному законодавству. Зважаючи на поживлення діяльності державних установ у зв'язку з вимогами МВФ щодо впровадження повноцінного ринку земель в Україні, питання забезпечення якісного, скоординованого, своєчасного та науково обгрунтованого контролю в галузі земельних відносин набувають певної актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні питання щодо визначення поняття, сутності, видів та форм контролю, процесу здійснення державного контролю у сфері використання земель, його нормативно-правового забезпечення висвітлено у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких слід зазначити: Г. Атаманчука, М. Байдику, М. Богіру, Т. Лозинську, П. Саблуку, А. Третяка, В. Пахомова та інших. Однак, незважаючи на велику кількість наукових робіт з окремих питань організації та здійснення контрольно-наглядової діяльності у сфері земельних відносин, істотні недоліки чинної громіздкої системи контролюючих суб'єктів обумовлюють його поверхневості та неефективності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення суб'єктів державного контролю в сфері земельних відносин, розгляд сутності їх повноважень з огляду доцільності й раціональності. Досягнення мети дослідження обумовлено виконанням таких завдань:

- виявити підходи до визначення видів контролю в чинному земельному законодавстві;
- визначити та охарактеризувати контрольні повноваження органів загальної та спеціальної компетенції.

Виклад основного матеріалу. У чинному законодавстві, яке регулює земельні відносини, відсутній єдиний підхід до визначення видів контролю і (або) нагляду (контрольно-наглядової діяльності). Так, Земельний кодекс України регламентує такі види контролю за використанням і охороною земель: державний, самоврядний і громадський [1, ст. 27]. Таке ж розуміння видів контролю за використанням і охороною земель властиве Закону України «Про охорону земель».

У Законі України «Про державний контроль за використанням і охороною земель» державний контроль класифікується залежно від повноважень спеціально уповноважених органів виконавської влади та сфери їх владного впливу, у зв'язку з чим він розділяється на:

контроль за використанням і охороною земель всіх категорій і форм власності, який здійснює центральний орган виконавської влади у сфері нагляду в агропромисловому комплексі; контроль за дотриманням вимог законодавства України про охорону земель, який здійснює центральний орган виконавчої влади у сфері охорони природного середовища [2, ч. 1, 2 ст. 5].

У Законі України «Про землеустрій» регламентуються такі види земельного контролю як державний і самоврядний. Окрема стаття цього закону присвячена регуляції «авторського нагляду за виконанням проектів землеустрою» [3, ст. 64], який здійснюється розробниками документації з землеустрою та передбачає перевірку повноти й якості виконання заходів, а також вимог нормативно-правових актів з питань здійснення землеустрою, і який, незважаючи на його назву, можна розглядати як громадський контроль.

У Законі України «Про меліорацію земель» наголошується, що «державний контроль за дотриманням правил експлуатації меліоративних систем і використанням земель здійснюють в межах своїх повноважень центральні органи виконавської влади та їх органи на місцях, місцеві державні адміністрації й виконавські органи сільських, селищних, міських рад» [4], у зв'язку з чим можна зробити висновок про ототожнення законодавцем державного й самоврядного контролю у сфері земельних відносин.

Поряд з Верховною Радою України, яка здійснює парламентську контрольно-наглядову діяльність у сфері земельних відносин, функціонують спеціалізовані суб'єкти контрольно-наглядової діяльності – комітети Верховної Ради України (парламентський Комітет з питань аграрної політики і земельних ресурсів), тимчасові спеціальні комісії, тимчасові слідчі комісії, Рахункова палата, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, які діють на підставі спеціальних законів в порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Головними органами, які здійснюють контрольно-наглядову діяльність у сфері земельних відносин в Україні, є органи спеціальної компетенції. Найбільший обсяг функцій контролю виконується Держгеокадастром. Відповідно Положенню КМУ «Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру» Держгеокадастр організовує та здійснює державний нагляд (контроль):

- за здійсненням державного обліку і реєстрації земельних ділянок;
- за умовами зняття, збереження й використання родючого шару ґрунту;
- за дотриманням вимог законодавства під час передачі земельних ділянок у власність, надання в оренду, вилученні тощо;

- за дотриманням суб'єктами земельних відносин земельного законодавства та порядку набуття й реалізації права на землю;
- за дотриманням правил експлуатації протиерозійних, гідротехнічних споруд, збереженням захисних насаджень і межових знаків;
- за дотриманням власниками та користувачами земельних ділянок вимог, зазначених у проектах землеустрою;
- за проектуванням, будівництвом та введенням в експлуатацію об'єктів, що негативно впливають на стан земель;
- за здійсненням заходів з захисту земель, передбачених робочими проектами землеустрою;
- за своєчасним поверненням тимчасово зайнятих земельних ділянок;
- за визначенням та відшкодуванням втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва;
- за цільовим використанням земельних ділянок;
- за дотриманням земельного законодавства під час передачі земель державної власності у власність, оренду, зміні цільового призначення, вилученні, викупі тощо;
- за якісним станом ґрунтів земель сільськогосподарського призначення в процесі здійснення господарської діяльності;
- за проведенням заходів зі збереження, відтворення та підвищення родючості ґрунтів [5].

Для цього Урядом було збільшено максимальну чисельність працівників Держгеокадастру на 300 штатних одиниць, з яких 25 одиниць – чисельність апарату Держгеокадастру, 275 одиниць – чисельність територіальних органів. Також для виконання зазначеної функції контролю в апараті Держгеокадастру було створено окремий структурний підрозділ. Штатна чисельність працівників апарату Держгеокадастру, до посадових обов'язків яких входить здійснення державного нагляду за дотриманням земельного законодавства в агропромисловому комплексі, використанням та охороною земель, родючістю ґрунтів, становить 22 особи. Для територіальних органів Держгеокадастру для виконання вищезазначених функцій акредитовано 1018 штатних одиниць, з яких на сьогодні призначено лише 44% [7].

Таке нововведення ще більше обтяжує структуру відомства та поглиблює різноспрямованість завдань його діяльності. На нашу думку центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики в сфері земельних відносин, безперечно, повинен здійснювати контролюючу функцію, при цьому слід переглянути інші його повноваження з метою оптимізації організаційної структури та підвищення ефективності функціонування відомства. Одним з таких

повноважень є право розпоряджатися землями державної власності, під час реалізації якого Держгеокадастр виступає одночасно як розпорядник і контролер, тобто контролює сам себе.

Державна екологічна інспекція України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади зі здійснення державного нагляду в сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання й охорони земель. Крім того, певні контрольні повноваження у сфері земельних відносин мають й інші спеціально уповноважені органи виконавчої державної влади, зокрема:

- Державна санітарно-епідеміологічна служба України – центральний орган виконавської влади, діяльність якого спрямовує й координує Кабінет Міністрів України через Міністра охорони здоров'я України (здійснює окремі функції контролю відповідно до санітарного законодавства при використанні земельних ділянок, встановленні й забезпеченні правового режиму санітарно-захисних, оздоровчих, рекреаційних зон тощо);
- Державне агентство водних ресурсів України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовує й координує Кабінет Міністрів України через Міністра екології і природних ресурсів, який реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства й гідротехнічної меліорації земель (здійснює окремі функції в галузі контролю якості зрошуваних і осушуваних земель);
- Державна архітектурно-будівельна інспекція України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовує й координує Кабінет Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України – Міністра регіонального розвитку, будівництва й житлово-комунального господарства (здійснює нагляд за дотриманням будівельних норм, державних стандартів і правил, за здійсненням всіх видів містобудівної діяльності; наданням земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення й містобудівних вимог).

Державний контроль за використанням і охороною земель здійснюють не тільки спеціальні органи виконавчої влади, але й інші органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, центральні й місцеві органи виконавчої влади), Президент України, органи законодавчої і судової влади.

Сфера контрольно-наглядового впливу судової влади відрізняється її завданнями, а саме справлянням правосуддя. Оскільки контрольно-наглядова діяльність суду полягає в розв'язанні певної правової суперечки, то і його контрольно-наглядові повноваження носять юрисдикційний характер. Однією з особливостей контрольно-наглядової діяльності суду є те, що вона: носить періодичний характер, оскільки

здійснюється не постійно, а лише під час розгляду кримінальних, адміністративних, цивільних, господарських та інших справ; реалізується під час ухвалення окремого рішення, що має загальнообов'язкову силу.

Стосовно їх виконавчих органів рад всіх рівнів (виконавських комітетів), то відповідними повноваженнями наділені лише виконавські комітети сільських, селищних, міських, районних в містах рад. Виконавчі органи обласних і районних рад таких повноважень не мають. Як правило, самоврядний контроль передбачає: контроль за станом використання земель, за станом виконання заходів щодо охорони земель; контроль за наявністю документів, які підтверджують права землевласників і землекористувачів на землю, проектної документації.

Громадські об'єднання й інспектори мають лише право виявити факт земельного правопорушення або факт нерационального використання земель, попередити правопорушення або настання негативних наслідків, зібрати й узагальнити певну інформацію та передати її державним органам для вживання попереджувальних або інших заходів, а також вимагати вживання відповідних заходів». Громадські інспектори призначаються органами місцевого самоврядування та діють на підставі положення, затвердженого центральним органом виконавчої влади по земельним ресурсам [1, ст. 190].

Отже, можна констатувати, що наразі в Україні діє достатньо велика кількість суб'єктів як загальної, так і спеціальної компетенції, що мають контрольні повноваження в сфері земельних відносин. Особливе місце в контрольно-наглядовій діяльності в сфері

земельних відносин належить спеціально уповноваженим органам виконавчої державної влади. Проте, відсутність комплексного підходу до розвитку законодавства щодо забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері земельних відносин і непослідовність в законодавчому встановленні правових основ діяльності суб'єктів контролю призводять до дублювання функцій контролю різними центральними органами виконавчої влади як в окремих, так і в загальних питаннях контролю в сфері земельних відносин.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Результати дослідження свідчать, що у чинному земельному законодавстві відсутній єдиний підхід до визначення видів контролю, а також їх чітке розмежування. Державний контроль здійснюється багатьма органами загальної, виконавчої та судової влади. Найбільший обсяг функцій контролю виконується Держгеокадастром, який одночасно виступає розпорядником земель державної власності, що суперечить принципам контролю. Самоврядний й громадський контроль в галузі земельних відносин здебільшого має декларативний характер.

Перспективними напрямками досліджень проблем здійснення державного контролю в сфері земельних відносин може бути розробка заходів розмежування й узгодження повноважень державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади на основі принципів координації, субординації та оптимізації, а також законодавче закріплення завдань і меж самоврядного й громадського контролю з метою дотримання законності та правопорядку в галузі земельних відносин в Україні.

Література

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 17.09.2017).
2. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/963-15> (дата звернення 17.08.2017).
3. Про землеустрій: Закон України № 858-IV від 22 травня 2003. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030858.html (дата звернення 17.09.2017).
4. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 № 1389-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1389-14> (дата звернення 17.09.2017).
5. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: Постанова Кабінет Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 15. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-n> (дата звернення 20.09.2017).
6. Богіра М. С. Особливості державного контролю за використанням і охороною земель в умовах приватної власності / М. С. Богіра // Збалансоване природокористування. — 2016. — № 2. — С. 80–83.
7. Контроль за використанням землі: проміжні підсумки реалізації нових повноважень Держгеокадастру 15.06.2017. URL: <http://land.gov.ua/info/kontrol-za-vykorystanniam-zemli-promizhni-pidsumky-realizatsii-novykh-povnovazhen-derzhheokadastru/> (дата звернення 22.09.2017).
8. Лазеба Є. С. Державний контроль у сфері використання земель в Україні / Є. С. Лазеба // Економіка та держава. — 2015. — № 1. — С. 96–99.

9. Лозинська Т. М. Державний контроль використання земель сільськогосподарського призначення / Т. М. Лозинська, М. І. Байдик. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/2/04.pdf> (дата звернення 21.09.2017).

10. Пахомов В. В. Адміністративно-правове забезпечення контрольно-наглядової діяльності у сфері земельних відносин: монографія / В. В. Пахомов; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. М. Куліша. — Суми: Сумський державний університет, 2016. — 549 с.

References

1. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.10.2001 # 2768-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (data zvernennia 17.09.2017).

2. Pro derzhavnyi kontrol za vykorystanniam ta okhoroniui zemel: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. # 963-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/963-15> (data zvernennia 17.08.2017).

3. Pro zemleustrii: Zakon Ukrainy # 858-IV vid 22 travnia 2003. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030858.html (data zvernennia 17.09.2017).

4. Pro melioratsiui zemel: Zakon Ukrainy vid 14.01.2000 # 1389-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1389-14> (data zvernennia 17.09.2017).

5. Pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z pytan heodezii, kartohrafii ta kadastru: Postanova Kabinet Ministriv Ukrainy vid 14 sichnia 2015 r. # 15. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-n> (data zvernennia 20.09.2017).

6. Bohira M. S. Osoblyvosti derzhavnogo kontroliu za vykorystanniam i okhoroniui zemel v umovakh pryvatnoi vlasnosti / M. S. Bohira // Zbalansovane pryrodokorystuvannia. — 2016. — # 2. — S. 80–83.

7. Kontrol za vykorystanniam zemli: promizhni pidsumky realizatsii novykh povnovazhen Derzhheokadastru 15.06.2017. URL: <http://land.gov.ua/info/kontrol-za-vykorystanniam-zemli-promizhni-pidsumky-realizatsii-novykh-povnovazhen-derzhheokadastru/> (data zvernennia 22.09.2017).

8. Lazeba Ye. S. Derzhavnyi kontrol u sferi vykorystannia zemel v Ukraini / Ye. S. Lazeba // Ekonomika ta derzhava. — 2015. — # 1. — S. 96–99.

9. Lozynska T. M. Derzhavnyi kontrol vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia / T. M. Lozynska, M. I. Baidyk. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/2/04.pdf> (data zvernennia 21.09.2017).

10. Pakhomov V. V. Administratyvno-pravove zabezpechennia kontrolno-nahliadovoi diialnosti u sferi zemelnykh vidnosyn: monohrafiia / V. V. Pakhomov; za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. A. M. Kulisha. — Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet, 2016. — 549 s.

Huseynov Akbar*Teacher of Baku State University**Scientist of Institute of Economics, ANAS***EVALUATION OF TAX SYSTEM IN GERMANY**

Summary. People in Germany are subject to different taxes, the most important of which are income tax and fund share. These taxes are settled by the Income Tax Act (*Einkommensteuergesetz, EStG*) and the Solidarity Surcharge Law (*Solidaritätszuschlaggesetz, SolzG*). If a person is engaged in a commercial activity at the same time, it is subject to commercial income tax. There is no local income tax. There is a limited and unlimited liability according to EStG. Unlimited liability means the taxation of all income from the domestic and foreign taxpayer. Limited liability applies only to non-resident persons and includes taxation of income and assets only from Germany. Residents in Germany are responsible for income, transfer, inheritance, VAT and church taxation under certain conditions. People residing in Germany pay income tax on their income from domestic and foreign countries. However, it includes a mechanism aimed at preventing double taxation in the form of tax treaties with other countries and international agreements, exemption of income from abroad, or discounting of the tax paid abroad. The reduction of the tax paid abroad is limited to the tax payable if the same source is taxed in Germany. Non-residents can not benefit from the tax deduction if the corresponding income is not taxed in Germany and there is no international agreement in this regard.

Key words: income tax, domestic taxpayers, foreign taxpayers, transfer limit, double taxation, tax deduction, commercial activity.

If the place of residence or residence of a person is located in Germany, the person is considered to be resident in Germany and is full-fledged. A place for a person to use as a place of residence, as a place or house where the house is located (Section 8 of the Fiscal Code, *Abgabenordnung, AO*). Here the real factors are essential, the will of the taxpayer is not important.

The place where the living habits of the individual are gathered is where the person is constantly located. If a person is in Germany for more than 6 months in a calendar year, it is assumed that living habits are in Germany (Section 9AO). Short breaks do not interrupt this seating period. If the intention to stay in Germany is not temporary, it is considered that living habits are collected in Germany even if it lasts less than 6 months in Germany. If a person is in Germany only for visits, treatment and other special reasons, it is accepted that the habit of living in Germany does not exist in Germany even if it lasts for more than a year.

A German resident is a “non-resident taxpayer” for a period of 10 years from the date of departure, if one of the following conditions exists (Section 2: Foreign Tax Law (*Außensteuergesetz, EStG*));

- At least 5 years of 10 years before departure is an unlimited tax liability in Germany;
- If the country in which you are located does not impose tax on income or if it is very low;

- If it keeps its basic economic ties in Germany, it is assumed that if one of the following conditions exists, the person maintains economic ties with Germany;
- If a company located in Germany owns significant shares;
- If the income from Germany exceeds 30% of the total income of the person or exceeds 62.000 Euro;
- If the person is resident in Germany; If assets and profits to be subject to unlimited tax in Germany exceeds 30% of total assets or EUR154.000.

In the event of such circumstances, even if a person leaves Germany, he or she will be deemed to be a full-fledged real person in terms of German Tax Code.

B- Non-resident Persons (Non-resident Persons)

If a person’s place of residence or his habits of living are not in Germany, he or she is considered a limited-liability person (Section: 1 (4) EStG).

C- Embedded Resident

Regardless of nationality, if 90% of the income earned by a person worldwide is taxed in Germany, or if the income not subject to taxation in Germany does not exceed 6,136 Euros, that person may choose to be an “accepted resident”. According to the tax treaty, income derived from Germany (such as interest, dividends, royalties etc) which is not taxed or limited in Germany is not considered to be taxed in Germany when determining the limit

of 90% or 6.136 Euro. Resident persons who are considered as a Principle are treated as full-fledged (Section: 1 (3) EStG).

According to the German tax laws, full-fledged real persons are taxed on their income from domestic and foreign sources. For this reason, Germany considers either unilateral tax reductions or tax treaties to avoid double taxation on the same income component.

It is subject to the fact that the real persons who earn income from the countries where Germany has not signed the double taxation agreement have income in Germany at the same time on the income they have obtained. However, the tax paid abroad can be deducted from the tax payable in Germany provided that the paid tax is the same as the tax paid in Germany. This amount is limited to the tax payable in Germany for the same income component.

If requested, the German Revenue Tax Law (ESTG) regulates that the tax paid abroad can be considered as an expense, rather than a deduction from the tax payable in Germany. The consideration of the tax paid abroad is taken as an expense only if the total taxable income of the full taxpayer is not the total taxable income; Because in such a case the German tax burden on this income element will be zero. Therefore, it will be beneficial for the taxpayer to consider the tax paid abroad as expense.

For this reason, the German Income Tax Law (ESTG) recognizes that the tax paid abroad can be considered as a damaging factor. The resulting loss can be used as a means to reduce the tax burden in Germany, moving backwards and forwards. If the tax paid abroad is not equal to the tax paid in Germany or is not the same as the German tax, the tax paid abroad may be considered as an expense. If foreign countries each provide a tax reduction in this way, double taxation can be avoided (Section 34: cESTG).

According to the Interest Information Regulation for the implementation of the European Commission Savings Directive (2003/48 / EC), effective from 1 July 2005; In the European Union countries, all taxable persons who are paid withholding tax may be entitled to tax deductions to be paid in Germany. The said Directive has only granted the right to withholding from interest to Belgium, Luxembourg and Austria. However, the countries of the European Union may apply additional withholding on interest incomes through bilateral agreements or their national legislation.

Germany has made a number of tax treaties with many countries. These agreements provide some possibilities for real taxpayers of real estate taxation. According to the agreements made, Germany has the right to tax interest and profit shares. However, the country that provides these gains is able to receive taxes on these earnings by means of withholding. In this case, such taxes paid abroad can be deducted from the tax payable in Germany.

Real persons who are not resident in Germany are subject to the taxation only in Germany over the income they have gained in Germany (Secs. 1 (1) and 49–50aEStG). This rule has a limited scope of application if there is a bilateral agreement on the prevention of double taxation between the country where the income derived from Germany and the country where the taxpayer is resident. If the withholding is not made over the income element, the real person with limited liability must file a full taxpayer declaration. However, many real estate taxpayers who are full-fledged real persons can not benefit from real persons with limited liability. For example, the costs incurred to obtain commercial income and income can only be deducted if it is economically related to income derived from Germany. The same applies to the deduction of losses. In this case the records must be kept in Germany. Many of the personal discounts do not apply to the narrowly qualified real person. These deductions can not benefit real persons with limited liability. True taxpayer real people have to give a statement each year. Tax discounts paid abroad are not allowed. However, it is permitted to deduct the taxes paid abroad on agricultural, forestry, commercial and self-employment activities obtained through a workplace in Germany. To be able to make this discount, the tax paid abroad must be the same as the tax paid in Germany.

Withholding tax on interest and dividends means final taxation for non-resident real persons. Real persons with taxpayer status must also pay a 5,5% share of the tax on the income tax they will pay. Applied (European Community Savings Directive) (2003/48 / EC) According to the Interest Information Regulation; Germany has to give information on interest income from Germany to countries where European Union citizens with interest income from this country are established.

Final Evaluation and conclusion

It is also a fact that the German financial authorities are very receptive to the examination and that they act in accordance with the facts of life. This is an indication that the frequency of inspections of enterprises is to be classified according to size classification and the requirement of large enterprises to be subject to continuous testing. Although this point is criticized in the literature for the principle of equality, it is clear that it is quite suitable for the practical facts of economic life. It is possible to say that the scarce resources of the financial sector will be used most efficiently because the audit of the largest enterprises will provide the highest tax revenue (both in the prevention of catastrophes and in the tax base differences). As a matter of fact, the figures related to the official audit results given above, this argument is valid.

All supervisory staff members were assigned to a single institution under the name of tax inspector in terms of

coordination and effectiveness. It is also a fact known that this regulation is not favorably welcomed by the former central supervisory staff, and even leads to serious dissatisfaction. However, it is inevitable that some troubles and sufferings are experienced during major changes. Significant new rules related to the new changes and tax examination have been introduced. It is possible to say that innovations are mostly tax-protective. It is a positive step for the commission to consider the regulation of the start-up period, the limitations on the terms, the compliance of the examination reports with the commission in terms of the legality of the complaints. Thus, progress has been made on the basic security that should be in a state of law.

In addition to recent developments, it can be argued that the use of business classification in the German system may be very effective. However, it is essential that this step be extended to cover the entire country. In addition to this, it would be more effective to divide the businesses into lower classes, make the examinations accordingly, and even more emphasis on sectoral expertise among the inspectors. Moving from the example of the German system, it is of utmost importance that the frequency of examination is further increased in the period before the desired tax consciousness and morality begin to emerge. In this respect, it is one of the first effective steps to be taken in order to determine the sectors that are most lost and escaped so that they can bring high additional tax revenue, and to implement intermittent audits so that there is no taxation period.

The first thing that draws attention in the German system in the context of the tax examination institution is the sensitivity shown in the case of the passing of the rule of law principle. According to the principle of the rule of law, the principle of equality principle and the principle

of providing legal security to taxpayers, which are the weak side of the tax relation to the public power, is striking. It is worth noting that the extra sensitivity shown in the practice of tax examination, which has the power and quality to intervene in many areas of taxpayers' rights and violate their rights. It is possible to see clearly in the judicial decisions which are tried to be placed with sensitivity in the rule of law state, both in the legislation and when it takes place during the work.

It is clear that the obligation of taxpayer protection, which is a weak side in the face of public power, is one of the most important objectives of the rule of law. While the legislation detailing the tax examination is examined, it is immediately noticed that special importance has been attached to ensuring the legal security of the taxpayer. More striking is the fact that the balance of public power-taxpayer rights and security has been successfully established.

On the one hand, the government has been given the necessary public power to conduct the examination, equipped with the necessary tools and extensive examination facilities. But the other side has not neglected the regulations of the taxpayer. In this context, when deemed necessary, the authorities are bounded / bounded and the taxpayer is presented with a broad list of claims. The fact that the decision to review before a certain period of time before being examined has to be communicated is thus a clue to the surprise / sudden examination, the right to refuse the taxpayers' examination officers, the right to make binding decisions at the end of the examination, and some noteworthy examples of taxpayer rights. It can be said that the granting of these broad legal safeguards and rights does not have a negative effect on the effectiveness of the examiner.

References

1. Schnell, H. (1998). Die Außenprüfung bleibt verfassungsrechtlich geboten. Betriebs Berater, Heft: 31, ss.1562–1583.
2. Schwarz, B. (2008). Kommentar zur Abgabenordnung, Verlag Haufe, Freiburg.
3. Webel, K. (2009). Abgabenordnung, Verlag Neue Wirtschafts-Briefe, Herne.
4. www.doingbusiness.org
5. www.heritage.org
6. www.oecd.org

Зоріна Олена Іванівна

д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу

Український державний університет залізничного транспорту

Зорина Елена Ивановна

д.э.н., профессор, заведующая кафедрой маркетинга

Украинский государственный университет железнодорожного

Zorina Olena

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Marketing

Ukrainian State University of Railway Transport

Мкртичьян Олена Миколаївна

старший викладач кафедри маркетингу

Український державний університет залізничного транспорту

Мкртычьян Елена Николаевна

старший преподаватель кафедры маркетинга

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

Mkrtychyan Olena

Senior Lecturer at the Department of Marketing

Ukrainian State University of Railway Transport

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОДІЯЛЬНИХ ДІЛЯНОК ЗАЛІЗНИЦЬ УКРАЇНИ

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАЛОДЕЯТЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ ЖЕЛЕЗНЫХ ДОРОГ УКРАИНЫ

WAYS OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE ACTIVITY OF THE MILITARY STATIONS OF RAILWAYS OF UKRAINE

Анотація. У статті розглядаються питання забезпечення сталого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту України. Припускаючи, що соціальний ефект від порятунку малодіяльних областей виникає через збереження робочих місць і податкових надходжень до бюджету, ми визначимо трудовитрат, що їх вартість для забезпечення приміського руху за цими областями. Для скорочення витрат на організацію як пасажирських, так і вантажних перевезень залізничним транспортом необхідно підвищувати ефективність експлуатації так званих малодіяльних ділянок.

Ключові слова: малодіяльні ділянки залізниць, залізниця, залізничний транспорт, економічний ефект, соціальний ефект.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы обеспечения устойчивого социально-экономического развития железнодорожного транспорта Украины. Предполагая, что социальный эффект от спасения малодействующих областей возникает из-за сохранения рабочих мест и налоговых поступлений в бюджет, мы определим трудовозатрат, что их стоимость для обеспечения пригородного движения по этим областям. Для сокращения расходов на организацию как пассажирских, так и грузовых перевозок железнодорожным транспортом необходимо повышать эффективность эксплуатации так называемых малодейственных участков.

Ключевые слова: малодейственные участки железных дорог, железная дорога, железнодорожный транспорт, экономический эффект, социальный эффект.

Summary. In the article the questions of providing of steady socio-economic development of railway transport of Ukraine. Assuming, that a social effect from saving of malodeyatelnih areas appears due to saving of workplaces and tax receipts in a

budget, we will define trudozatrati that their cost for providing of suburban motion on these. To reduce the cost of organizing both passenger and freight transport by rail, it is necessary to increase the efficiency of exploitation of so-called low-impact sections.

Key words: *Inactive sections of railways, railway, railway transport, economic effect, social effect.*

Постановка проблеми. Основне призначення залізничного транспорту України в даний час — забезпечення виробництва експортної продукції та експорту сировини. У цих умовах багато об'єктів інфраструктури залишаються незатребуваними. Для більшої частини шляхів і станцій на території країни спостерігається істотний дисбаланс між їх пропусковою і провізною здатністю, і виконуваними обсягами роботи.

Економічна ефективність їх експлуатації мінімальна, а то і зовсім покривається за рахунок результатів роботи більш вантажонапружених ділянок. Іншими словами, вартість утримання мережі, значна частина якої не використовується і приносить збитки, перекладається на що залишилися вантажовідправників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В економічній літературі як вітчизняних так і зарубіжних авторів [1, с. 20–25; 2, с. 15–20; 3, с. 50–55; 4, с. 196–199; 5, с. 68–72; 6, с. 17–20] приводяться різноманітні дані про функціонування малодіяльних ділянок, зроблено спроби описати та систематизувати існуючі проблеми транспортного обслуговування регіонів, у тому числі підтримка малодіяльних ділянок в інтересах держави. Однак в цих роботах не достатньо повно висвітлюється соціальна сторона цієї економічної проблеми, що може бути кількісно оцінена визначенням соціального ефекту. Питанням, пов'язаним з особливостями соціально-економічного розвитку залізничного транспорту присвячені дослідження таких вітчизняних науковців як Ю. С. Бараш, М. І. Данько, О. Г. Дейнека, В. Л. Дикань, Г. М. Кірпа, М. В. Макаренко, Л. О. Позднякова, Г. Д. Ейтутіс, І. В. Токмакова, М. М. Чеховська. Методичний підхід, який було запропоновано у статті Калабухіні Ю. Є., Ткаченко В. В. та Зоріної О. І., дозволяє кількісно оцінити соціальний ефект від збереження діяльності малодіяльних ліній і може бути застосованим при вирішенні проблеми їх подальшої експлуатації.

Постановка завдання Одним з найважливіших напрямків реформування залізничного транспорту України є модернізація та розвиток інфраструктури залізничного та автомобільного транспорту В умовах економічних реформ, що супроводжувалися спадом обсягів виробництва і старінням матеріально-технічної бази транспорту, різко загострилася проблема використання малодіяльних ділянок шляху на залізничному транспорті.

Йдеться про залізничні ділянках, що мають малі розміри пасажирського та вантажного руху, як правило, одноколіїних Ці лінії в основному мають регіональне значення

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах господарювання більшість вітчизняних підприємств знаходиться в процесі адаптування своєї діяльності до мінливого ринкового середовища. Головною метою реформування залізничного транспорту України виступає підвищення конкурентоспроможності його структурних підрозділів та досягнення на цій основі покращення загальних показників діяльності транспортного сектору країни зокрема.

Аналіз світового досвіду реформування залізничного транспорту доводить, що забезпечення ефективності діяльності транспортного сектору економіки країни можливий лише за умов створення конкурентного середовища. Створення умов прозорості та достатньої досконалості конкуренції на ринку перевезень, виходить з обмеження державної власності на окремі інфраструктурні елементи та передачі їх до приватного сектору.

Необхідно зауважити, що адаптація діяльності залізничного транспорту до ринкових умов господарювання значно ускладнюється не вирішеними досі проблемами значного старіння виробничо-технічної бази залізниць та, таким чином, невідповідності технологічного рівня перевезень до зростаючих потреб суспільства та європейським стандартам якості надання транспортних послуг.

Оскільки, на долю саме залізничного транспорту припадає основне навантаження з перевезення вантажів та пасажирів в країні, то доречним є ствердження, що забезпечення його соціально-економічного розвитку виходить з належної уваги до вивчення проблем функціонування та експлуатації залізничної інфраструктури, що дозволить розробити шляхи забезпечення ефективності їх діяльності в ринкових умовах господарювання.

Найважливішою складовою соціально орієнтованої економіки є транспортна галузь, за допомогою якої здійснюється переміщення товарів, що продовжує процес виробництва та доставку населення до робочих місць, створюючи при цьому необхідні умови для виробничого процесу. Забезпеченість території добре розвинутою транспортною системою є одним із чинників залучення населення у виробництві, служить

важливою перевагою для розміщення продуктивних сил і дає інтеграційний ефект.

Експлуатація малодіяльних ділянок приносить ПАТ «Укрзалізниця» досить відчутних збитків і супроводжується чималими труднощами організаційно-управлінського характеру (технічне обслуговування і ремонт, кадрове забезпечення, безпеку руху та ін.). За даними ПАТ «Укрзалізниця» на мережі залізниць країни експлуатується близько 8 тис. Км малодіяльних ділянок, що становить в експлуатаційній довжині мережі (85,5 тис. Км) більше 9%.

У більшості випадків поліпшення транспортного обслуговування населення в зоні тяжіння малодіяльних ліній заважає відсутність сучасного (і при цьому економічного) рухомого складу. Експлуатація приміських поїздів традиційної компоновки в сучасних умовах на малодіяльних лініях давно визнана неефективною, а застосування тепловоза і невеликої кількості вагонів також не позбавлене недоліків. Зокрема, експлуатовані локомотиви мають низькі показники прискорення і уповільнення, що небажано, особливо для ділянок, де зупинкові пункти розташовані на відносно близькій відстані один від одного.

З метою підвищення якості та конкурентоспроможності послуг, що надаються в приміському спо-

лученні, а також зниження витрат на ці перевезення в даний час крім приміських поїздів традиційної компоновки на окремих маршрутах з відносно невеликим пасажиропотоком використовуються так звані «рейкові автобуси».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Залізничний комплекс країни має потужний виробничий, кадровий, інтелектуальний, інноваційний, соціальний потенціали. Проте в сучасних умовах розвитку, в умовах реформування залізничного транспорту, передачі рентабельних видів діяльності приватні руки, особливої уваги потребує саме розвиток такої складової соціально-економічного розвитку галузі як технічна. Оновлення, модернізації інфраструктури, рухомого складу, залучення інвестицій в залізничну галузь обумовлюють необхідність визначення шляхів вирішення проблем, які постають перед залізницями України в сучасних умовах господарювання, а система оцінки рівня соціально-економічного розвитку залізничного транспорту дозволить оцінити всі сфери розвитку в тому числі кількісні, якісні та структурні, що сприятиме забезпеченню розвитку галузі шляхом врахування всіх аспектів його діяльності.

Література

1. Абрамов А. П. Определение экономических показателей эксплуатации малодетальных железнодорожных линий [Текст] / А. П. Абрамов // Вестник ВНИИЖТ, 1996. — № 3. — С. 20–25.
2. Белоглазов А. Ю. Проблема убыточности малодетальных железнодорожных линий и участков в рыночных условиях [Текст] / А. Ю. Белоглазов // Железнодорожный транспорт. Серия Маркетинг и коммерческая деятельность. — 2004. — Вып. 1. — С. 15–20.
3. Гильмутдинова Г. Малодетальные линии — общая проблема железных дорог и регионов [Текст] / Г. Гильмутдинова // РЖД Партне. — № 7–8. — 1999. — С. 50–55.
4. Зоріна О. І. Методичні підходи до визначення малодіяльності залізничних ділянок [Текст] / О. І. Зоріна // 36. наук. праць Державного економіко-технологічного ун-ту транспорту Сер. «Економіка і управління». — К.: ДЕУТ, 2010. — С. 196–199.
5. Макеев В. А. Проблемы эксплуатации малодетальных линий [Текст] / В. А. Макеев // Железнодорожный транспорт. — 2000. — № 11. — С. 68–72.
6. Васильев А. А. Формирование и развитие малодетальных железнодорожных линий и решение проблемы их функционирования [Текст] / А. А. Макеев // Транспорт, наука, техника, управление. — 2012. — № 10. — С. 17–20.
7. Зоріна О. І. Результати дослідження соціального ефекту техніко-організаційних заходів на залізничному транспорті / О. І. Зоріна, Ю. Є. Калабухін, В. В. Ткаченко // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. — 2014. — № 7. — С. 13–19. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnauekon_2014_7_6

Мухсинова Лейла Хасановна

доктор экономических наук, доцент (г. Оренбург)

Mukhsinova Leila

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor (Orenburg)

Криволапов Василий Сергеевич

кандидат экономических наук, доцент (г. Оренбург)

Krivolapov Vasiliiy

PhD, Associate Professor (Orenburg)

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ФАВОРИТИЗМУ КАК ФАКТОРУ ТОРМОЖЕНИЯ СОВРЕМЕННОЙ РОССИЙСКОЙ ЭКОНОМИКИ

COUNTERACTING FAVORITISM AS A FACTOR IN THE BRACING OF THE MODERN RUSSIAN ECONOMY

Аннотация. Цель статьи – обосновать необходимость оздоровления общеэкономических условий жизнедеятельности граждан, раскрыть негативную роль фаворитизма, сковывающего развитие новых идей и мыслей для решения проблем страны, связь фаворитизма с процессами бюрократизации управления, выявить значение культуры общества в обеспечении эффективности бюрократии и сдерживании проявлений фаворитизма, как фактора разрушения процессов формирования трудоспособного коллектива экономической организации.

Ключевые слова: бюрократизация, фаворитизм, талант, трудовая деятельность, оплата труда, прогрессивное налогообложение, инвестиции.

Summary. The purpose of the article is to substantiate the need to improve the general economic conditions of citizens' livelihoods, to uncover the negative role of favoritism, which hinders the development of new ideas and thoughts for solving the country's problems, the relationship of favoritism to the processes of bureaucratization of management, to reveal the importance of the culture of society in ensuring the efficiency of bureaucracy and containing the manifestations of favoritism as factor of destruction of processes of formation of able-bodied collective of the economic organization.

Key words: bureaucratization, favoritism, talent, labor activity, wages, progressive taxation, investments.

Одна из самых опасных граней современного социально-экономического кризиса на постсоветском пространстве заключается в том, что высокопрофессиональное начало экономической деятельности все чаще оказывается невостребованным. Многие наивно полагают, что поднять производство можно только финансовыми инвестициями и эту мысль особенно часто озвучивают государственные чиновники. Однако финансирование экономики из госбюджета не ведет к принципиальному улучшению дел, а часто деньги, по утверждениям прессы, присваиваются теми же самыми чиновниками.

Создается впечатление, что государственные структуры не все делают, чтобы средства были использованы эффективно, либо делают это плохо. Ко-

нечно, есть и обратные примеры, как говорится, любое правило подтверждается исключениями из него. Существуют созидательные коллективы, где средства используются вполне эффективно, а не в угоду воле вышестоящих руководителей. Это достигается подбором кадров, их культурным воспитанием. Но тиражируются ли положительные изменения в практике управления экономикой? Насколько соответствуют такой оценке недавние и планируемые компании по укреплению вертикали власти на основе бюрократической модели управления?

Бюрократизация управления в нашей стране растет. История ушедшего в прошлое советского общества не знала недостатка в призывах к искоренению бюрократизма, но их реальная действенность оказа-

лась ограниченной. Безрезультативность призывов объясняется тем, что они не были основаны на научном анализе реальной системы отношений и интересов участников отношений.

Создатель бюрократической теории немецкий социолог Макс Вебер (1864–1920) утверждал, что бюрократия является наиболее эффективной формой организации деятельности людей [1]. По его мнению, она необходима для обеспечения функционирования общества, а без структурированной бюрократии наше сложное общество было бы гораздо хуже — действовало бы менее эффективно и расточительно. Он представляет достоинства своей теории: более высокая быстрота принятия решений, компетентность, минимальная конфликтность, обеспечиваемые единоначалием. Но также Вебер считал, что должно иметь место и справедливое отношение к людям. Именно оно обеспечивает выдвижение квалифицированных работников, развитие корпоративного духа.

Все так хорошо смотрелось в теории. В реальности же ситуация выглядит хуже: уже сам Вебер признавал, что в бюрократической системе существуют изъяны — власть сосредоточена у малого количества людей и практически безгранична. А в итоге бюрократия ограничивает свободу личности.

Такую же оценку бюрократической теории организации давали и более поздние ученые. По оценкам американского социолога Роберта Мертона (1910–2003) нацеленность на приоритет правил и нормативов влечет за собой отказ приверженцев бюрократической теории от признания роли творческого и самостоятельного мышления, а подчас и компетентности.

Поиск причин этого подводит к выводу о том, что немаловажную отрицательную роль сыграло известное явление фаворитизма, устойчиво порождаемого большими, сложноорганизованными социальными системами. Обращение к теории бюрократии позволяет приоткрыть неявные стороны функционирования организационно-экономического механизма фаворитизма: доминирование формализованных норм и правил резко понижает уровень требований к талантам конкретного человека, так как для достижения удовлетворительного результата ему достаточно просто следовать полученным предписаниям.

Наша характеристика затронутого явления как неявного обусловлена тем, что отрицательные последствия фаворитизма не являются predetermined. Если реализация формальных правил попадает в руки талантливого и благонамеренного администратора, то результат может быть положительным.

Опасность же в том, что бюрократическая теория нацелена именно на нивелирование субъективных факторов, которыми и предопределяются положи-

тельные результаты фаворитизма. Парадокс — следование научной теории не увеличивает положительные эффекты, а тиражирует отрицательные явления.

Положительные эффекты бюрократии обусловлены качеством человеческого материала, вовлеченного в управленческие процессы. Тогда возникает вопрос о том, где находится источник этого материала, какие критерии качества предъявляются в процессе подготовки, в каком секторе воспроизводятся необходимые ресурсы, создаются и тиражируются модели поведения людей?

Очевидно, что это сфера науки, культуры и образования. Наука — потому, что управление социальными процессами предполагает способность отказаться от механического следования существующим предписаниям и образцам поведения, генерировать идеи новых норм и правил; образование — как место тиражирования моделей поведения; культура — как инструмент поддержания социальных коммуникаций. Поэтому проникновение в эти сферы явлений бюрократизма и фаворитизма могут вызвать смертельно опасные последствия.

Названные сферы — это место производства и накопления продукта, стратифицированного как интеллигенция. Эта совокупность носителей интеллектуального потенциала должна служить источником рекрутирования кадров для обеспечения эффективности бюрократического аппарата управления.

Вроде бы интеллигенция обладает иммунитетом от проникновения в ее среду инородных элементов. Но фактически, за пределами семейного круга, сфера ее подготовки имеет форму классической организационно системы, со своей иерархией управления, открытой для обмена с внешней средой человеческими ресурсами, политическими влияниями, мыслями и общественными мечтаниями. Поэтому фаворитизм в здешней подсистеме управления, подпитываемый научными идеями о возможности «упрощения» всего на свете, давно проложил свои тропинки в сферы деятельности с отложенными во времени и неочевидными результатами, расплывчатыми критериями оценки трудового вклада, непрозрачными траекториями развития мыслительных процессов.

Один из таких входов — система высшего образования. И не всегда посредством напряженной работы над собой, а через формальные процедуры: «одипломливания», «остепенения», «присвоения» академических званий. Бюрократическая организация хорошо подходит для подобной карьеры. Если общечеловеческая культура коммуникаций замещается родственными, дружескими связями, клановыми и земляческими практиками согласования интересов.

Не правда ли знакомая картина: государственный чиновник высокого ранга «решает вопрос»

о назначении ректором престижного университета своей родственницы, та — руководителем крупного структурного подразделения назначает свою близкую подругу, а далее практика воплощается в действиях деканов и заведующих кафедр по подбору «доверенных лиц». Тот факт, что для этого необходимо «убрать» активно работающего пенсионера-доктора наук, создавшего комплексы учебных пособий и материалов по читаемым дисциплинам, — обстоятельство само собой разумеющееся и поэтому второстепенное.

По формальным критериям такая практика даже оправдана, ибо налицо положительные, хотя и кратковременные, учебные эффекты — студенты не отвлекаются на «всякие посторонние изыскания», их энергия направлена на зубрежку «устоявшихся истин», улучшаются оценки и растет градус удовлетворенности «успехами чад» у родителей. Доволен и вновь состоявшийся агент интеллигентного труда — легче же транслировать готовые тексты лекций, чем пересматривать стопы вновь вышедших монографий, публикаций, учебных пособий, адаптировать лекции к специфике новых направлений подготовки.

Это происходит в том сегменте социально-экономического пространства, где должны тиражироваться образцы поведения для подрастающего поколения. Подбирать кадры здесь по признакам личных отношений — прямой путь к гибели страны. Какой образец успешной профессиональной карьеры воспроизводится? Какой угодно, только не трудовой. Ибо, зачем нужны годы напряженного труда, чтобы занять руководящий пост?

Если сейчас не устранить разрыв между подобными представлениями и тем, что реально нужно для нашего общества, то перспективы выглядят весьма неприглядными. Как показывает опыт развитых стран, наибольший успех достигается ими при инвестициях в человека — его новые знания, воплощенные в новых технологиях и оборудовании, приемах организации и управления. Именно на широком использовании результатов интеллектуального труда развитые страны добились увеличения доли продуктов труда, которые отличает новизна и повышенная полезность. На это указывают сведения о доле высокотехнологичной продукции в общем объеме экспорта продукции. Впереди Сингапур, Малайзия, Мальта, Кипр, Ирландия, Корея, США (7-е место), Китай (8-е место), Россия (36-е) — из 49 стран, взятых для оценок [2].

Нужно упорно трудиться, чтобы приблизиться к параметрам жизни цивилизованного мира, развивать умение мыслить по-новому. Исследования Всемирного банка выделяют в структуре национальных богатств США 76% человеческого капитала, 19% производства, 5% природных ресурсов. Что касается

Европы, то там человеческий капитал составляет 74%, производство — 24%, природные ресурсы — всего лишь 2%. Однако в России человеческий капитал составляет только 50%, производство — 10%, природные ресурсы — 40%.

В формировании интеллектуального капитала ведущая роль принадлежит высшему образованию. Но в искаженной структуре приоритетов общества, где процветает фаворитизм и порождаемая им коррупция, энергия направляется не на создание нового, а на то, чтобы не потерять рабочее место. Соответственно, в качестве образца поведения молодежи тиражируется не трудовая деятельность, а непрерывный поиск связей, личной дружбы, возможностей создания родственных комбинаций. Содержанием деятельности, которую трудно назвать трудовой, становится борьба за выгодное место, а критерием успеха — наличие времени для досуга. Целью — не увеличение количества производимого товарного продукта, а перераспределение имеющегося, поскольку механизм его приращенения здесь отсутствует.

Это явление уже давно подметил Генри Форд, являвшийся вдумчивым практиком: «Пусть работает тот, кто лучше справляется с делом. Попытка расстроить чьи-либо дела — преступление, ибо оно означает попытку расстроить в погоне за наживой жизнь другого человека и установить взамен здравого разума господство силы» [3]. Примером практического воплощения этой мысли служит его ответ на предложение эдисоновской компании занять пост в высшем управлении ее делами, при условии, что изобретатель и инженер бросит свой газовый двигатель для занятий «действительно полезными» делами. Форд не пожелал сесть на более высокое и менее хлопотное кресло. Он выбрал автомобиль и отказался от службы, чтобы посвятить себя любимому делу.

«Мыслящий и работающий человек есть мера всему. Он есть огромное планетное явление». Эти слова принадлежат академику В.И. Вернадскому [4]. Способность плодотворно мыслить — талант, который всегда являлся интеллектуальным капиталом. По оценкам аналитиков, интеллектуальный капитал ценится даже больше, чем земля. Однако овладение и управление им — дело сложное. Инвестиции в знания требуют суперкультуры, дающей человеку возможность постоянно генерировать и развивать новые идеи.

Если экономическая организация создает условия персоналу для того, чтобы делались новые открытия, то она может получить преимущества в конкуренции. Открытия — результат творчества людей, а творчество индивида стало необходимым для прогресса общества. Человек может все — это доказано всей истори-

ей развития человечества. Специалисты считают, что способность к творчеству передается биологически. Однако, должен существовать и механизм развития этой способности. Это культура — если культурные нормы не соответствуют требованиям технологического уклада, то страна попадает в тупик.

Практика советской управленческой и производственной культуры омертвила интеллектуальный потенциал нашего народа. Через какое-то время этот потенциал начнет оживать, но творческая активность может приблизиться и к абсолютному нулю, если в нашем обществе и дальше будет процветать фаворитизм, насаждаться клановость, игнорироваться роль мыслящего человека. Можно сказать, что наш интеллектуальный потенциал попал в ситуацию самоизоляции: в значительной части он искусственно отстранен от активного участия в общественном процессе вследствие умножения случаев проявления фаворитизма.

К сожалению, такая самоизоляция в немалой степени результат мировых тенденций развития культурной жизни — когда ее достижения попадают в руки отсталых «туземцев». Обладание и возможность использования культурных достижений в повседневной жизни общества обусловлены системой внешних, формальных признаков, которые, как свидетельствует практика, с успехом могут отделиться от первоисточника и обращаться на товарном рынке самостоятельно. Конечно, это фиктивный капитал, но в эпоху господства в современной финансовой экономике множества его аналогов, еще один тоже имеет право на существования. И его перспективу точно определил еще древний афинский законодатель Солон, сказавший: «людям не указан никакой предел богатства».

Увы, в отличие от других видов фиктивного капитала, такой капитал лишен функции производства полезного продукта. Более того, он обесценивает уже достигнутые научные результаты, превращая их во внешнюю оболочку. Примером такого оболочечного продукта выступает современная система подготовки научных кадров, уже не привлекающая талантливых людей.

Главной формой подготовки научных кадров остается пока аспирантура и пересаживаемый из чужеродной почвы институт магистратуры. Но вот желающих учиться в них становится все меньше. Талантливые и хорошо подготовленные люди, чтобы заработать на жизнь, вынуждены заниматься поиском хорошо оплачиваемых мест работы. В свою очередь, отсутствие реальной конкуренции вынуждает набирать в аспирантуру/магистратуру слабо подготовленных абитуриентов. Создаются условия для негативного мультипликативного эффекта — немотивированные

и неподготовленные «кандидаты в ученые» не предъявляют спроса на высококачественные знания, что способствует расползанию практики фаворитизма в профессорско-преподавательском корпусе.

Косвенным доказательством здесь служит разная статистика динамики абитуриентов двух современных ступеней высшего образования. Трудно логически обосновать схему образовательной траектории, когда абитуриенты, с большим желанием поступающие на бакалавриат, уже не горят желанием завершить полноценное высшее образование в магистратуре и аспирантуре. Внутри высшей школы сформировался фактор, результатом которого служит утрата желания продолжать образование. Логический итог процесса — интеллектуальный потенциал страны истощается. Сфера науки и образования перестала быть местом, откуда бюрократия может почерпнуть кадры, способные нейтрализовать отрицательные черты этой, в других условиях весьма эффективной модели управления.

Если наша страна хочет иметь здоровую экономику, есть только один путь — превзойти технологические и организационные достижения других стран, но не пытаться догнать их путем механического повтора. Для привлечения собственных интеллектуальных нужно предположить, что в жизнеспособной экономической системе должен быть свой, более лучший путь.

Разве редкость, когда прогрессивная техническая идея, способная революционизировать целые отрасли производства, зарождалась в нашей стране, но не получала признания? Можно привести не один пример, когда ценная технологическая идея, заявленная в бывшем СССР, отвергалась на основе заключения недобросовестных экспертов, а впоследствии патентовалась за рубежом и внедрялась там в практику. В прошлом и настоящем препятствием для российской экономики выступают проблемы культурной коммуникации — между актуальными технологическими вопросами и продуктами труда творческих людей. Обладатели власти устойчиво демонстрируют свою неспособность к своевременной оценке полезности новшеств, перспектив их внедрения.

Наша страна обладает колоссальным потенциалом, не только благодаря природным ресурсам, но и все еще высокому уровню образования, науки, культуры, которые есть составляющие части и источники «человеческого капитала». Но мы используем последний в малой степени, а не как в США, где «человеческий капитал» составляет большую часть национального богатства страны, служит фактором развития общества. Нам же мешает фаворитизм.

Очевидная конкуренция внешних и внутренних факторов социально-экономического прогресса

делает критически важной сравнительную оценку их роли в развитии разных секторов хозяйства страны, характера взаимосвязанности факторов и их соответствия целям общества. Однако для любого фаворита, действующего в рамках бюрократической системы, действие механизма оценки априори искажается рисками принятия самостоятельных управленческих решений — опора на зарубежные образцы менее опасна, чем угроза быть обвиненным в собственных ошибках при обосновании осуществленного выбора.

Поэтому, не случайно складывается впечатление, что современные руководители, какую бы сферу они не возглавляли, уверены в том, что творческая работа не обязательна при наличии кажущихся несметными природных богатств, прежде всего нефти и газа. Государство зарабатывает на нефти и газе, а вот для большинства граждан выдвигается идея о процветании на основе развития малого бизнеса. Хотя мировая экономическая мысль давно доказала, что мелкое хозяйство — не лучший товаропроизводитель, а доходы от него дают возможность «свести концы с концами», но никак не для богатства и развития.

Тем самым как бы отодвигается на второй план тот факт, что ориентация на приоритет эксплуатации природных ресурсов уже служит главной причиной растущей безработицы. Также, с «гордостью» можно заметить, что здесь присутствует и российский вклад — малоизвестное в истории экономики явление «бедных работающих». Минимальный размер оплаты труда (МРОТ) по России в 2014 г. составлял 5554 руб. при прожиточном минимуме 8192 руб., на уровне МРОТ работают 4,9 млн человек. Для сравнения: минимальная заработная плата в США в том году составляла 1218 долл., что по курсу доллара на 24 декабря 2014 г. — 54,5 руб. за доллар — это составил 66381 руб. В 2016 году МРОТ увеличился всего на 411 руб. и составил 5965 руб.

В итоге многим из работающих не хватает денег даже на пропитание, а что еще хуже — для потребления технологически продвинутых продуктов современной экономики. Уже ушло в прошлое то время, когда отсутствие голодающих служило критерием успешности государственного управления.

Конечно, можно быть бедным в России и в США. Но это большая разница, — в том, как люди тратят деньги в развитых и развивающихся странах. В странах ЕС люди тратят на пищу, выпивку и курение всего 20% своих заработков, в США — еще меньше 13,7%, в Японии — 20–25,5% в Китае — 19,3–20,9%. Остальное расходуется, помимо налогов, на туризм, рестораны, гостиницы и прочие цели общего расслабления. По данным Института социально-политических исследований РАН 2/3 опрошенных признаются в том, что

денег им хватает только на продукты или не в желаемом ассортименте. У многих до 95% семейного бюджета расходуется на продукты питания. В целом же россияне на продовольствие тратят 68–75% из общей массы денежных доходов.

Оригинальность вновь созданной российской экономической системы состоит в том, что обозначилась проблема качества оценки, выражающаяся в сомнениях о надежности измерений. Так как использованные денежные статистические измерения лишь искажают картину. Из-за наличия в российской экономике обширного теневого сектора, с неразвитыми финансовыми отношениями и высокой долей безденежных хозяйственных операций.

Более показательны альтернативные методы измерения реального уровня потребления. Чтобы купить по одному килограмму таких популярных продуктов, как масло, сыр, мука, куры, рыба, говядина, хлеб, картофель, кофе, сахар, яблоки, морковь, десяток яиц и литр молока, необходимо работать среднему гражданину: Голландии — 3 часа 12 мин, Швеции — 4 часа 11 мин., Финляндии — 4 часа 59 мин., России — 51 час 24 мин. Нерациональная структура потребления продовольствия выражается и в том, что если 2–3,5% населения россиян недоедают, то же 55,5% — страдают от ожирения, которое чревато развитием множества болезней: сахарного диабета, желчнокаменной болезни, гипертонии, сердечно-сосудистых недугов.

Но одновременно, Россия занимает в мире третье место по числу миллиардеров, при отмеченной бедности большинства населения. Это должно привлечь особое внимание российских исследователей — главное не в количестве богатых, а в оценке причин и последствий этого явления.

Бедность выступает тормозом для развития современных производственных технологий. Не только сам факт бедности, а те институты, которые способствуют ее разрастанию. В бюрократической системе организации оплата труда обусловлена не количеством и качеством выполняемой работы, а местом в иерархии власти. Это, если не считать нелегальную, или рентную составляющую доходов, также обусловленную наличием властных полномочий. В ситуации растущей бюрократизации фаворитизм служит неэкономическим инструментом концентрации богатства. Соответственно, не случайной выглядит ситуация высокого места России по числу богатых при прогрессирующей бедности подавляющей части населения. Это своеобразная плата за фаворитизм.

С другой стороны, в системе трудовой мотивации не меньшую роль играет такой фактор как оценка членами общества справедливости существующих механизмов концентрации богатства. В бюрократической

модели управления богатство перераспределяется не в пользу работающих людей, в том числе инвесторов и эффективных собственников, а в руки агентов административной власти, не умеющих и не желающих развивать новое производство, так как это обусловлено наличием ресурсов знаний. А вот распоряжение последними, отнюдь, не самое сильное место фаворитов.

Примером служит история российского института налогообложения последнего столетия. Недавно мы отметили 100-летний юбилей — также страдавшая от бюрократии и фаворитизма Российская Империя в ситуации военной угрозы пошла на решительный шаг: царь одним из последних своих указов в январе 1917 года узаконил прогрессивный подоходный налог с граждан.

Сразу после революции налоговое ведомство было расформировано, а на смену законным податям пришли силовые акции властей: экспроприация, разверстки и т.д. Налоговую систему восстановили только в период НЭПа. В 1933 г. с граждан и организаций собирали уже не изначальные семь, а 400 наименований платежей. К 1937 году число налоговых ставок дошло до 2444. После второй мировой войны развитие налоговой системы свернули. Интересны аргументы: слишком сложно, да и нерационально политически — в условиях монополии единственной формы собственности.

Эксперимент по возврату в мировое русло формирования налоговых отношений повторили в 1990-х. Результат, по сути дела, тот же — с января 2001 г. действует единый налог с доходов физических лиц, с «плоской» ставкой в 13 процентов. Аргумент — недостаточная культура населения.

Однако налоговые механизмы никогда не были простыми. С византийцев брали налог на воздух, один восточный паша взимал с жителей налог на износ своих зубов, правитель Галлии Лициний ввел два добавочных месяца: в году собирать налоги не 12, а 14 раз. И в наше время в мире не меньше тонкостей в налоговом законодательстве: с 1993 г. владельцы магазинов, ресторанов, мастерских Венеции вынуждены были ликвидировать навесы над витринами и козырьки над входом: в городе ввели налог на тень. Ведь, как высказался великий специалист по налогам Джимми Дюрант: «Человек — это единственная птица, которую можно оципать многократно. Причем на самых законных основаниях». Но, тогда в чем же состоит специфика российского общества, чтобы признавать значимым аргумент недостатка культуры?

В принципе неважно, какой именно используется инструмент распределения: налоги; заработная плата, привязанная к должности или по своей природе непрозрачные каналы распределения рентных доходов.

Важно итог: концентрация богатства не превращает материальные ресурсы (и их денежную форму) в капитал, что свидетельствует о несправедливости и неэффективности механизма. Ибо изъятые из реального производства ресурсы не используются для создания новых рабочих мест и контрпродуктивны для мотивации труда еще работающих.

В социальной системе важно понимать, какое влияние ощущения людей оказывают на их поступки. Поскольку экономические победы и поражения зависят не от научных абстракций, а от политической стратегии и конкретных мероприятий руководства стран. О властителе, который не использует представленную ему власть, хорошо выразился поэт XIII века Авхади «Тебе затем дана над всей страной власть, чтобы ты не дал стране от рук невежд пропасть».

Недостаток приведенного поэтического образа — в отсутствии содержательного наполнения рекомендации. Тем более, что органично присущий бюрократической власти инструмент административного запрета неэффективен по простой причине: он слабо действует отношении фаворитов и превращает инструмент организации людей в противоположность — в движущую силу дезорганизации. Минувшие столетия развития науки управления породили удивительную коллизию — эффективность власти снижается вследствие применения самых действенных ее инструментов.

Чтобы достичь результата власть должна наложить некоторые ограничения на себя, вернее на поведение людей — носителей властных полномочий. Например, должны быть сдержаны естественные устремления людей с обывательскими представлениями о жизненных целях, как то: угодить ли близкому, по духу или крови, человеку; отнять что-то у неудачника, не занявшего места, сопоставимого по властному потенциалу; причинить вред конкуренту в борьбе за объективно ограниченные экономические ресурсы.

Увы, такое предложение, поставленное в ряд со стремлением к справедливости, на языке этой самой культуры звучит как очередное «благое намерение», которыми «дорога в ад выстлана». Ключевым фактором изменения генерального направления такой дороги служит качество человеческого материала, а именно готовность конкретных властителей служить общественным, а не личным, или клановым, интересам.

Человеческая история знает удачные примеры, когда акту наделения властью предшествовал жесткий отбор ее носителей: в форме ограничений на вход в элиту и жесткими мерами поддержания культурных норм поведения представителей последней. Ибо никакая близость к власти не защитит жизнь в дуэльном

поединке с самым последним носителем дворянской чести, будь то польский шляхтич, испанский идалго, немецкий, французский или английский рыцарь. Чаще всего победитель не получает материальных выгод, но удовлетворяется важностью функции защиты института общественного порядка.

Главным недостатком такого примера служит нарушение того самого, принципа самоограничения — достаточно локальный по времени и месту, он не должен служить основанием для попыток безграничного распространения привычных норм и правил культуры. А вот поиск аналогов, причем непохожих по форме, а может и по организации глубинных процессов, может послужить более веским аргументом для осознания потребности в изменении моделей поведения носителей власти.

Было время, когда на Западе заговорили о «желтой угрозе» — азиаты в перспективе могут вытеснить «белого» человека. Потом появилась угроза терроризма, географические истоки которого оказались теми же — Восток. Теперь носителями проблем представлены мигранты из стран Африки и Азии.

Было время, когда во многих странах действовали консультационные иммиграционные центры, чтобы, как утверждалось в их посланиях, готовы воплотить замыслы человека-азиата в реальность. Поскольку в своей стране эти люди не могли трудоустроиться. И результаты были удачными — в 70-х годах прошлого века много турок неплохо устроились в ФРГ.

Но тогда почему азиаты-иммигранты идут на преступления? Справедливое и гуманное отношение нужно не тогда, когда человеку хорошо, а когда он попал в беду. Немецкий ученый, написавший книгу о Фрейде, приводит факты, что дети заболевают, а иногда и умирают без ласки и нежности.

Несмотря на разнообразие использованных наименований речь об одном и том же экономическом механизме. Призыв, что надо много и напряженно работать, чтобы хорошо жить, как-то еще срабатывал, когда места добычи природных богатств и их потребления в странах «золотого миллиарда», были пространственно разделены. Но опережающее развитие современной сферы услуг привело к тому, что места производства и потребления благ стали совпадать в пространстве и времени. Огромные массы трудовых мигрантов переместились географически, а из-за прогресса транспортных технологий — очень быстро.

Разрыв в образе жизни «белых» и «цветных» стал наблюдаемым и поэтому опасным. Но угрозы не в том, что легко увидеть, а в другом. Проблема не только в способах производства и распределения благ, но и в общей культуре. Коммуникационный барьер в том, что здесь нужно увидеть невидимое. Для его

преодоления нужна иная культура, не похожая на традиционные формы.

Рост потребления землян на основе эксплуатации природных ресурсов далее уже невозможен. А те, кто вроде бы способен транслировать культурные достижения, модели, нормы и правила поведения — оказались перед проблемой, что все известное и привычное распространять бесполезно, так как оно не нужно детям мигрантов — последние не интегрированы в «общество потребления». Ведь их предков «приглашали», чтобы производить много и дешево, а вот про уровень потребления их детей ничего не было сказано. Теми, кто об этом заранее знал или, как минимум, должен был знать.

Это происходит, если те, кто «должен был знать», не мотивированы размышлять о будущем. Ведь фаворитизм «съедает» время, расплывает ресурсы для решения множества частных задач обеспечения личного потребления, удержания занятых позиций в конкуренции за власть, а на другое сил уже не хватает. Например, почти все перечисленные проблемы, но в других формах уже имели место в прошлом: ограбление торговых караванов; военные набеги на соседей (догосударственного периода, когда территория не представляла непосредственного интереса); миграции кочевых народов и т.п.. Нельзя только просто повторить способы их решения — из-за современных ресурсных ограничений. Надо решать старые проблемы иначе, но фавориты малоспособны это делать.

Вопрос можно поставить иначе — кто конкретно, и каким образом, запустил процессы забывания огромными массами людей знаний о славном прошлом, приведших к разрыву культурно-исторического пространства человечества. Многие страны, ставшие родиной современных мигрантов, в прошлом не были отсталыми и бескультурными: успешно удерживали на своих территориях массы людей и регулировали демографические процессы.

Обращает на себя внимание, что подавляющая часть мигрантов происходит с территорий, в прошлом являвшихся колыбелями цивилизаций, или как минимум, обеспечивавших многотысячелетнее и относительно спокойное сосуществование местных сообществ. За счет напряженного труда, культуры взаимодействия с окружающей природой, регулирования социальных взаимодействий. И друг как будто поступила команда забыть о славном прошлом.

Как похоже, механизмы вроде бы разных проблем. С одной стороны, говорим о процессах забывания славной истории колыбелей цивилизации. С другой — о механизмах отторжения научного труда и достижений культуры, созданной древними и оставленной нам в наследие в форме отточенных фраз, кратких

в изложении, а поэтому не всегда быстро и без напряженного мыслительного труда понятных. Но главное — совсем бесполезных для раздувания цены за количество строчек в сообщении для новостной строки.

История повествует о пятисотлетнем главенстве исламской цивилизации (примерно 700–1200 г.н.э.). И связывает это с ее преимуществом именно в культурном отношении. Достижения были впечатляющими: исследователь исламской культуры Ж. Рислер указывает, что Багдад в пору правления халифа Гаруна-ар-Рашида и его сына Ма'муна был мировым центром культуры. Правители окружали себя поэтами, музыкантами, богословами. В Багдаде было много зданий богослужебного назначения: мечетей, церквей, синагог, которые сооружались талантами и трудом огромных масс людей. При строительстве было проявлено управленческое искусство: умение планировать долгосрочные работы, мобилизовать и использовать труд людей разных вероисповеданий [5].

Разве не это свидетельствует об исконном дружеской любви мусульман к другим народам? Но поразительно, что такое произошло спустя непродолжительный срок после молниеносных арабских завоеваний. Как и любая война, они не обходились без проявлений нетерпимости, насилия, грандиозных разрушений.

Однако слишком малозаметен период хозяйственного запустения, возврата разбежавшихся жителей и восстановления численности населения завоеванных территорий. Спустя непродолжительное время мусульмане уже жили мирно и в дружбе с другими народами. Начиная с 1065 г., на протяжении многих лет функционировал университет «Низамийе», где изучались Коран, литература, история, культура народов мира, астрономия, математика физика, музыка... Правители содержали богатейшие библиотеки, только в Багдаде было свыше сотни библиотек. Тяга к книге была велика. Известная библиотека «Азиз» в Каире имела 1 миллион 600 тысяч книг. Знаменитый Авиценна — ученый энциклопедист (980–1037 гг.) с восхищением отзывался о Бухарской библиотеке (в нынешнем Узбекистане), где он увидел книги, которых не было нигде в мире.

Голландец Даузи заметил, что в мусульманской Андалузии все жители были грамотными — для сравнения, в те времена из служителей христианской Церкви писать умели лишь немногие. Высокое развитие получило сельское хозяйство, строились оросительные системы; выращивались более чем 50-ти сортов плодовых деревьев, выявлены болезни растения и способы их лечения. Фармацевты применяли 360 сортов лекарственных растений. Создавались лечебницы-больницы, а дамаская лечебница состояла на субсидии государства.

Исследователь по истории медицины Ньюбургер повествует о том, что организация и функционирование больниц было одним из крупнейших достижений исламской цивилизации. Водопроводная сеть сооружена исламской цивилизацией на 148 лет раньше лондонской и на 378 лет — раньше венской. Для сооружения водопроводов применяли такой дорогостоящий металл, как медь. А самые ранние упоминания о меди для прокладки водопровода датируются 2500 годами до н.э. именно в Египте [5].

Бесспорно, что в древности практическое применение меди, как и сегодня, конкурировало в двух сферах — для производства более совершенного оружия и при невоенном использовании, например, для сооружения водопроводов, ценность которых проявляется на протяжении большего времени, чем скоротечное вооруженное столкновение, или даже жизнь одного поколения людей. Первоначально именно военные нужды подталкивали развитие производства меди, которая по мере увеличения количества и некоторого удешевления, стала доступна для использования в сооружениях, предполагающих увеличение массы этого дорогостоящего конструкционного материала. Из всего сказанного вытекает тот непреложный факт, что в реальности имел место параллельный развитию технологий культурный процесс, связанный с осознанием ценности жизни конкретных людей, для продления которой становились нужными более совершенные водопроводы и другие бытовые вещи.

На войне время сжимается до мгновений, а бытовые удобства, напротив, призваны продлевать время жизни. Странное свойство времени — физическое время течет с постоянной скоростью, социальное — нет. Время нужно человеку для досуга, для сбора и обработки информации, для становления и развития культуры и т.п. Пример исламской цивилизации нужен именно для того, чтобы раскрыть роль ресурса времени и удивительный механизма его создания. Ведь в недалеком историческом прошлом с этим именно ислам неплохо справился.

Ключевым здесь является процесс формирования внутреннего самоограничения. С какой поразительной быстротой достижения предшествующих цивилизаций Востока: ирригация, архитектура, металлургия, образование, искусство и много другое — было поставлено на службу формирующемуся под эгидой новой религии обществу. А ведь все это было непонятно для подавляющей массы арабов-завоевателей: не только рядовых, но и тех, кто оказался вознесен на вершины власти. Тогда кто сдержал порывы сокрушить все непонятное? Тончайшая прослойка образованных арабских командиров и купеческая верхушка, осведомленные об иноземных чудесах и понимавшие

потенциал их использования? Кто сумел нивелировать принципиальные пороки практики фаворитизма, для которого открылись благоприятные перспективы — ведь создавали государство и долго управляли им члены небольшой группы потомков Пророка?

Ответом представляется указание на мусульманских богословов, осознавших необходимость точного исполнения религиозных предписаний, может быть не совсем понятных им самим, но необходимых для поддержания порядка, обещанного основателем ислама. Свообразный синтез иерархической системы и того, что называют культурой, предшественником которой в любом обществе выступают верования, как способности людей оценивать что-то нематериальное, физически не ощущаемое и не наблюдаемое непосредственно.

Деятельность ранних мусульманских богословов обеспечила то самое время, в течение которого происходивший синтез дал наблюдаемые положительные результаты, необходимые для убеждения «неверующих». Не в этом ли причина того, что в современном атеистическом обществе не нашлось сдерживающих механизмов, чтобы не форсировать ход событий на родине потенциальных мигрантов. Только теперь, после известных событий, стало понятнее, какую роль играли и играют внешне непривлекательные политические режимы Каддафи, Хусейна, Сирии, Афганистана, Пакистана и т.д.

Предвидение будущего — это метод преодоления времени, для того, чтобы его превратить в экономический ресурс. Как и любой природный ресурс, для конкретного человека время конечно, так как оно ограничено длительностью жизни. Но в результате человеческой деятельности его можно более плотно наполнить событиями, что порождает иллюзию удлинения временных отрезков. А также освободить память от информации о событиях, что «сжимает» время.

Социальное время отличается от физического. Времени для деятельности не хватает, а с точки зрения бюрократии сам факт его наличия создает угрозу для выполнения предписаний, поскольку полет творческой мысли людей не знает границ и не подчиняется власти. Поэтому нужно предвидеть то, чего не существует сейчас, но может оказаться жизненно необходимым в будущем.

Необходима сдержанность в порывах отвергать что-либо с «порога», не выслушав аргументов. Также принять во внимание то обстоятельство, что сформировавшийся в прошлом язык, скорее всего, не способен точно отобразить внутреннее содержание некоторых новых смыслов. Скорее речь идет о неких кодах, понятных только некоторым: отправителю и получателю сообщения.

Однако коды будущего ненадежны без надлежащего контроля. Нужный материал предоставляет история: понимание смысла отдаленных во времени событий трудная задача — независимо от направления хода времени. Психологически труднее отвергнуть итоги анализа прошлого, чем фантазии о будущем, какими зачастую выглядят научные гипотезы и теории.

Религиозным верованиям, как и научному знанию, предшествовали легенды и мифы. На современном языке последние больше соответствуют категории фантазий о прошлом. Но поражает устойчивость исторических фантазий, не подтверждаемых массивами материальных артефактов — для признания наукой, но демонстрирующих востребованность со стороны общества. На этапе формирования религиозных верований именно легенды и мифы послужили материалом для создания языка культуры как инструмента коммуникации.

По мере роста биосферного элемента, обусловленного заселением Земли человеком, зарождались новые идеи и шла интеллектуальная мобилизация. Это причина привлекательности легенд о существовании 100–150 тысяч лет назад высокоразвитой цивилизации в Центральной и Западной Африке. Когда люди жили в полной гармонии с природой, а продолжительность их жизни измерялась столетиями. Внешним условием этого была высокая продуктивность природной среды. Развитие происходило по пути совершенствования единой духовности, поддерживаемой оживленным общением между людьми.

Представления о единстве всего человечества, приоритете принципа взаимного доброжелательства торжествовали как условие для выживания. Более того — для последующего освоения пространств, где условия для гармонии с природой были менее благоприятными: не столь высоки урожаи, а угрозы для человеческой жизни многообразны и непредсказуемы. Из легенд к нам пришло понятие духовности, занявшее свое место в одном ряду с верой и знаниями. Человечество не могло выжить иначе в прошлом, не сможет и в будущем.

Например, поклонение духам предков основано на вере в то, что умершие не уходят от нас. Но это служит и фундаментом веры в то, что мы завтрашние можем и должны спрашивать нас сегодняшних, а потомки уже сейчас способны придти к нам из будущего и потребовать отчета за совершаемые поступки.

Нам не дано проникнуть в мысли исламских богословов, поэтому наши слова — историческая фантазия. Но эти люди эмпирическим путем нашли то, что принято приписывать провидению, духу, богу. Позднее этот путь повторила европейская наука, так как научные занятия способствуют ограничению не-

терпимости к чужому мнению, накоплению необъяснимых данных. Новое всегда непонятно и вызывает чувства отторжения. Только по прошествии времени, необходимого для накопления эмпирических данных и напряженных раздумий, оно преобразуется в полезную информацию. Также, научные гипотезы и прогнозы не укладываются в прокрустово ложе бюрократических правил, но это не должно ставить под сомнение необходимость творческого труда, плодами которого являются знания о будущем.

Духовность, вера, научные знания — это те культурные коды, которые позволяют общаться как с прошлым, так и будущим, поддерживать единство социального временного пространства. Однако эти коды недоступны для людей, погрязших в повседневной борьбе за материальные интересы, что должно служить преградой для проникновения их в круг обладателей власти.

Культура опасна для фаворитизма как явления общественной жизни. Ее язык — культурные коды и смыслы, не являются бюрократическими нормами, хотя выполняют в обществе те же функции поддер-

жания порядка и даже могут быть формализованы. Главное отличие — в целях: культура нацелена на выстраивание коммуникаций для достижения единства общества. А живучесть фаворитизма достигается его соответствием древнему принципу «разделяй и властвуй». Культура же подрывает саму основу этого принципа.

Безудержное стремление к единообразию, обеспечивающему стройность организационных структур и желательную для достижения пресловутой управляемости, в итоге порождает обратные эффекты из арсенала первобытного варварства. Это происходит, когда постижение смысла исторического опыта человеческого общежития подменяется схоластическим заучиванием и воплощением в практику застывших, безжизненных норм и предписаний. В культурных кодах скрыта та самая духовность, которую можно постичь в результате напряженного творческого труда, но нельзя присвоить в форме властных полномочий, дипломов, аттестатов, учебных рабочих программ, курсов лекций и другого материала.

Литература

1. Мильнер Б. З. Теория организации. Учебник. 8-е изд. М.: ИНФРА-М. — 2012. — 848 с.
2. Барышева А. В. Инновации. Учебное пособие. 3-е изд., М.: Дашков и Ко. — 2012. — 384 с.
3. Форд Г. Моя жизнь, мои достижения. — Мн.: Харвест, 2005.
4. Вернадский В. И. Проблемы биогеохимии. I. Значение биогеохимии для познания биосферы. — Л.: Изд-во АН СССР, 1934. — 47 с.
5. История Древнего Мира (в трех томах). — под ред. И. М. Дьяконова — М.: Наука, 1983.
6. Тейлор Ф. У. Менеджмент — пер. с англ. А. И. Зак. — М.: Контроллинг. — 1992. — 137 с.

Чорнобай Артур Володимирович

студент

Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Чорнобай Артур Владимирович

студент

Днепропетровского государственного аграрно-экономического университета

Chornobai Artur

Student of the

Dnipropetrovsk State University of Agriculture and Economics

Науковий керівник:

Васільєва Леся Миколаївна

доктор наук з державного управління, професор,

професор кафедри обліку, аудиту та управління фінансово-економічною безпекою

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

Научный руководитель:

Васильева Леся Николаевна

доктор наук по государственному управлению, профессор,

професор кафедры учета, аудита и управления финансово-экономической безопасностью

Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет

Research manager:

Vasileva Lesya

Doctor of public administration, Professor

Dnipropetrovsk State University of Agriculture and Economics

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПЛАТИ ПРАЦІ

ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОПЛАТЫ ТРУДА

ECONOMIC AND LEGAL BASES OF REMUNERATION OF LABOR

Анотація. В статті проведено аналіз обліку оплати праці з використанням відповідних літературних джерел. Окреслено напрямки удосконалення особливостей обліку оплати праці на підприємстві. Досліджено теоретичні засади обліку заробітної плати на підприємстві. Автором проаналізовано нормативно-правову базу з питань обліку оплати праці з використанням Законів України, П(С)БО, різних нормативних документів та положень. Також у статті розглянуто принципи оплати праці.

Ключові слова: оплата праці, облік, заробітна плата, організація обліку заробітної плати, удосконалення системи оплати праці, витрати на оплату праці.

Аннотация. В статье проведен анализ учета оплаты труда с использованием соответствующих литературных источников. Определены направления совершенствования особенностей учета оплаты труда на предприятии. Исследованы теоретические основы учета заработной платы на предприятии. Автором проанализировано нормативно-правовую базу по вопросам учета оплаты труда с использованием законов Украины, П (С) БУ, различных нормативных документов и положений. Также в статье рассмотрены принципы оплаты труда.

Ключевые слова: оплата труда, учет, заработная плата, организация учета заработной платы, совершенствование системы оплаты труда, расходы на оплату труда.

Summary. *The article analyzes payroll accounting using relevant literature sources. Areas for improving the features of accounting for labor remuneration in the enterprise are determined. The theoretical bases of accounting of wages at the enterprise are investigated. The author analyzed the regulatory framework on accounting for labor remuneration using the laws of Ukraine, accounting standards, various regulations and regulations. The article also discusses the principles of labor remuneration.*

Key words: *labor remuneration, accounting, wages, organization of salary accounting, improvement of the wage system, labor costs.*

Постановка проблеми. Витрати, які мають вагомиме місце в системі оплати праці, відіграють центральне місце у дослідженнях напрямів підвищення прибутковості та рентабельності виробництва. Відсутність єдиного підходу до вибору методу обліку оплати праці не в повній мірі відповідає сучасним вимогам системи управління. Однак, незважаючи на значні наукові напрацювання, проблема оплати праці на підприємствах залишається нерозв'язаною.

Аналіз досліджень і публікацій. Водночас є дискусійними багато теоретичних положень. Ряд питань, які стосуються обліку оплати праці, потребує поглибленого дослідження. Вагомий внесок в розробку теоретико-методологічних аспектів проблем обліку оплати праці зробили такі вчені як Ю. А. Верига, Т. В. Гладких, В. Л. Іщенко, Т. Г. Маренич, М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, М. І. Беленкова та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження проблемних питань з обліку оплати праці на підприємстві, а також висловлення думки щодо впровадження удосконалень для покращення облікової роботи на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. У процесі виробництва беруть участь засоби виробництва і жива робоча сила, яка виконує певні виробничі функції, бере участь у виготовленні продукції та наданні послуг та виконанні робіт. Жива праця створює нову вартість, частина якої споживається самими працівниками і одержується у формі оплати праці. Питання оплати праці регламентується основними нормативними документами: Кодексом законів про працю України; Законом України «Про оплату праці»; Порядком обчислення середньої заробітної плати; Податковим кодексом України; Законом України «Про відпустки» та інші.

Бухгалтерський облік праці та її оплати є дуже відповідальною й трудомісткою топологічною ділянкою бухгалтерського обліку, яка вимагає досить ретельного організаційного забезпечення і, насамперед, кадрового та інформаційного. Тому необхідно розробити регламентні документи, тобто внутрішні нормативні документи, що розкривають порядок організації облікових робіт з метою їх упорядкування.

Політика оплати праці повинна формуватись переважно на мікроекономічному рівні в залежності від потреб кожного конкретного підприємства, його галу-

зевої специфіки, розміру, географічного розташування, ступеня міжнародної інтеграції, рівня соціального розвитку колективу.

В Україні практично створено законодавчо-нормативну базу регулювання оплати праці відповідно до міжнародних трудових норм, що діють у ринковій економіці. Водночас механізми державного і колективно-договірного регулювання оплати праці ще не спрацьовують в повному обсязі. На сьогодні у цій сфері ще існує велика кількість невирішених питань і суперечностей.

Витрати на оплату праці є однією із складових вартості готової продукції. Заробітна плата, як головне джерело доходів населення, є визначальним фактором формування соціальної справедливості в суспільстві, платоспроможності, що у свою чергу, безпосередньо впливає на економічну активність у реальному секторі народногосподарського комплексу країни. За роки незалежності так і не створені умови щодо суттєвого поліпшення рівня життя народу.

Основною метою обліку оплати праці є своєчасне, повне, вірогідне відображення фактичного розміру і складу оплати праці та контроль за використанням всіх видів виробничих ресурсів, а також обсягу виробленої продукції (наданих робіт чи послуг) в натуральних та грошових вимірниках.

Законом визначено, що заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Слід зазначити, що система оплати праці продовжує розвиватися, а зарплата стала лише частиною загального доходу, разом з пільгами, надбавками, відсотками і преміями. У процесі еволюції економічної думки у суспільстві формувалася своя система поглядів вчених на сутність заробітної плати та фактори, що визначали її загальний рівень і динаміку.

Система оплати праці повинна забезпечувати якість робочої сили та її відтворення, в основі чого лежать вартість життєвих благ і послуг, необхідних для

нормального життя працівника та членів його сім'ї. На сьогодні, щоб досягти цієї умови, потрібно збільшити середню заробітну плату принаймні у п'ять разів.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій і негрошовій формах) за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у фінансовій звітності підприємствами, організаціями, іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ) визначені П(С)БО 26 «Виплати працівникам», який затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28 жовтня 2003 р. № 601.

Облік праці та її оплати має бути організований таким чином, щоб сприяти підвищенню продуктивності праці, зміцненню трудової дисципліни, підвищенню якості виробництва продукції, виконання робіт і послуг.

Джерелом коштів на оплату праці в підприємствах є частина доходу та інші кошти, одержані внаслідок їх господарської діяльності. У бюджетних установах та організаціях — це кошти, які виділяються з відповідних бюджетів, а також частина доходу, одержаного внаслідок госпрозрахункової діяльності.

Форми і системи оплати праці, норми праці, розцінки, тарифні сітки, схеми посадових окладів, умови запровадження і розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються підприємствами у колективному договорі.

Сутність заробітної плати варто розглядати ще і в соціально-правовому (нормативному) і економічному аспектах. У соціально-правовому аспекті сутність заробітної плати характеризується тією роллю, що вона повинна виконувати в реалізації соціальних прав людини і, насамперед, її правом на працю. Економічна сутність заробітної плати в різних літературних джерелах трактується по-різному. Існують, однак, три основні точки зору на роль заробітної плати в системі економічних відносин. Заробітна плата представляється як перетворена форма ціни робочої сили, як виділювана державою частина національного доходу і як ціна робочої сили [3, с. 212].

З позицій економічної теорії, заробітна плата — це економічна категорія, що відображає відносини між роботодавцем і найманим працівником з приводу розподілу новоствореної вартості. В умовах ринкової економіки заробітна плата — це елемент ринку праці, що складається в результаті взаємодії попиту на працю і її пропозиції і виражає ринкову вартість використання найманої праці. З позицій економіки праці, заробітна плата — це винагорода або заробіток, обчислений у грошовому виразі, який за трудовим договором роботодавець сплачує працівникові за роботу, яку виконано або має бути виконано.

З позиції найманого працівника, заробітна плата — це основна частина його трудового доходу, який він отримує в результаті реалізації здатності до праці і який має забезпечити об'єктивно необхідне відтворення робочої сили. З позицій підприємця, заробітна плата — це елемент витрат виробництва і водночас головний чинник забезпечення матеріальної зацікавленості працівників у досягненні високих кінцевих результатів праці. У широкому розумінні праця — це застосування фізичних і розумових здібностей людей у виробництві товарів і послуг [2, с. 163].

Під організацію заробітної плати розуміємо її побудову, тобто приведення її елементів в певну систему, що забезпечує взаємозв'язок кількості й якості праці з розмірами заробітної плати. Організація заробітної плати на підприємстві визначається трьома елементами: тарифною системою, нормуванням праці та формами оплати праці [1, с. 109].

В економічній системі, що ґрунтується на різноманітних формах власності і господарювання, механізм організації заробітної плати складається з таких елементів:

- ринкового регулювання;
- державного регулювання;
- колективно-договірного регулювання через укладання генеральної, галузевих регіональних угод; колективних договорів на рівні підприємств; трудових договорів з найманими працівниками;
- механізму визначення індивідуальної заробітної плати безпосередньо на підприємстві (в структурному підрозділі) з використанням таких елементів, як тарифна система або безтарифна модель нормування праці, форми і системи оплати праці та преміювання.

Безпосередньо робота по організації заробітної плати полягає у виборі моделі формування заробітної плати (тарифної чи безтарифної), виборі форм і систем заробітної плати, розробці умов і правил преміювання. При цьому критерієм економічної ефективності організації заробітної плати повинно бути випереджаюче зростання доходу підприємства порівняно зі зростанням фонду заробітної плати [4, с. 298].

В умовах ринкової економіки значно змінилася оплата праці, яка стала залежною не тільки від результатів праці робітників, але і від ефективної діяльності виробничих підрозділів. Обираючи певну форму заробітної плати і конкретну систему формування заробітку, підприємець управляє інтенсивністю і якістю праці конкретного працівника, об'єднаних одним виробничим процесом і спільністю умов праці [5, с. 354].

Правильно підібрана система заробітної плати, яка враховує особливості трудового процесу, завдання, що стоять перед конкретним робочим місцем, профе-

сією і кваліфікацією робітника, його особисті інтереси, є ефективним організаційним засобом і мотивуючим фактором [7, с. 426].

На сьогодні в сучасній літературі не сформовано єдиного підходу до обліку витрат оплати праці. Питання вдосконалення обліку праці є одним із найголовніших, тому одним із важливих питань реформування бухгалтерського обліку заробітної плати є вдосконалення діючої моделі аналітичного обліку.

Облік праці та заробітної плати має бути організований таким чином, щоб сприяти підвищенню продуктивності праці, повному використанню робочого часу, а також правильному обчисленню чисельності працівників для обліку заробітної плати з метою оподаткування [6, с. 538].

Для цього на підприємстві мають бути чітко розподілені функції обліку між відділами. Удосконалення обліку заробітної плати має будуватися на оптимізації тарифного регулювання заробітної плати, до якої належать:

- удосконалення тарифної системи шляхом встановлення співвідношень тарифних ставок залежно від рівня кваліфікації робітників; запровадження гнучких форм і систем оплати праці, включаючи контрактну й безтарифну; – розроблення внутрішньовиробничих тарифних умов оплати праці як чинників підвищення мотивуючої та стимулюючої ролі тарифних систем на підприємствах;
- удосконалення мотиваційного механізму регулювання міжпосадових окладів, міжкваліфікаційних рівнів оплати праці;
- удосконалення нормування як засобу регулювання міри праці та її оплати;
- обґрунтування вибору найефективніших форм і систем заробітної плати.

Здійснюючи побудову або удосконалення обліку оплати праці, підприємство має підходити до цього питання обґрунтовано, враховуючи доцільність, вико-

ристовуючи результати наукових досліджень, передового досвіду.

Отже, без організованого обліку неможлива ефективна господарська діяльність підприємства. Від організації обліку оплати праці залежить якість, правдивість, справедливість, повнота і своєчасність розрахунків з персоналом з оплати праці.

Тому розкривши сутність обліку з оплати праці дуже важливо акцентувати увагу на заходах для поліпшення обліку розрахунків з персоналом з оплати праці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Реформа бухгалтерського обліку вплинула на облік розрахунків з оплати праці не лише в частині зміни рахунків, що беруть участь у відображенні операцій розрахунків з оплати праці. Підприємства отримали більше самостійності у виборі прийомів та напрямів власної облікової політики, а саме таких як вибору порядку ведення обліку витрат, створення резерву на оплату відпусток, вибору форм і систем оплати праці, що найбільш прийнятні для даного підприємства. Але на сьогоднішній день ще існують невирішені питання і суперечення в сфері оплати праці. Дослідження проблеми організації обліку оплати праці дало змогу теоретично обґрунтувати та розробити такі рекомендації та пропозиції, спрямовані на вирішення ряду методологічних і практичних завдань. Основною виробничою задачею кожного підприємства є підвищення рівня продуктивності праці, якісних характеристик продукту, що виробляється, зменшення витрат та як наслідок збільшення прибутку. Оскільки важливою складовою витрат підприємства є витрати на оплату праці, що регулюються великою кількістю законодавчих та нормативних актів, які постійно змінюються, то дослідження організації обліку оплати праці є надзвичайно актуальним у світлі економічних умов, в яких працює підприємство.

Література

1. Верига Ю. А. Бухгалтерський облік і аудит: навч. посіб. / Ю. А. Верига, В. Л. Іщенко, Т. В. Гладких. — К.: Центр учбової літератури, 2015. — 292с.
2. Економіка сільського господарства: Навч. посіб. / За ред. В. К. Збарського, В. І. Мацибори. — К.: Каравела, 2013. — 280 с.
3. Єсінова Н. І. Економіка праці та соціально-трудова відносини: навчальний посібник / Н. І. Єсінова. — К.: Кондор, 2013. — 432 с.
4. Карпенко Є. А. Фінансовий облік: навч. — метод. посібник / Є. А. Карпенко. — Полтава: ПУЕТ, 2015. — 359 с.
5. Кім Ю. Г. Бухгалтерський та податковий облік: підручник / Ю. Г. Кім. — К.: ЦУЛ, 2014. — 600 с.
6. Маренич Т. Г. Бухгалтерський облік в агроформуваннях: підручник / Т. Г. Маренич. — К.: Професіонал, 2014. — 890 с.
7. Огійчук М. Ф. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підручник / М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, М. І. Беленкова та ін. / За ред. проф. М. Ф. Огійчука. — 6-те вид., перероб. і допов. — К.: Алерта, 2012. — 1042 с.

Друздєв Олег Володимирович

аспірант

Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича

НАН України

Друздєв Олег Владимирович

аспірант

Института украиноведения имени Ивана Крипякевича

НАН Украины

Druzdiev Oleg

PhD student of the

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies

of the National Academy of Sciences of Ukraine

SLAVIA UNITA CONTRA SLAVIA ORTODOXA: ПРИКЛАД ЛЬВІВСЬКОГО УСПЕНСЬКОГО БРАТСТВА У XVIII СТ.

SLAVIA UNITA CONTRA SLAVIA ORTODOXA: ПРИМЕР ЛЬВОВСКОГО УСПЕНСКОГО БРАТСТВА В XVIII В.

SLAVIA UNITA CONTRA SLAVIA ORTODOXA: AN EXAMPLE OF THE LVIV DORMINION BROTHERHOOD IN THE XVIII CENTURY

Анотація. Стаття присвячена висвітленню певних теоретичних аспектів вивчення питання конфесійної ідентичності львівського Ставропігійського братства у XVIII ст.. На основі наявних відомостей простежено умови та процес переходу конфрадернії до унії. Основний акцент зроблено на питаннях адаптації предмета досліджень до нових еклезіальних умов, а також розгляду причин несприйняття унії. На основі отриманих результатів виокремлені питання для майбутніх досліджень.

Ключові слова: братство, Ставропігійське братство, Успенське братство, Львів, *Slavia unita*, *Slavia Orthodoxa*.

Аннотация. Статья посвящена освещению некоторых теоретических аспектов изучения вопроса конфессиональной идентичности львовского Ставропигийского братства в XVIII в.. На основе имеющихся сведений прослежено условия и процесс перехода конфрадернии к унии. Основной акцент сделан на вопросах адаптации предмета исследований к новым еклезиальным условиям, а также рассмотрению причин неприятия унии. На основе полученных результатов выделены вопросы для будущих исследований.

Ключевые слова: братство, Ставропигийское братство, Успенское братство, Львов, *Slavia unita*, *Slavia Orthodoxa*.

Summary. The article considers some theoretical aspects of studying the questions of confessional identity of Lviv Dorminion brotherhood in XVIII century. Based on available information, traced the conditions and the process of transition to the Church Union. The main emphasis is made on the issues of adaptation of the subject matter of the research to the new ecclesiastical conditions, as well as consideration of the reasons for rejection of the Union. On the basis of the received results highlighted issues for future research.

Key words: brotherhood, Stauropegion brotherhood, Dorminion brotherhood, Lviv, *Slavia unita*, *Slavia Orthodoxa*.

Злегкої руки італійського славіста Рікардо Піккіо до наукового обігу ввійшов термін «*Slavia Orthodoxa*». Він став загальноприйнятим для позначення просторово-культурної єдності/схожості слов'янських народів православного віровизнання [1, С. 3]. Поруч з цим, для народів католицького віровизнання був введений термін «*Slavia Romana*». Обидва визначення відображали два окремих напрями розвитку, однак цього виявилось недостатньо для позначення третьої складової. Нею виявилась унійна традиція, яка витворилась на пограниччі католицької та православної. В літературі, найчастіше, її окреслюють терміном «*Slavia Unita*» [2, С. 5]. Її поява у строкатому поліетнічному та поліконфесійному просторі Речі Посполитої, витворила унікальний, по своїй суті, місток між двома моделями цивілізаційного розвитку з цілим рядом похідних характеристик [3, С. 335]. Очевидно, нова традиція не одразу була прийнята суспільством. Не в останню чергу через поліваріантність її сприйняття різними соціальними верствами. Добрим прикладом для ілюстрації процесу сприйняття нової, унійної традиції та проблем, які були пов'язані з цим є львівське Успенське братство.

Питання конфесійної ідентичності братчиків, не зважаючи на значну кількість праць, ще не ставало об'єктом досліджень науковців. Традиційно, вважається, що братство було, за висловом префекта театинської колегії Стефано Тромбетті, «найстійкішим противником унії» [4, С. 93], від так відстоювало православну традицію у боротьбі з прокатолицькими впливами. Дослідження Ставропігії в унійний період, здебільшого, акцентують увагу на боротьбі за відстоювання свого правового статусу. Однак, при детальнішому розгляді цього питання, можна зауважити багато цікавих деталей щодо співіснування всіх трьох концептів в межах членів однієї організації.

Прийняття унії львівською єпархією в 1700 р. стало логічним виходом з ситуації, що склалася в кін. XVII — поч. XVIII ст. в еклезіальному та політичному аспектах. Прикметно, що зміна церковної приналежності відбулась, фактично, безболісно. Публічне обговорення статусу єпархії на двох соборах, зробило унійний вибір корпоративним актом. Відтак, Ставропігія залишилась чи не єдиною православною структурою в межах львівського владцтва [5, С. 185]. Очевидно, що такий крок мав мати під собою вагомі основи. Ними були особливості польсько-московського союзництва в умовах початку Північної війни, в рамках якого, тиск на православні громади був не вигідний для Речі Посполитої. Зокрема, достеменно відомо про зв'язки братчиків з царськими послами [6, С. 89] та їх роль у відстоюванні правового статусу конфратернії [7, С. 283]. В таких умовах братству вда-

лось протриматись ще 8 років, доки під впливом об'єктивних обставин (втрата соціальної бази, монополії на друк православних книг, які не підходили для унійних богослужінь та досягнення домовленості щодо збереження всіх прав та привілеїв) Ставропігія погодилась прийняти зверхність Римського престолу [8, С. 95–99]. Доволі цікавим та важливим моментом для розуміння процесів, які відбувались в єпархії у цей період є перебіг та оцінка домовленостей між сторонами щодо зміни конфесії братством. Конфратернія розцінювала цей крок як формальність. Маючи багаторічний досвід підпорядкування константинопольському патріарху, яке на практиці було суто символічним, братство сподівалось на таку ж ситуацію і з Римським престолом [9, С. 371]. Оптимізму додавали й положення папської булли від 5 квітня 1709 р., згідно якої Ставропігія та монастир св. Онуфрія звільнялись з-під єпископської влади і підпорядковувались безпосередньо папі та Конгрегації по поширенню віри [10, С. 523]. Крім цього, статус братства теж не змінився. Свідченням цього є участь старшин братства Стефана Лясковського та Петра Сем'яновича у елекціях єпископів Варлаама та Атанасія Шептицьких [11, С. 129, 132]. Більше цього, єпископ, а згодом митрополит Атанасій отримав хіротонію власне в Успенській церкві [12, С. 90]. Цікаво, що Ставропігія виступала як один з гарантів збереження можливості обирати владик, проти чого виступала нунціатура [13, Р. 126]. Дана ситуація доволі добре ілюструє особливості «перехідного» періоду, коли юридично католицька єпархія зберігала зміст, форму та норми часів перебування в лоні Православної церкви. В листах до нунція префект Театинської колегії Стефано Тромбетті, обґрунтовуючи необхідність збереження права руського суспільства на вільну елекцію єпископів, писав про «недовгий період єдності єпархії з Римською Церквою». Як приклад необхідності такого кроку, наводився досвід Перемишльської єпархії, де збереження давніх звичаїв та прав дозволило укріпити католицький вибір розвитку релігійного життя [14, Р. 112–113, 120]. Однак навіть прийняття вимог, які братство висунуло раніше [15, С. 221] та збереження статусу не вирішило питання конфесійної конверсії конфратернії. Листування між нунцієм та львівським єпископом свідчить про існування ймовірності повернення Ставропігії «до схизми» [14, Р. 81] і навіть про перехід під протекцію московського патріархату, як це було заявлено у 1712 р. [13, Р. 236]. Такий політичний вимір відстоювання «*Slavia Orthodoxa*», на нашу думку, був швидше демаршем, покликаним звернути увагу на порушення магістратом прав братства (згідно конституції 1699 р. уніати мали бути допущені до всіх прав як і латинники [16, С. 35]). Того ж року, до братства надійшов лист від нунція з вимогою усунути від служінь

у церкві о. Віталія Яндзинського, який був не уніатом [17, арк.1]. Разом з цією вимогою було повідомлення про відправлення комісії для ревізії фінансових книг. У відповідь братство подало скаргу щодо неправомірності ревізій, а також повідомлення про складання Католицького ісповідання віри вищевказаним священником [18, арк.1]. Даний прецедент проілюстрував хибність як думок про формальний характер прийняття унії, так і самої конфесійної конверсії конфратернії. Слід зазначити, що на відміну від православних церков, у католицькій був налагоджений механізм нагляду за своїми громадами. Відповідно сподівання щодо символічності втручання з боку церковної влади з боку братства, були абсолютно невинуваті. Для Конгрегації по поширенню віри прийняття унії Ставропігією було важливим з двох аспектів: 1. залучення ширших верств суспільства до унії [19, Р. 235]; 2. в подальшому це мало призвести до створення семінарії для русинів [13, Р. 136–137]. Іншими словами, братство було необхідне для завершення конфесійної конверсії єпархії. Зважаючи на значення Успенської конфратернії, нагляд за її діяльністю був важливим елементом впровадження норм Католицької церкви у життя львівського владцтва. Невипадково, при підготовці синоду в Замості 1720 р., серед пропозицій майбутніх ухвал, львівський єпископ Атанасій Шептицький, висловив пропозицію щодо необхідності ліквідації привілейованого стану Ставропігії та підпорядкування її його владі [14, Р. 340]. Де факто, на наш погляд, можна говорити, швидше, про юридичний вимір зміни конфесії з боку братства, ніж про релігійний.

Синод у Замості 1720 р. вкотре засвідчив невідповідність фактичного та теоретичного стану речей в єпархії. В теорії синод був покликаний модифікувати життя новоприйнятих у Лоно Римської церкви єпархії в рамках норм Католицької віри. На практиці він засвідчив довгий процес усвідомлення соціуму своєї нової еклезіальної ідентичності. З світських осіб на синоді присутніми були лише представники Ставропігії: Іван Чесниковський та Стефан Лясковський [20, S. 14]. І саме вони, вкотре, вчинили своєрідний демарш, відмовившись визнавати запропоновану нунцієм Ієронімом Грімальді, формулу Символу віри [7, С. 285]. Зважаючи на статус заходу, видається, що на такий крок братчики вдалися маючи під собою певну основу. Найімовірніше, що нею був соціальний та правовий статус організації, який залишався стабільно високим. Очевидно, що це було лише відображенням реального стану речей, коли на рівні локальних парафій церковні зміни відчувались доволі слабо. Промовистим прикладом цього є настанови соборів 1731 та 1741 рр., які були спрямовані на навчання мирян правд віри та основ катехизму [7, С. 639]. Очевидно,

що в умовах незнання «нової» віри, миряни притримувались «старої». Прикладом цього є видавнична та освітня діяльність Ставропігії, яка була висвітлена в ході «заходів дисциплінування» з боку Конгрегації по поширенню віри протягом 30–40-их рр. XVIII ст.. Прецедент фінансових зловживань у братстві, внаслідок конфлікту поч. 20-их рр., дав підставу для перегляду доцільності збереження його прав і привілеїв. Зокрема, на початку 1725 р. комісія папської нунціатури у Варшаві підготувала кілька пропозицій щодо підпорядкування Ставропігії львівському єпископу, анулювання їх привілеїв як «схизматичних» та ряд інших змін. Цікаво, що найпершим у цьому документі, вказувалося на те, що Успенська конфратернія активно протистоїть як світській, так і церковній владі через надмір прав, якими вона користується [21, арк. 1]. Далі наводився ряд пропозицій, серед яких виділимо 5: 1. Дозволити єпископу здійснювати візитації і вносити корективи у діяльність братства; 2. Приведення всіх братських привілеїв у відповідність з нормами Католицької церкви; 3. Введення у форму братської присяги католицького Символу віри; 4. Заборонялось приймати не католиків; 5. Видача коштів — тільки за згоди братства та єпископа [21, арк. 1–2]. Не всі пропозиції були реалізовані, однак слід зауважити, що майже кожна з них піддажувала основні принципи існування та діяльності Ставропігії. Незважаючи на це, братство не припинило «проправославну» діяльність. Прикладом цього є ревізії книг. До складу комісії майже обов'язково входили теологи, зазвичай з львівської колегії Товариства Ісуса [22, арк. 1]. Завдяки збереженим протоколам засідань в справі перевірки та редагування церковних книг братства, можемо бодай поверхнево реконструювати сам процес. До складу перевіряючої групи ввійшли: Бартоломей Тарковський — доктор теології (представник нунція); Йозеф Барщевські (Barszczewski) — канонік; Джорджіо Вітелліо (Georgio Vitellio) — домініканець, магістр теології; Владислав Жолтовські — префект студій Т.І.; Йозеф Домарадські — професор теології Т.І. Під час роботи були особисто присутні Юрій Еліяшевич (сеньйор), Андрій Дем'янович (віце-сеньйор), Дмитро Дейма та інші братчики. Єпископа представляли василіани з собору св. Юрія [23, арк. 1]. Сам процес перевірки тривав трохи більше року — з 9 березня 1730 р. по 17 березня 1731 р. Серед масиву книг вибрано було 13 різновидів, серед яких: Часослов, Псалтир, Євангеліє, Служебник, Акафіст, Граматика та ін. [23, арк. 6]. Цікаво, що майже в кожному виданні було по кілька помилок, а в Требнику їх виявилось аж 27 [23, арк. 9–11]. Позаяк ця література активно продавалась до цього, того ж року папська нунціатура покликала Ставропігію на свій суд у цій справі [24,

арк. 1]. Зважаючи на даний прецедент, братству було заборонено продавати книги до їх виправлення, яке мало бути підтверджене єпископом [25, С. 6–7]. Пояснення даної ситуації слід шукати в сфері ідентичності, яка тісно була пов'язана з конфесійністю. Традиція Східної Церкви в поєднанні з прийнятими, на той час, моделями соціальної організації, в певній мірі, і створила братство як явище та форму співдії міщан. Ця теза, на наш погляд, доволі легко доводиться. Найперше, конфесійна приналежність стала однією з причин (хоч і формальних) виключення русинів з урядування в місті [26, С. 36] та обмеження інших прав. Це, в свою чергу, стало каталізатором виокремлення громади серед інших та перепоною на шляху до асиміляції. Зважаючи на особливості правового статусу, об'єднання навколо церкви стало чи не найбільш оптимальною формою організації громади. Ну й на кінець, церковне право Ставропігії — основоположний привілей братства, теж є надбанням Східної традиції. Фактично, як зауважив Ігор Скочиляс, русини плекали свою етно-релігійну ідентичність в рамках організаційних структур православної церкви [3, С. 140]. Зважаючи на це, а також на понад столітній досвід антиунійної боротьби не дивно, що братство зміни конфесії «обрало» шлях криптоправослав'я [27, Р. 112]. Даний «вибір» простежується у всіх аспектах діяльності. У видавничій сфері це друк книг «заднім числом», щоб видати нові тиражі за ті, які були надруковані до прийняття унії [28, С. 43]. В освітній сфері — підтримка учнів «схизматиків» (здебільшого з Києва), які часто виступали навіть тьюторами для братської школи. Був навіть і доволі цікавий публічний аспект. В період 1730–70 рр. кимось з числа братчиків була написана сати-

ра на митрополита Атанасія через впровадження ним латинських норм у Богослужіння [29, С. 38–44]. Зважаючи на це, доволі легко передбачити, що конфлікти на основі конфесійної ментальності Ставропігії продовжувались і в наступні роки. Фактично, навіть в кінці XVIII ст., братство так і не усвідомило себе як спільноту в церковній єдності з Римською церквою. Прикметно, що явище криптоправослав'я було характерне не тільки для Успенського братства. Зокрема, о. Володимир Фіголь, підсумовуючи реальність зміни конфесії членами братств зазначав, що вони «ще довгі роки покутували дух православ'я» [30, С. 250].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що конфесійна ідентичність як відображення співвідношення між концептами «Slavia Orthodoxa» та «Slavia Unita» була плинною. Зміна конфесії відобразилась, хоч і не одразу, здебільшого на духовенстві. Особливо після синоду в Замості 1720 р. В парафіяльній практиці зміна віросповідання відчувалась доволі слабо. Як наслідок, на наш погляд, ми можемо говорити про існування подвійної конфесійної ідентичності: формально католицької, реально — православної. Добрим прикладом цього є Успенське братство, яке мало доволі великий досвід боротьби проти унії, однак в силу певних обставин, було змушене її прийняти. Будучи формально унійним та маючи активні зносини з католицькими ієрархами Конгрегації по поширенню віри, нунціатури та інших установ, воно, де факто, так і не усвідомило себе як католицьку організацію. Причини цього, на наш погляд, слід шукати на рівні ментальності та національно-культурної ідентичності, що є важливою темою для подальших досліджень.

Література

1. Пиккио Р. Slavia Orthodoxa. Литература и язык/ Рикардо Пиккио. — М.: Знак, 2003. — 720 с.
2. Скочиляс І. Релігія та культура західної Волині на початку XVIII ст.. За матеріалами Володимирського собору 1715 р. / Ігор Скочиляс. — Львів, 2008. — 80 с.
3. Скочиляс І. Біля джерел унійного тріумфізму: релігійна програма Холмської єпархії як Slavia Unita / Ігор Скочиляс. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — 2006. — № 15. — С. 334–345.
4. Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII століття. — Київ: Наукова думка, 1966. — 242 с.
5. Крыловский А. Львовское Ставропигиальное братство (Опыт церковно-исторического исследования). — Киев: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1904. — 578 с.
6. Історія Львова в документах і матеріалах / Упор. У. Єдлінська, Я. Ісаєвич та ін.. — Київ, Наукова думка, 1986. — 422 с.
7. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст. Організаційна структура та правовий статус. — Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2010. — 832 с.
8. Киричук О. Перехід Львівського Ставропігійського братства під юрисдикцію Св. Апостольського престолу (за матеріалами ЦДІА України у Львові) / Олександра Киричук. // Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні: доп. та повідомл. наук. конф. (4–5 квітня 1996 р.). — Львів: ЛНБ, 1996. — С. 95–99.

9. Шустова Ю. Обряды и ритуалы как ментальные категории средневековых корпораций: источники и проблемы интерпретации / Источниковедение. Проблемные лекции: Учеб. – метод. модуль // Сост. Р. Б. Казаков, О. М. Медушевская, М. Ф. Румянцева. – М., 2005. (Серия «Я иду на занятия.»). – С. 366–382.
10. Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.) / Упор. М. Капраль. – Львів: Міське громадсько-культурне об'єднання «Документальна скарбниця Львова»; Львівський національний університет ім. Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Львівське відділення., 2010. – 575 с.
11. Собори Львівської єпархії XVI–XVIII століть/Упор. Ігор Сковчиляс. – Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2006–464 с.
12. о. Назарко І. ЧСВВ Київські і Галицькі митрополити. Біографічні нариси (1590–1960). – Торонто: Видавництво оо. Василян, 1962. – 271 с.
13. Acta Nuntiaturae Polonae / Ed. Ioannes Kopiec. – Romae, Institutum Historicum Polonicum Romae, 2014. Tomus XLII. Nicolaus Spinula. – Vol. 3 (2.VII.1708–31.XII.1708). – 625 p.
14. Monumenta Ucrainae Historica / Упоряд. митр. Андрей Шептицький. – Рим: Український Католицький університет, 1964. – Volume V. – 434 p.
15. Зубрицький Д. Хроніка Ставропігійського братства / Переклад: Іван Сварник. – Львів: Априорі, 2011. – 388 с.
16. Volumina Legum / Ed. J. Ohryzko. – Petersburg, 1860. – Vol. VI. – 216 s.;
17. ЦДІА України у Львові, ф.129, оп.1, спр.784, арк.1.
18. ЦДІА України у Львові, ф.129, оп.1, спр.794, арк.1.
19. Acta Nuntiaturae Polonae / Ed. Ioannes Kopiec. – Romae, Institutum Historicum Polonicum Romae, 2002. – Tomus XLII. Nicolaus Spinula. – Vol. 1 (20.VIII.1707–30.VI.1708). – 352 p.
20. Ks. Ciołka D. Synod Zamojski z 1720 roku i jego postanowienia / Dariusz Ciołka/Almanach Diecezjalny. – T.2. – 2006. – S. 9–39.
21. ЦДІА у Львові. – ф.129, оп.1, спр.868, арк. 1.
22. ЦДІАУ у Львові. – ф.129, оп.1, спр.910. – арк.1.
23. ЦДІАУ у Львові. – ф.129, оп.1, спр.912. – арк.1.
24. ЦДІАУ у Львові. – ф.129, оп.1, спр.921. – арк.1.
25. Копистянській А. Дополненіє къ матеріаламъ относящимся к истории Львовского Ставропігїона в XVIII ст. / Оттиск из Временника на 1937 годъ. – С. 6–7.
26. Czołowski A. Pogląd na organizację i działalność dawnych władz miasta Lwowa do 1848 r. . – Lwow: Nakładem krolewskiego stołecyniego miasta Lwowa, 1896. – 64 s.
27. Isaievych Ia. Voluntary Brotherhood: Confraternities of Laymen in Early Modern Ukraine. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2006. – 324 p.
28. Ісаєвич Я. Джерела про суспільно-політичну і культурну діяльність братств України в XVI–XVIII ст. / Ярослав Ісаєвич // Історичні джерела та їх використання. – Київ, 1969. – Вип. 4. – С. 37–47.
29. Генсіорській А. Сатира на митрополита Афанасія Шептицького / Антін Генсіорський // Юбилейный сборник вь память 350-летья Львовскаго Ставропігїона. – Ч.ІІ. – Львовь: Типографія Ставропігїйскаго Института, 1937. – С. 38–44.
30. о. Фіголь В. Церковні братства Галицької греко-католицької Провінції у XVIII ст. / о. Володимир Фіголь // Богословія. Тримісячник. – Львів, 1937. – Т.ХV. – Кн.4. – С. 243–252.

Вакуленко Юлія Віталіївна

*Аспірантка кафедри психодіагностики та клінічної психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Vakulenko Yuliia

*Graduate assistant of the department Psychodiagnostics and clinical psychology
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

ПЕРЕВАГИ ТА ТРУДНОЩІ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ РОЗЛАДІВ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

ADVANTAGES AND DIFFICULTIES OF THE EARLY DIAGNOSTICS OF THE AUTISM SPECTRUM DISORDERS

Анотація. У статті поставлена проблема актуальності ранньої діагностики розладів аутичного спектру (РАС), описані її переваги та труднощі. Розглянуті методи, які допомагають діагностувати РАС у ранньому віці.

Ключові слова: розлади аутичного спектру, аутизм, РАС, рання діагностика.

Summary. The article poses the problem of urgency of early diagnostics of autism spectrum disorders (ASD), describes its advantages and difficulties. Considered methods that help diagnose ASD in early childhood.

Key words: autism spectrum disorders, autism, ASD, early diagnosis.

Актуальність проблеми. Проблема діагностики аутизму, починаючи з 30–40 років минулого століття і дотепер все ще лишається актуальною, це обумовлено зростанням статистичних показників розповсюдженості РАС у всьому світі.

При порівнянні даних численних досліджень, проведених в період з 1966 по 2001 рр., було з'ясовано, що показник поширеності аутизму подвоювався кожні два роки, його зростання склало близько 1300% [6; 7].

За даними Всесвітньої організації аутизму в 2008 р. 1 випадок аутизму випадав на 150 дітей, а вже за даними Центру з контролю захворюваності та профілактики та Державного агентства з епідеміології (США) від 2012 р поширеність аутизму становила 1 випадок на 88 дітей, що на 23% більше, ніж попередня оцінка [1]. А за даними повторного дослідження Центру з контролю захворюваності та профілактики та Державного агентства з епідеміології у США 1 дитина з 68 має розлад аутичного спектру [2; 3].

Виклад основного матеріалу. Для науковців важливим питанням лишається рання діагностика РАС, що допоможе спеціалістам надавати своєчасну допомогу дітям та сім'ям, що їх виховують. Дослідження показують ефективність раннього втручання, зокрема дослідження проведене у 2012 році у США, проде-

монструвало зростання рівня адаптивної поведінки, коефіцієнту інтелекту, експресивного та рецептивного мовлення, соціальної компетентності та зниження рівня тяжкості симптомів [4].

Перевагами раннього виявлення РАС є отримання сім'ями інформації, яка допоможе розробити план дій, зосередитися на терапевтичних втручаннях, розроблених для РАС.

Труднощами раннього виявлення можуть бути побоювання щодо раннього діагностування, можливе нерозуміння та засудження оточення, зміни у стосунках між дитиною та батьками, сімейній динаміці, можливі занижені очікування стосовно розвитку дитини. Також складною є постановка вірного діагнозу до 2 років, діагноз може не підтвердитися в процесі дорослішання.

Згідно досліджень, батьки в першу чергу звертають увагу на такі симптоми, як затримка у розвитку мовлення, проблеми зі слухом, відхилення у соціальному розвитку, стереотипна поведінка [5].

Дослідники з Центру контролю захворювань США та Американської академії педіатрії виділили перші ознаки, які є передвісниками розладів аутичного спектру [2; 3]:

- Відсутність погляду у відповідь.

- Відсутність теплового, радісного виразу обличчя з поглядом.
- Відсутність ділення радістю чи інтересами.
- Відсутність обміну почерговими вокалізаціями з батьками.
- Відсутність реакції на ім'я.
- Затримка у початку лепету у віці більше 9 місяців.
- Відсутність або брак використання передмовних жестів (махає, вказує пальцем, показує).
- Немає окремих слів до 16 місяців.
- Немає словосполучень з 2-х слів до 24 місяців.
- Повторювані рухи чи положення тіла, рук, кистей чи пальців.
- Втрата мови або соціальних навичок у будь-якому віці.

Для ранньої діагностики РАС рекомендується [2; 3]:

- Діагностичне інтерв'ю на основі DSM-5 чи МКХ-10.
- Стандартне обстеження, проведене за допомогою науково обґрунтованого інструментарію для визначення аутизму (напр., ADOS2).
- Спостереження за особою у неструктурованій діяльності.

- Оцінка розвитку.
- Перевірка слуху.

Діагностичне обстеження має включати як пряму, так і непряму оцінку, діагноз аутизм не може бути поставлений виходячи тільки із спостережень за дитиною, яка поводить себе певним чином. Він також не може базуватися тільки на тому, що доповідають батьки.

Повна діагностична картина включає комбінацію даних, отриманих від:

- Батьків: інформація про історію розвитку дитини та первинні скарги.
- Дитини: неструктуроване спостереження та структуроване тестування (опитувальники РСА, виміри адаптивної поведінки, багатовимірні соціально-емоційні опитувальники).

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що рання діагностика РАС є необхідною, тому що дозволяє своєчасно оцінити відхилення у розвитку дитини, сім'ям з такими дітьми отримати інформацію і розробити план дій, а раннє втручання допоможе знизити тяжкість симптомів і підвищити соціальну адаптацію, інтеграцію дитини з РАС у суспільство.

Література

1. Альбицкая Ж. В. Ранний детский аутизм — проблемы и трудности первичной диагностики при междисциплинарном взаимодействии / Ж. В. Альбицкая // Медицинский Альманах. — 2016. — № 2. — С. 108–111.
2. American Academy of Pediatrics Medical Home Autism [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: www.medicalhomeinfo.org/about/cocwd/autism.aspx.
3. Center for Disease Control's Autism Screening for Professionals [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: www.cdc.gov/ncbddd/autism/hcp-screening.html.
4. Early intensive behavioral intervention (EIBI) for young children with autism spectrum disorder (ASD) / B. Reichow, E. Barton, B. Boyd, K. Hume // Cochrane Database Syst Rev 2012. — 2012. — № 10.
5. First Signs, Inc. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: www.firstsigns.org.
6. Fombonne E. Epidemiology of pervasive developmental disorders / *Pediatr Res.* — 2009. — № 65.
7. Fombonne E. The prevalence of autism // *JAMA.* 2003. Vol. 289. No 1, P. 87–89.

Сергеєнкова Оксана Павлівна

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Сергеенкова Оксана Павловна

*доктор психологических наук, профессор,
заведующий кафедрой общей, возрастной и педагогической психологии
Киевский университет имени Бориса Гринченко*

Serhieienkova Oksana

*Doctor of Psychology, Professor
Head of Department of General, Age and Pedagogical Psychology
Boris Grinchenko Kyiv University*

РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

РЕФЛЕКСИЯ КАК МЕХАНИЗМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛИ

REFLECTION AS MECHANISM OF LECTURER'S PROFESSIONAL SELF-REALIZATION

Анотація. В роботі проаналізовано проблему застосування рефлексії викладачем вищої школи як механізму його професійної самореалізації. Розкрито функції, різновиди й етапи розвитку рефлексії викладача. Доведено, що продуктивне використання рефлексії викладачем-початківцем сприяє його успішній професійній адаптації. Встановлено, що розвинена рефлексивність викладача є платформою його професійної самореалізації.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивність, рефлексивна культура, викладач вищої школи, професійна адаптація, професійна самореалізація.

Аннотация. В работе проанализирована проблема использования рефлексии преподавателя высшей школы как механизма его профессиональной самореализации. Раскрыты функции, виды и этапы развития рефлексии преподавателя. Доказано, что продуктивное использование рефлексии начинающим преподавателем способствует его успешной профессиональной самореализации. Установлено, что развитая рефлексивность преподавателя есть платформой его профессиональной самореализации.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивность, рефлексивная культура, преподаватель высшей школы, профессиональная адаптация, профессиональная самореализация.

Summary. The problem of using the lecturer's reflection as a mechanism of his professional self-realization was analyzed. The functions, kinds and stages of the lecturer's reflection development are revealed. It was proved, that lecturer's productive reflection provides his successful professional adaptation. The developed lecturer's reflexivity is a platform of his professional self-realization.

Key words: reflection, reflexivity, reflexive culture, lecturer, professional adaptation, professional self-realization.

Вдосконалення якості надання освітніх послуг у вищій школі потребує збагачення професіоналізму викладачів, розвитку їх особистісних якостей і властивостей, зокрема суб'єктності, гнучкості, рефлексивності та мобільності. В основі цих потреб лежить специфіка фахової діяльності педагога вищої школи: висока автономність, що передбачає напруженої розумової праці, підвищена професійна відповідальність, інтеграція функцій педагога, дослідника та менеджера, усвідомлена необхідність у неперервному саморозвитку у науковому та методичному аспектах, залежність ефективності праці від взаємодії викладача і студентів. Така багатогранність фахової діяльності викладача зумовлює складність професійної адаптації педагога-початківця та його подальшої професійної самореалізації. Для забезпечення успішності цих процесів потрібна рефлексивність як розвинена особистісна якість викладача. Відповідно, проблема функціонування та розвитку рефлексії педагога вищої школи має важливе значення у контексті його професійної самореалізації.

Проблеми рефлексії та рефлексивності як виявів психічної активності особистості потрапили у фокус наукових розвідок ряду зарубіжних і вітчизняних психологів, а саме Я. М. Бугерка, С. В. Волканевського, О. К. Дусавицького, Є. В. Заїки, О. І. Зимовіна, Д. О. Леонтєва, А. В. Карпова, Н. В. Кузьміної, С. Д. Максименка, В. В. Рибалки, С. Л. Рубіншейна, І. М. Семенова, Ю. В. Синягіна, С. Ю. Степанова, А. В. Фурмана, В. Д. Шадрікова, Г. П. Щедровицького та ін. Водночас потребують подальшої розробки та поглиблення питання психологічних аспектів функціонування рефлексії викладача, що і стало предметом нашого дослідження.

Метою роботи є аналіз проблеми застосування рефлексії викладачем вищої школи як механізму його професійної самореалізації.

У широкому науковому розумінні рефлексію слід тлумачити як здатність людини до самоаналізу, осмисленню своїх предметно-соціальних відносин з оточуючим світом. Рефлексія є необхідною складовою розвиненого інтелекту особистості та тісно корелює з її самосвідомістю [1, с. 18]. Активне використання суб'єктом рефлексії як самостійного психічного акту забезпечує формування рефлексивності як стійкої психічної якості. Вітчизняні дослідники Є. В. Заїка та О. І. Зимовін наголошують, що рефлексія — окремий акт психічної діяльності, що спрямовується особою на себе, а рефлексивність — загальна здатність особистості якісно здійснювати акти рефлексії [3, с. 95].

Рефлексивність як особистісна якість визначається її рефлексивною компетентністю та культурою. Рефлексивна компетентність постає як володіння осо-

бистістю знаннями та вміннями аналізувати, осмислювати та оцінювати ефективність власних психічних проявів. В свою чергу, рефлексивна культура особистості, як слушно вказує О. С. Анісімов, є системою способів організації рефлексії, збудованою на основі ціннісних і інтелектуальних критеріїв [2, с. 263].

Безперечним є факт рефлексивного характеру педагогічної діяльності. Він виявляється через забезпечення зворотного зв'язку професійної діяльності викладача, причому як зовнішнього характеру — шляхом аналізу успішності взаємодії зі студентами, так і внутрішньої локалізації — осмислення власної ефективності як суб'єкта педагогічного діалогу. При цьому саме викладач фігурує організатором педагогічної взаємодії зі студентом, а також модератором його професійного становлення на етапі фахового навчання. В процесі педагогічної рефлексії викладач ідентифікує себе у певних навчально-виховних ситуаціях, у змісті педагогічного впливу, використанні певних педагогічних технологій тощо, і таким чином встановлює ефективність власної фахової діяльності.

Рефлексія викладача у процесі його фахової діяльності має поліфункціональний характер. До базових функцій рефлексії в педагогічному процесі С. С. Кашлев відносить діагностичну, проєктивну, організаторську, смислотворчу, комунікативну, мотиваційну та коригувальну [4, с. 76]. У роботі педагога вищої школи діагностична функція проявляється через виявлення ефективності взаємодії зі студентом зокрема та успішності професійної діяльності загалом. Проєктивна функція охоплює моделювання та планування фахової діяльності, цілей і перспектив власного професійного саморозвитку. Організаторська функція реалізується шляхом виявлення способів і засобів організації продуктивної діяльності та взаємодії. Мотиваційна функція у поєднанні з смислотворчою передбачає формування у свідомості учасників педагогічного процесу сенсу та цільових настанов їх діяльності. Коригувальна функція постає як спонукання учасників педагогічної взаємодії до коригування своєї діяльності та взаємодії.

Рефлексивність постає багатогранним психічним феноменом, що розповсюджується й на різні аспекти професійної діяльності викладача. Науковці І. М. Семенов і С. Ю. Степанов, в залежності від того, яка саме предметна діяльність рефлексується і перетворюється людиною, виокремлюють такі типи рефлексії, як інтелектуальна, особистісна, комунікативна, кооперативна [6]. Всі ці різновиди є актуальними для професійної діяльності педагога вищої школи.

Базовим видом рефлексії, який стає підґрунтям професійної адаптації викладача-початківця, є особистісна. Цей вид рефлексії спрямований на пізнання

себе, диференціацію своїх психосоматичних проявів, а також інтеграцію «Я» в індивідуальну цілісність. Оскільки особистість викладача є провідним знаряддям його професійної діяльності, то особистісна рефлексія забезпечує збагачення самосвідомості, розширення уявлень про індивідуальний потенціал і можливості професійної самореалізації, уможливорює здатність самостійно приймати вагомі рішення та нести за них відповідальність. Особистісна рефлексія стає механізмом відшліфовування професійної ідентичності та Я-концепції викладача.

Знаряддям роботи та подальшого розвитку професійного мислення викладача є інтелектуальна рефлексія як здатність інтроспективно відстежувати хід своєї розумової діяльності. Цей різновид рефлексії педагога вищої школи одночасно охоплює методичний і науковий аспекти його фахової діяльності. У педагогічній діяльності викладача інтелектуальна рефлексія забезпечує застосування таких прикладних компетентностей, як здатність виокремлювати й аналізувати проблемну педагогічну ситуацію і, водночас, спроможність розробляти власні дії для вирішення цієї проблеми. Також розвинена інтелектуальна рефлексія викладача стає підґрунтям для застосування професійної інтуїції у роботі зі студентами, а також знаряддям фахового саморозвитку та самоосвіти. У контексті реалізації наукової діяльності інтелектуальна рефлексія викладача забезпечує самоаналіз його дослідницьких здобутків і перспектив.

Під час взаємодії викладача зі студентами інтенсифікується його комунікативна рефлексія. Комунікативний аспект рефлексії передбачає відображення однією людиною внутрішнього світу іншої. Досвід комунікативної рефлексії студентів-психологів під час фахового навчання постає ресурсом для їх майбутньої професійної діяльності. Водночас комунікативна рефлексія виконує проєктивну функцію, забезпечуючи усвідомлення педагогом вищої школи того, як він сприймається партнерами по професійній взаємодії — студентами, колегами та адміністрацією, що стає маркером успішності його самопрезентації.

Чітку фахову спрямованість має кооперативний різновид рефлексії, що тлумачиться як вихід суб'єкта із процесу спільної діяльності у зовнішню стосовно неї позицію задля аналізу її процесуальних і результативних особливостей. Компетентність викладача у сфері кооперативної рефлексії дозволяє йому більш ефективно проєктувати процес консультативної взаємодії зі студентами, колегами з урахуванням координації дій та кооперації зусиль, спрямованих на конструктивне вирішення навчально-виховних і науково-дослідних завдань.

Зважаючи на специфіку професійної діяльності викладача, можна говорити й про функціонування

аксіологічного різновиду рефлексії, який концентрується на осмисленні сенсу професійної діяльності, її провідних цінностей і пріоритетів. Для педагога вищої школи, що розпочинає свою фахову діяльність, цей різновид рефлексії концентрується на усвідомленні її мотивів та аналізі змісту професійної спрямованості. Розвинена аксіологічна рефлексія стає знаряддям конструктивного переживання й успішного вирішення криз фахової діяльності і базою для виявів його професійної етики та толерантності. Також саме цей різновид рефлексії уможливорює превенцію професійних деформацій і деструкцій викладача.

Професійна діяльність викладача вищої школи супроводжується динамікою його рефлексії, пропедевтичний етап чого розгортається ще під час фахового навчання. Відповідно, підґрунтям формування рефлексивності майбутнього викладача стає його фахове навчання. Як зазначає О. А. Столярчук, формування рефлексивності як стійкої особистісної якості має поетапний характер, що передбачає накопичення рефлексивної компетентності, на підґрунті якої формується рефлексивна позиція (стійкий самоаналіз зовнішніх і внутрішніх психічних проявів), яка, в свою чергу, активізує становлення рефлексивної культури (готовності та здатності переосмислювати та реконструювати особистий досвід і гнучко впроваджувати його у діяльність) [7].

Первинна професійна ідентичність як особистісне новоутворення випускника вищого магістратури чи аспірантури стає полігоном для реалізації засад рефлексивної компетентності та культури, сформованих під час фахового навчання. У процесі професійної адаптації викладач-початківець активно застосовує рефлексію як механізм осмислення своїх фахових досягнень та невдач, оцінює задіяність свого потенціалу. Під час переживання нормативної кризи професійних експектацій викладачем-початківцем його рефлексія створює вектор стратегії переживання цієї кризи. Так, акцентування уваги молодим викладачем лише на проблемних чи й відверто негативних аспектах його фахової діяльності при одночасному ігноруванні досягнень формує деструктивну стратегію переживання кризи. Натомість, критичний огляд як переваг, так і недоліків професійної адаптації з окресленням шляхів подолання цих недоліків свідчать про конструктивну стратегію. Подібні тенденції характерні й для подальшого переживання викладачем криз його фахового розвитку.

Процес професійної адаптації викладача-початківця є площиною реалізації його рефлексивної культури, під впливом чого активізуються мало не всі складові професіоналізму його особистості та діяльності. Як слушно зазначає вітчизняний науковець

К. М. Павелків, сформованість рефлексивної культури визначається стійкою професійною мотивацією, впевненістю у власних силах та адекватною самооцінкою, високим рівнем суб'єктивного контролю, виявом особистої відповідальності за себе та інших, прагненням до досягнень у різних видах діяльності; узагальненістю та системністю теоретичних знань, здатністю до постійного аналізу й оцінки професійної діяльності та самого себе як її суб'єкта; високим рівнем сформованості рефлексивних педагогічних умінь, креативністю та здатністю до активного саморозвитку [5, с. 9].

Подальша фахова діяльність викладача сприяє кристалізації його рефлексивної культури. Формування базової професійної майстерності викладача створює можливості для переключення його уваги від прикладних методичних аспектів професійної діяльності (на кшталт правильного укладання, викладу та перевірки засвоєння студентами навчального матеріалу) до сенсотворчих. Викладач аналізує успішність власної фахової діяльності з точки зору успішності його сприяння професійному становленню студентів у педагогічному контексті, а також реалізованість свого дослідницько-інноваційного потенціалу у науковому контексті. Рефлексивність стає професійно значущою якістю педагога вищої школи, а рефлексія — механізмом його професійної самореалізації.

В процесі рефлексії викладачем власних професійних досягнень утверджується почуття самоцінності, що, в свою чергу, стає платформою для саморозвитку, саморозкриття, продуктивного використання індивіду-

ального потенціалу. По мірі зростання професійного стажу та збагачення досвіду викладача його рефлексія спрямовується на переосмислення індивідуальних особливостей і перспектив подальшої фахової самореалізації, зокрема віку, стану здоров'я, когнітивної складності в оцінюванні професійних цілей і цінностей, труднощів професійної самореалізації. На цьому етапі викладач може сфокусувати рефлексію й на зовнішньому маркері успішності професійної самореалізації — кар'єрному зростанні. Розвинена рефлексивність викладача-професіонала стає стимулом для подолання ним суперечності між прагненнями та досягненнями професійної діяльності.

Отже, рефлексію педагога вищої школи доречно розглядати через призму багатогранності та поліфункціональності проявів. Пронизуючи практично всі аспекти професійної діяльності викладача, рефлексія набуває інтегрального змісту, трансформується у рефлексивність як вагому професійно значущу якість особистості. Продуктивне використання рефлексії викладачем-початківцем сприяє його успішній професійній адаптації. Розвинена рефлексивність викладача є платформою його професійної самореалізації та запорукою конструктивного переживання криз фахового розвитку.

Перспективами подальших наукових розвідок постає вивчення зв'язку рефлексивності педагога вищої школи з його схильністю до професійного вигорання та інших фахових деформацій.

Література

1. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия / А. А. Бизяева. — Псков: ПГПИ им. С. М. Кирова, 2004. — 216 с.
2. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. — М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. — 752 с.
3. Заїка Є. Рефлексивність особистості як предмет психологічного пізнання / Є. В. Заїка, О. І. Зимовін // Психологія і суспільство. — 2014. — № 2. — С. 90–97.
4. Кашлев С. С. Интерактивные методы обучения педагогике / С. С. Кашлев. — Минск: Вышэйшая школа, 2004. — 176 с.
5. Павелків К. М. Формування рефлексивної культури у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів-філологів: автореф. дис. ...канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / К. М. Павелків. — Одеса, 2011. — 22 с.
6. Семенов И. Н. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития личности / И. Н. Семенов, С. Ю. Степанов // Вопросы психологии. — 1983. — № 2. — С. 35–42.
7. Столярчук О. А. Роль рефлексивної культури у формуванні професійного універсуму майбутнього фахівця / О. А. Столярчук // Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 25–26 грудня 2015 року). — Львів: «Львівська педагогічна спільнота», 2015. — С. 58–59.

УДК 635.67: 641.1

Дончевська Раїса Степанівна

*к.т.н., доцент кафедри товарознавства,
управління безпечністю та якістю*

Київський національний торговельно-економічний університет

Дончевская Раиса Степановна

*к.т.н., доцент кафедры товароведения,
управления безопасностью и качеством*

Киевский национальный торгово-экономический университет

Donchevska Raisa

Candidate of Science, Associate Professor of the

Department of Commodity Science, Safety and Quality Management

Kyiv National University of Trade and Economics

Двірна Юлія Олександрівна

студентка факультету торгівлі та маркетингу

Київського національного торговельно-економічного університету

Двирна Юлия Александровна

студентка факультета торговли и маркетинга

Киевского национального торгово-экономического университета

Dvirna Yuliia

Student of the faculty of trade and marketing of the

Kyiv National University of Trade and Economics

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗЕРНА КУКУРУДЗИ РІЗНИХ СОРТІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ЗЕРНА КУКУРУЗЫ РАЗНЫХ СОРТОВ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ДЛЯ ПРОИЗВОДСТВА ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ

THE COMPETITIVENESS OF CORN GRAIN OF VARIOUS VARIETIES USED FOR THE PRODUCTION OF FOOD PRODUCTS

Анотація. В статті наведено результати комплексної оцінки якості зерна кукурудзи для харчових продуктів за органолептичними та фізико-хімічними показниками, а також розрахунку його конкурентоспроможності.

Ключові слова: якість, оцінка якості, конкурентоспроможність, зерно кукурудзи.

Аннотация. В статье приведены результаты комплексной оценки качества зерна кукурузы для пищевых продуктов по органолептическим и физико-химическим показателям, а также расчета его конкурентоспособности.

Ключевые слова: качество, оценка качества, конкурентоспособность, зерно кукурузы.

Summary. The article presents the results of a comprehensive assessment of the quality of maize corn for food products by organoleptic and physico-chemical indicators, as well as calculation of its competitiveness.

Key words: quality, quality assessment, competitiveness, corn grain.

Постановка проблеми. Кукурудза — одна з найбільш урожайних зернових культур України. За середньою врожайністю зерна (60,5 ц/га в 2015 р.) вона поступається лише рису та озимій пшениці. Протягом останніх років значення кукурудзи у задоволенні харчових потреб значно зросло, оскільки дану культуру використовують як універсальну — на корм худобі, для продовольчих і технічних потреб — виробництва круп і борошна, харчового крохмалю та рослинної олії, меду й цукру, декстрину та етилового спирту, тощо [1–3]. Зерно кукурудзи використовують також для виготовлення бісквітів, печива, запіканок, пластівців, безалкогольних напоїв, піностійких сортів пива, органічних кислот (молочної, лимонної, оцтової та ін.) тощо. Таким чином, оцінка якості та конкурентоспроможності зерна кукурудзи для харчових продуктів є надзвичайно актуальним завданням.

Метою статті є оцінка якості та конкурентоспроможності зерна кукурудзи для виробництва харчових продуктів.

Об'єктом дослідження було зерно кукурудзи п'яти різних сортів, що вирощуються сільськогосподарськими підприємствами Черкаської обл., а саме:

- зразок 1 — зерно кукурудзи сорту Телекс, гібрид з високим потенціалом врожайності та ранніми строками дозрівання, тип зерна — зубоподібний;
- зразок 2 — зерно кукурудзи сорту Гірондель, середньоранній гібрид кукурудзи, тип зерна — кременистий;
- зразок 3 — зерно кукурудзи сорту Шавокс, ранньостиглий гібрид кукурудзи, який має високу стійкість до холодів та тривалий період цвітіння, тип зерна — зубоподібний;
- зразок 4 — зерно кукурудзи сорту Пролікс, гібрид з середньораннім строком дозрівання, тип зерна — зубоподібний;

- зразок 5 — зерно кукурудзи сорту Коксімо, гібрид кукурудзи з середньоранніми строками дозрівання, тип зерна — кременистий.

Оцінку якості зерна кукурудзи здійснювали за органолептичними та фізико-хімічними показниками на відповідність вимогам ДСТУ 4525:2006 «Кукурудза. Технічні умови».

Органолептичну оцінку зерна здійснювали за такими показниками, як колір, запах, смак. Дані показники легко змінюються за несприятливих умов достигання зерна, збирання, транспортування, порушенні режимів сушіння й зберігання. Зерно, що має сторонні присмаки та запахи, які не видаляються при провітрюванні, не підлягає для переробки з метою харчового використання.

За результатами органолептичної оцінки встановлено, що усі дослідні зразки характеризувалися властивим культурам запахом та гладенькими плодовими оболонками. Оранжевий колір був притаманний зразкам Телекс, Гірондель, Шавокс, Пролікс, на відміну від зерна сорту Коксімо, який характеризувався світло-жовтим кольором. Смак у всіх зразках був властивий, прісний та без сторонніх присмаків. Зовнішній вигляд зерна кукурудзи сорту Телекс, Шавокс та Пролікс характеризувався зубоподібним типом, Гірондель та Коксімо кременистим типом зерна. Таким чином, результатами органолептичної оцінки встановлено, що дослідні зразки зерна кукурудзи характеризуються ознаками даних типів зерна та відповідають встановленим вимогам.

Дослідження фізико-хімічних показників здійснювали шляхом визначення вологості, вмісту зернової та смітцевої домішок, зараженості шкідниками.

Вологість зернової маси є одним із основних факторів, що визначають придатність зерна до зберігання,

Таблиця 1

Результати дослідження фізико-хімічних показників зерна кукурудзи

Показник	Вимоги за ДСТУ 4525:2006	Зразок 1 Телекс	Зразок 2 Гірондель	Зразок 3 Шавокс	Зразок 4 Пролікс	Зразок 5 Коксімо
Вологість, %	не більше 15,0	13,2	16,7	14,6	15,8	13,4
Зернова домішка, %, зокрема:	не більше 7,0	5,3	4,2	6,8	5,6	2,7
пошкоджені зерна	2,0	1,4	0,3	0,8	0,2	0,6
пророслі зерна	1,0	-	-	-	-	-
Смітцева домішка, %, зокрема:	не більше 2,0	1,6	1,6	0,8	0,6	2,6
зіпсовані зерна	1,0	0,2	0,1	-	-	1,2
мінеральна	0,3	-	-	-	-	-
шкідлива	0,2	-	-	-	-	-
Зараженість шкідниками	Не дозволено	Не виявлено	Не виявлено	Не виявлено	Не виявлено	Не виявлено

оскільки на тривале зберігання придатне тільки сухе зерно. Засміченість зерна негативно впливає на якість продуктів переробки. Зернова домішка включає неповноцінне зерно основної культури: сильно недорозвинене — щупле, морозобійне, що проросло, бите, ушкоджене шкідниками, стемніле під час самозигрівання чи сушіння. Результати дослідження фізико-хімічних показників зерна кукурудзи наведено в табл. 1.

За результатами дослідження фізико-хімічних показників зерна встановлено, що вологість зерна кукурудзи сорту Гірондель становила 16,7%, що на 1,7% перевищує допустиму норму, сорту Пролікс — 15,8% на 0,8%, тоді як вологість інших зразків знаходилася в межах. Підвищений вміст води в зерні зменшує його харчову цінність, негативно впливає на тривалість зберігання, а сире зерно погано розмелюється та непридатне до транспортування.

Зернова домішка у всіх зразках представлена, головним чином, пошкодженими зернами та не перевищувала допустиму норму 7%, пророслих зерен виявлено не було.

Вміст сміттевої домішки в зерні кукурудзи сорту Коксімо перевищував на 0,6% встановлених норм, а зіпсованих зерен на 0,2%, що свідчить про недосконале його очищення. Пророслих, зіпсованих зерен, мінеральних і шкідливих домішок, шкідників різних

видів, які пошкоджують зерно при зберіганні в досліджуваних зразках зерна не було виявлено.

Відповідно, за результатами оцінки якості дослідних зразків кукурудзи для харчових продуктів було встановлено, що зерно сорту Коксімо також відповідало за зовнішнім виглядом своєму типу, але перевищувало допустимі норми вмісту сміттевої домішки, переважну частину яких становили зіпсовані зерна, що свідчить про недостатнє очищення зерна при виробництві.

Зерно кукурудзи сортів Гірондель та Пролікс містило підвищений вміст води на 1,7% та 0,8% відповідно, що зумовлено недотриманням умов зберігання, зокрема недостатньою вентиляцією приміщень. Відповідно дане зерно кукурудзи не доцільно використовувати для виробництва харчових продуктів.

Таким чином, експериментальними дослідженнями встановлено, що лише зерно кукурудзи сорту Телекс та Шавокс характеризувалися властивостями даного виду та відповідали вимогам ДСТУ 4525:2006 «Кукурудза. Технічні умови» за органолептичними та фізико-хімічними показниками. Отримані результати підтверджують їх придатність для виготовлення харчових продуктів.

Для оцінки конкурентоспроможності зерна кукурудзи нами використано комплексний метод.

Таблиця 2

Оцінка конкурентоспроможності зерна кукурудзи

Показники якості	Коефіцієнт вагомості(i)	Зразки зерна кукурудзи								
		Зразок-конкурент Телекс	Гірондель		Шавокс		Пролікс		Коксімо	
			р _i	р _i	g _i	р _i	g _i	р _i	g _i	р _i
1	2	3	4		5		6		7	
<i>Функціональні</i>										
Запах	0,05	5	5	1	4,7	0,94	4,9	0,98	5	1
Смак	0,2	5	4,8	0,96	4,5	0,9	3,9	0,78	4,2	0,84
Вологість,%	0,15	13,2	16,7	1,27	14,6	1,11	15,8	1,19	13,4	1,02
Зернова домішка,%	0,1	5,3	4,2	0,79	6,8	1,28	5,6	1,06	2,7	0,51
Сміттева домішка,%	0,15	1,6	1,6	1	0,8	0,5	0,6	0,37	2,6	1,62
<i>Естетичні</i>										
Колір	0,15	4,5	4,6	1,02	4	0,88	4,3	0,95	4,8	1,06
Досконалість форми	0,05	5	4	0,8	4	0,8	5	1	4	0,8
Якість поверхні	0,1	4	3	0,75	5	1,25	3	0,75	3	0,75
Раціональність розмірів	0,05	4	4	1	3	0,75	4	1	4	1
<i>Економічні</i>										
Ціна (грн/тонну)	-	4480	4350		4270		4370		4460	
g _{ек}	-	-	0,971		0,953		0,975		0,996	
K	-	-	1,008		0,977		0,885		0,993	

Особливістю даного методу є врахування функціональних, естетичних, економічних характеристик продукції, проведення комплексної оцінки якості, в основу якої покладено наступні принципи кваліметрії: формування еталонної множини показників, визначення коефіцієнтів вагомості, еталонних і бракувальних значень показників [5].

Комплексну оцінку якості зерна кукурудзи здійснювали за комплексом органолептичних (колір, запах, смак) та фізико-хімічних показників (вологість, зернова та смітцева домішка).

За результатами комплексного кваліметричного оцінювання найвищим рівнем якості характеризувався дослідний зразок зерна сорту Телекс (1,2), що на 0,03–0,34 більше порівняно з іншими зразками за рахунок низької вологості та кращих органолептичних показників. Достатньо високим рівнем якості характеризувалися дослідні зразки зерна сорту Коксімо (1,17) та Шавокс (0,97). Дані зразки мали дещо вищу вологість зерна, проте Коксімо мав значно нижчий вміст зернової домішки, а Шавокс — смітцевої домішки.

Для комплексного визначення ефективності вирощування та використання зерна кукурудзи для харчових продуктів здійснювали оцінку його конкурентоспроможності з урахуванням функціональних, естетичних та економічних показників якості. Базовим зразком, за результатами комплексної оцінки, обрано зерно сорту Телекс. Результати розрахунку конкурентоспроможності досліджуваних зразків зерна кукурудзи представлено у табл. 2.

Згідно отриманих результатів, найвищий рівень конкурентоспроможності за співвідношенням функціональних, естетичних та економічних показників встановлено для зерна кукурудзи сорту Гірондель

(1,008) за рахунок нижчої ціни реалізації, а також меншого вмісту зернової домішки. Зерна сортів Шавокс та Коксімо також характеризувалися достатньо високим рівнем конкурентоспроможності — 0,977 та 0,993 відповідно, за рахунок відповідного кольору, характерних смакоароматичних властивостей, підвищеної вологості порівняно з конкурентом, проте зразок Коксімо мав значно нижчий вміст зернової домішки (2,7%). Найнижчий рівень конкурентоспроможності було виявлено для зерна сорту Пролікс, що зумовлено недостатньо високими органолептичними показниками, підвищеним вмістом вологи, а також дещо вищою ціною реалізації порівняно з іншими зразками.

Таким чином, отримані результати досліджень свідчать про достатньо високу якість та конкурентоспроможність зерна кукурудзи, проте, виявлено і певні недоліки. У зв'язку з цим, для підвищення якості і конкурентоспроможності зерна необхідно удосконалювати системи техніко-технологічних та агротехнічних заходів з виробництва зерна та його збуту; впроваджувати у виробництво нові енергозберігаючі технології вирощування, транспортування, зберігання, переробки та реалізації зерна; здійснювати системний контроль за якістю продукції на всіх етапах її виробництва та збуту; впроваджувати у виробництво нові високоврожайні сорти і гібриди зернових культур [6]; запроваджувати нові технологічні проекти, які ґрунтуються на сучасних досягненнях аграрної науки; інтенсифікувати виробництво за рахунок використання сучасних технологій; відтворювати, підвищувати родючість ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення; забезпечувати розвиток інфраструктури аграрного ринку.

Література

1. Андрієнко, А. Підбір гібрида — складова успіху / А. Андрієнко, І. Семеняка // Агробізнес сьогодні. — 2011. — № 9 (208). — С. 36–41.
2. Бороденко, К. С. Тенденції розвитку світового ринку зерна / К. С. Бороденко // Агроінком. — 2012. — № 10. — С. 10–15.
3. Осокіна Н. М. Технологічні властивості зерна гібриду кукурудзи ПР39Б58 / Н. М. Осокіна, К. В. Костецька, Я. В. Євчук // Вісн. Уманського нац. ун-т садівництва. — Умань, 2014. — Вип. 11. — С. 361–368. — Бібліогр.: 12 назв.
4. ДСТУ 4525:2006 «Кукурудза. Технічні умови» із змінами № 1 — № 326 від 12.09.2009, К.: Держспоживстандарт України, 2009. — 21 с.
5. Сидоренко О. В. Товарознавчі складові ринкознавства [Текст]: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / О. В. Сидоренко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 89 с.
6. Майорова О. В. Вплив конкурентоспроможності виробництва та реалізації зерна на продовольчу безпеку України / О. В. Майорова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Otkhv/2010_25/Mayor.pdf

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Сборник научных статей

№ 13 (35)

Глава редакционной коллегии — д.э.н., профессор *Каминская Т.Г.*

Киев 2017

Издано в авторской редакции

Учредитель/Издатель ООО «Финансовая Рада Украины»
Адрес: Украина, г. Киев, ул. Павловская, 22, оф. 12
Контактный телефон: +38(067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Подписано в печать 11.10.2017. Формат 60×84/8
Бумага офсетная. Гарнитура PetersburgC.
Условно-печатных листов 8,84. Тираж 100. Заказ № 398.
Цена договорная. Напечатано с готового оригинал-макета.

Напечатано в издательстве
ООО «Центр учебной литературы»
ул. Лаврская, 20 г. Киев
Свидетельство о внесении субъекта издательского дела
в государственный реестр издателей, изготовителей и распространителей
издательской продукции ДК No 2458 от 30.03.2006 г.